

מחלקת מערכות תשלומים וסליקה

סקירת מערך התשלומים בישראל

אוגוסט 2024

נתונים משנים 2021-2022

עם עדכונים משנת 2023

זכויות היוצרים בפרסום זה שמורות לבנק ישראל. נוסח הסקירה מכוון לכל המגדרים ומנסה לצמצם ככל הניתן את השימוש בלשון זכר, מבלי לפגוע בנוחות ובשטף הקריאה. מותר לפרסם ציטוטים מתוך סקירה זו, בתנאי של ציון המקור.

תוכן העניינים

5	דברי מנהל המחלקה
6	תקציר מנהלים
7	פרק א' - ההתפתחויות העיקריות בשנים האחרונות
8	התפתחותם של יישומי התשלומים, הארנקים הדיגיטלים והתשלומים החכמים
9	הגברת התחרות בתחום התשלומים והסליקה
11	הרחבתם של השירותים הדיגיטלים המתקדמים מבחינת הלקוח
14	פיתוחן של מערכות התשלומים והסליקה
17	בחינה וקידום של אמצעי תשלום עתידיים וטכנולוגיה לייעול תהליכי התשלומים
21	הפעילות בתחום מערכות התשלומים והסליקה במהלך חרבות ברזל
25	פרק ב - מגמות במערכות התשלומים ובאמצעי תשלום
29	מערכת זה"ב
32	המסלקה הבין-לאומית לעסקות המרה - CLS
33	מסלקת השיקים
34	מערכות המופעלות על ידי חברת מס"ב
36	מערכת שירותים בכרטיסי חיוב
36	מערכת ATM
37	מסלקות הבורסה
38	פרק ג - אמצעי התשלום לשימוש הציבור
41	שעור השימוש באמצעי התשלום השונים מתוך כלל השימוש בהם, 2022
42	אמצעי תשלום מבוססי נייר
46	אמצעי תשלום דיגיטלים
52	אמצעי תשלום דיגיטלים מתקדמים
53	העברות מטבע חוץ לחו"ל
54	פרק ד - היבטים מוסדיים
56	המסגרת של האסדרה
65	המתווכים הפיננסים
66	תפקיד בנק ישראל בהתייחס למערכות התשלומים

דברי מנהל המחלקה

שוק התשלומים בישראל עבר בשנים האחרונות כבדת דרך, והמשך פיתוחו הינו יעד אסטרטגי של בנק ישראל. העשייה החיונית של מחלקת מערכות תשלומים וסליקה, לרבות בתקופה המורכבת של מלחמת "חרבות ברזל", תוך ביצוע ההתאמות הנדרשות לצרכים העולים מהשוק, חשובה מאוד לתמיכה במשק הישראלי. עשייה זו נועדה לחזק את היציבות, היעילות, החדשנות, התחרות, וההמשכיות העסקית של התחום.

בתקופה הנסקרת בנק ישראל הוביל סדרת צעדים לקידום מערך התשלומים, וביניהם: פתיחת מערכות התשלומים המבוקרות להשתתפות ישירה או עקיפה של גופים חוץ-בנקאיים מקומיים ובין-לאומיים; החלפת מערכת הליבה הקריטית, זה"ב, בתשתית חדשה, איתנה ומתקדמת; הטמעת אמצעי תשלום מתקדמים ושדרוג אמצעי התשלום הקיימים כגון: תשלום ללא מגע באמצעות ארנקים דיגיטליים, קידום תשלומים מיידיים (Faster Payments), הטמעת תשלומים על-ידי אמצעי תשלום של מערכות סגורות כמו תווי שי במסופי תשלום פתוחים יותר, בחינת יעול תשלומים חוצי-גבולות, פיתוח שיק דיגיטלי (הידוע כ"הוראת חיוב דיגיטלית"), העלאת תקרת הפקדת שיק בסלולר, הרחבת הסטנדרטים הקיימים לאבטחת מידע, הגנות סייבר, מניעת הונאות והמשכיות עסקית בכרטיסי חיוב; קידום הטמעת סטנדרטים עולמיים חדשים בישראל, בראשם תקן ISO 20022 העולמי, המאפשרים לגופים בין-לאומיים להנגיש הצעות ערך מקומיות בקלות, והמעודדים שחקנים ישראלים להטמיע את פתרונותיהם בזירה הישראלית עוד לפני השקתם בחו"ל, ובכך מאפשרים להציע שרותי תשלום מתקדמים. בנוסף, כמעט סיימו פרויקט רב-שנתי להקמת מערך BI מהותי שיאפשר לצוותים פנימיים של בנק ישראל להיעזר בנתונים אגרגטיביים מהירים ומעודכנים ממערכות התשלומים, לבצע את תפקידיהם השונים בבנק ישראל.

לצד כל אלו, השלמנו הטמעת ארכיטקטורה חדשה במערך התשלומים, הכוללת: עלייה לאוויר של מערכת זה"ב חדשה, הטמעת הסדרי כשל למערכות תשלומים המופעלות על-ידי חברות: שבא, שירותי בנק אוטומטיים בע"מ, ומס"ב, מרכז סליקה בנקאי בע"מ, חיבור עצמאי וישיר של מערכות אלו למערכת זה"ב באמצעות תשתית SWIFT, ועוד. כמו כן, המשכנו ללוות מקרוב את תהליך הפרדת מערכות התשלומים המנוהלות על-ידי שבא ומס"ב, ליווי שימשיך גם בשנים הקרובות.

כלל המהלכים שצוינו לעיל, ואלו שיפורטו בהמשך בסקירה, צפויים להרחיב את ההיצע של שירותי תשלום חדשניים, מגוונים ומהירים יותר ולפתח שירותים פיננסיים ופתרונות תשלומים חדשים ומתקדמים, תוך הוזלת עלויות לטובת ציבור הצרכנים ובתי העסק ולצד שמירה על זמינות גבוהה של מערכות התשלומים בישראל. כמו כן, הגדלת מספר השחקנים בתחום התשלומים בפרט, ובתחום הפיננסי ככלל, צפוי להפחית את הריכוזיות ובכך לחזק את היציבות הפיננסית במשק.

ההתפתחות העסקית הטבעית של חלק מהגופים שעוסקים במתן שירותי תשלום הינה להתרחב למתן שירותים פיננסיים נוספים. לכן, לתפיסתנו, קידום תחום התשלומים ופתיחתו בישראל לגופים חוץ-בנקאיים, עשוי גם להוביל לתחרות מוגברת והצעות ערך נוספות בכל השירותים הפיננסיים.

כבוד הוא לי לעמוד בראש מחלקה אשר מובילה למערך תשלומים יעיל ודיגיטלי יותר.

אנו מצפים להמשיך עשייה ושיתוף פעולה פורה גם בשנים הקרובות.

באיחולים לימים שקטים יותר,

בברכה,

עודד סלומי

מנהל מחלקת מערכות תשלומים וסליקה
חבר הנהלה
בנק ישראל

תקציר מנהלים

סקירה זו מתארת את מערכות התשלומים והסליקה בישראל ואת ההתפתחויות המרכזיות בתחום וזאת מהיבטי החדשנות, התחרות והאסדרה וכן בהתייחס לפעילותן של מערכות התשלומים ותשתיותיהן ולהתפתחותם של אמצעי התשלום ושירותי התשלום השונים. הסקירה עוסקת גם באתגרים שעומדים בפני מחלקת מערכות תשלומים וסליקה בבנק ישראל, בחתירתה לקידום של מערך התשלומים בארץ ולפיתוחו. כן נסקרת פעילותו של מערך התשלומים בישראל במהלך מלחמת "חרבות ברזל".

הנתונים שמוצגים בסקירה זו הם לשנים 2021–2022, אך יש בה התייחסות לעשייה בתחום זה גם בשנת 2023, כי רבות מן הרפורמות שמפורטות כאן הושקו או הבשילו בה והן ימשיכו ויתפתחו גם בשנים הקרובות.

פרקי הסקירה עוסקים בנושאים דלהלן: ההתפתחויות העיקריות בשנים האחרונות; המגמות במערכות התשלומים ובאמצעי התשלום וההיבטים המוסדיים שמשפיעים על מערכות התשלומים.

פרק א'

ההתפתחויות העיקריות בשנים האחרונות

במהלך 24 חודשים ועד לחודש יולי 2023, צמח בישראל היקף התשלומים באמצעות ארנקים דיגיטליים ביותר מפי 13, ל-3.586 מיליארד ש"ח, שמהווה 8.71% מסך ההוצאות בכרטיסי חיוב בחודש זה וההוצאה היומית הממוצעת בארנקים דיגיטליים הגיעה לסכום של 115.7 מיליון ש"ח. מדובר בסכום שגבוה פי שישה ממוצע התשלום היומי בארנקים דיגיטליים בחודש דצמבר 2021, שעמד על 19.2 מיליון ש"ח.

היקף התשלום בעסקאות חכמות בתקן ה-EMV עמד בחודש יולי 2023 על 96.2% מהיקף העסקות בכרטיסי חיוב, דהיינו: 39.6 מיליארד ש"ח מתוך סך של 41.2 מיליארד ש"ח. הוצאות באמצעות ארנקים דיגיטליים היוו בחודש זה יותר מ-21% מסך ההוצאות של הציבור הישראלי בעסקות באמצעות כרטיסי חיוב בנוכחות פיזית בבית העסק.

65.8% מההוצאות באמצעות כרטיסי חיוב בנוכחות פיזית בבית העסק בכרטיסי אשראי, הרכישות בבתי העסק עצמם בחודש יולי 2023, בוצעו באמצעות עסקות חכמות (עסקות ללא מגע ועסקות בארנקים דיגיטליים ושעונים חכמים) שסכום ההוצאה בהן עמד על 11.218 מיליארד ש"ח.

בשנת 2023 כל מערכות התשלומים המבוקרות וכן המערכות המופעלות על-ידי בנק ישראל הציגו רמת זמינות ויציבות גבוהה מאוד:

מערכת זה"ב עמדה ברמת זמינות של 99.905%.

מערכת חיובים, זיכויים והעברות תשלומים עמדה ברמת זמינות של 100%.

מערכת ATM עמדה ברמת זמינות של 100%.

מערכת כרטיסי חיוב עמדה ברמת זמינות של 100%.

מסלקת השיקים עמדה ברמת זמינות של 100%.

בנובמבר 2023, בנק ישראל העלה את התקרה של הפקדת שיק ביישומון הנייד מ-50,000 ש"ח ל-100,000 ש"ח.

מדובר בכ-1.65 מיליון שיקים בשנה (ממוצע של כ-137,000 שיקים בחודש).

פרק א' - ההתפתחויות העיקריות בשנים האחרונות

כחלק ממימוש החזון והאסטרטגיה של בנק ישראל, מחלקת מערכות תשלומים וסליקה פועלת באופן עקבי ומתמשך לקידום תחום התשלומים בארץ ולהגברת הפעילות והתחרות בועל ידי כל סוגי השחקנים. קידומו של תחום התשלומים הוא אחד ממטרות-העל ואבני היסוד במסגרת מימושו של החזון והאסטרטגיה שהגדיר בנק ישראל ושתושג, בין היתר, באמצעות קידום ופיתוחן של תשתיות פיננסיות ואמצעי תשלום דיגיטלים במשק הישראלי.

עידוד התחרות והחדשנות במערכת הפיננסית כמו גם הרחבת המגוון של אמצעי תשלום דיגיטלים, הינם כלים מהותיים בחיזוק חוסנה של המערכת הפיננסית בישראל ובשמירה על יציבותה ויעילותה.

התפתחותם של יישומי התשלומים, הארנקים הדיגיטליים והתשלומים החכמים

בנק ישראל מבצע פעילויות רבות ע"י מגוון כלים, להטמעתה של טכנולוגיה פיננסית מתקדמת בעולם התשלומים, בין השאר, על ידי: הסרה של חסמים רגולטוריים, יישום סוגי אסדרה חדשים, תמיכה בחדשנות ועידוד שיתופי פעולה בין נציגי המערכת הפיננסית המסורתית מול חברות טכנולוגיה. לצד הרצון בצמיחה מואצת של שוק התשלומים, יש לבנק ישראל תפקיד מכריע בהובלת המגזר הפיננסי בבטחה ובאחריות, תוך ניהולם של כל הסיכונים, זאת במטרה לשמור על היציבות. אחד היתרונות של השימוש בטכנולוגיה, הוא האפשרות לעקוף חסמים ולהטמיע כלים פיננסיים מתקדמים בקרב אוכלוסיות מודרות. כמו כן, לטכנולוגיה פיננסית יש את היכולת להוות ציר מרכזי בהגברת ההכלה הפיננסית, ובצמצום חוסר השוויון והפחתת ה"כלכלה השחורה".

בשנים האחרונות נוקט בנק ישראל צעדים לקידום החדשנות והתחרות בשוק התשלומים לטובת הציבור. צעדים אלו ננקטים תוך מעקב הדוק אחר ההתפתחויות בשוק התשלומים בכלל, ובשוק ארנקי התשלומים הדיגיטלים בפרט, וזאת על מנת לוודא כי קיים האיזון המדויק שיאפשר הזדמנויות לשחקנים שונים לפתח ולהציע חדשנות ותחרות בשוק, תוך הקפדה על התאמת עולם התשלומים בישראל לחזית החדשנות הקיימת בעולם והתאמה למערכת התשלומים הישראלית, זאת ועוד לטובה הלקוח. מיזמים אלה מתאפשרים, בין היתר, הודות למהלך שהוביל בנק ישראל יחד עם כלל השחקנים בשוק להטמעת תקן EMV¹ במסופי בתי העסק, שמאפשר – בין השאר – תשלום ללא מגע ותשלום באמצעות ארנקים דיגיטלים.

בשנת 2021 הושקו מספר ארנקים דיגיטליים, כולל של גופים בין-לאומיים, שמאפשרים תשלום באמצעות הטלפון הנייד על ידי קירוב למסוף ובהתבסס על הפרוטוקול החדש שבנק ישראל הוביל את המשק להטמיע.

השימוש הגבוה בארנקים דיגיטליים תפס תאוצה מאז כניסתם של ארנקים של חברות הטכנולוגיה העולמיות לישראל. לפני כשנתיים, בחודש יולי 2021, כשארנקים דיגיטלים נכנסו לשימוש בישראל, סכום ההוצאות החודשי בארנקים דיגיטלים הסתכם ב-274.6 מיליון ש"ח. במהלך 24 חודשים ועד לחודש יולי 2023, צמח בישראל היקף התשלומים באמצעות ארנקים דיגיטלים ביותר מפי 13, ל-3.586 מיליארד ש"ח, שמהווה 8.71% מסך ההוצאות בכרטיסי חיוב בחודש זה וההוצאה היומית הממוצעת בארנקים דיגיטלים הגיעה לסכום של 115.7 מיליון ש"ח. מדובר בסכום שגבוה פי שישה מממוצע התשלום היומי בארנקים דיגיטלים בחודש דצמבר 2021, שעמד על 19.2 מיליון ש"ח².

היקף התשלום בעסקות חכמות באמצעות תקן EMV-עמד בחודש יולי 2023 על 96.2% מהיקף העסקות בכרטיסי חיוב, דהיינו: 39.6 מיליארד ש"ח מתוך סך של 41.2 מיליארד ש"ח. הוצאות באמצעות ארנקים דיגיטלים היוו בחודש

¹ ראשי תיבות של שלוש חברות האשראי הבין-לאומיות Visa, MasterCard, Europay.

² מקור הנתונים: חברת שבא בע"מ.

זה יותר מ-21% מסך ההוצאות של הציבור הישראלי בעסקות באמצעות כרטיסי חיוב בנוכחות פיזית בבית העסק. השימוש הגבוה בארנקים דיגיטלים תפס תאוצה מאז כניסתם של ארנקים אלה של חברות הטכנולוגיה העולמיות.

על פי נתוני שבא, הגיע בחודש יולי 2023 היקף ההוצאות והשימוש של הציבור הישראלי בעסקות חכמות באמצעות מערכת ה-EMV ל-96.2% מההוצאות בכרטיסי אשראי והסתכמו ב-39.593 מיליארד ש"ח, מסך הוצאות של 41.177 מיליארד ש"ח. 65.8% מההוצאות באמצעות כרטיסי חיוב בנוכחות פיזית בבית העסק בכרטיסי אשראי, הרכישות בבתי העסק עצמם, בוצעו באמצעות עסקות חכמות (עסקות ללא מגע ועסקות בארנקים דיגיטלים ושעונים חכמים) שסכום ההוצאה בהן עמד על 11.218 מיליארד ש"ח. הצמיחה המהירה בהיקפי השימוש וההוצאות של הציבור הישראלי בתשלום ללא מגע ובאמצעות ארנקים דיגיטלים צפויה להמשיך גם בחודשים הבאים, בד בבד עם חובת ההטמעה של מערכת ה-EMV על כלל המשק, לרבות תחנות הדלק, אשר גובש עבורן מתווה הטמעה ייעודי במהלך שנת 2023.

הגברת התחרות בתחום התשלומים והסליקה

המשתתפים המסורתיים במערך התשלומים הם בעיקר הבנקים וחברות כרטיסי האשראי, שפועלים מתוקף הרישוי שניתן להם. בשנים האחרונות ניתן לראות במדינות רבות בעולם שינוי של המגמה, והצטרפות של נותני שירותי תשלום חדשים לשוק התשלומים. צירופם של גופים אלו הוא תוצאה של ההתפתחות הטכנולוגית, שמאפשרת מבנה הוצאות רזה יותר והתאמה של האסדרה, שמסדירה ברישוי את פעילותם של אותם הגופים ומאפשרת להם להשתתף במערכות התשלומים. כתוצאה מכך נהנים הצרכנים מהצעות ערך שמשפרות את היעילות ואת הזמינות של אמצעי התשלום ושל שירותי התשלום ולמעשה נותני שירותי תשלום אלו מהווים תחרות לגופים המסורתיים בתחום שירותי התשלום המוצעים לציבור.

בנק ישראל פועל בכמה מישורים על מנת לקדם תהליכים דומים גם בישראל – חוק הסדרת העיסוק בשירותי תשלום וייזום תשלום, התשפ"ג-2023³ יאפשר לגופים חוץ-בנקאיים לקבל רישיון ולהשתתף במערך התשלומים. חוק הסדרת העיסוק בשירותי תשלום זה חוקק בחודש מאי 2023 ומאפשר לרשות לניירות ערך לנפק רישוי לגופים חוץ-בנקאיים לצורך מתן שירותי תשלום. בנק ישראל ליווה את החקיקה באמצעות הסדרת הרישוי, עדכון חוק הגנת השכר, תשי"ח-1958, שיאפשר תשלום שכר לחשבון שמנוהל אצל נותני שירותי תשלום חוץ-בנקאיים והסדרת הרישוי לייזום תשלומים.

נוסף על חקיקת החוק גיבשו בחודש ספטמבר 2022 בנק ישראל ורשות שוק ההון, ביטוח וחיסכון מסגרת של אסדרה שלפיה נקבעו דרישות לעמידה בתבחינים נוספים, מעבר לתנאי הרישוי הרגילים לגופים שמקבלים רישוי מרשות שוק ההון, ביטוח וחיסכון, כדי שאלה יוכלו לעמוד בתבחינים שמאפשרים את ההשתתפות במערכות התשלומים. בזכות חקיקת החוק ומזכר ההבנות יוכלו כלל הגופים החוץ-בנקאיים שפועלים או שעתידיים לפעול במערך התשלומים לקבל רישוי שמאפשר להם את העמידה בתבחינים המחייבים להתחברות למערכות התשלומים.

הרחבה של אפשרויות הגישה למערכות התשלומים גם לגופים חוץ-בנקאיים. מחלקת מערכות תשלומים וסליקה פועלת להרחבת הגישה לנותני שירותי תשלום חוץ-בנקאיים במערכות התשלומים זה"ב, שמופעלת על ידי בנק ישראל; מערכת חיובים, זיכויים והעברות תשלומים ומערכת תשלומים מידיים שמופעלות על ידי חברת מס"ב, כרטיסי חיוב וה-ATM, שמופעלות על ידי חברת שבא. ההרחבה של אפשרויות הגישה למערכות התשלומים גם לגופים חוץ-בנקאיים, מהווה חלק בשורה של צעדים שנועדו כדי ששוק התשלומים בישראל יהיה שוק תחרותי, הוגן ויעיל יותר. מחלקת מערכות תשלומים וסליקה פרסמה בחודש יוני 2023 את "מדריך הגישה למערכות התשלומים"⁴, שמפרט לגופים חוץ-בנקאיים, כולל לחברות טכנולוגיה פיננסית (פינטק) מקומיות ובין-לאומיות, כיצד ניתן להצטרף לצד הבנקים

³ החוק פורסם ביום 6.6.2023, ונכנס לתוקף ביום 6.6.2024.

⁴ פרטים נוספים בקישור <https://www.boi.org.il/publications/pressreleases/64139>

למערכות הליבה של המגזר הפיננסי בישראל ולספק שירותים לציבור הרחב. המסמך מפרט מהם סוגי ההשתתפות האפשריות במערכות התשלומים השונות. כמו כן מתפרסם במסמך זה תרשים גישה שגיבש בנק ישראל שמפרט את תהליך ההצטרפות של גופים חדשים למערכות התשלומים המבוקרות וכולל את השלבים ואת הדרישות מול כל הגורמים המתאימים. בנק ישראל רואה לנגד עיניו חשיבות רבה בשיקוף של הדרישות ושל החלופות השונות לפעילות במערכות התשלומים בישראל, כדי להקל על הגופים השונים את תהליך ההצטרפות למערכות התשלומים ולאפשר להם להציע פתרונות תשלום מתקדמים וחדשניים ולהיות שחקנים משמעותיים במערך התשלומים הישראלי, תוך צמצום התלות במערכת הבנקאית. הרחבת הגישה מתבטאת, בין היתר, באמצעות מתן האפשרות לאותם גופים לנהל חשבון סליקה במערכת זה"ב ובכך לאפשר לנותני השירותים הללו, כדוגמת סולקים, לפעול במערכות התשלומים הקמעוניות כמשתתפים ישירים ולסלוק את פעילותם בחשבון הסליקה שלהם במערכת זה"ב, ללא צורך במשתתף אחר שייצג אותם בסליקה במערכת זו.

בשנת 2022 ננקטו צעדים רבים בתחום זה:

- נגיד בנק ישראל הכריז בחודש אוגוסט 2022 על מערכת "פרוטוקול EMV", שמופעלת על ידי העמותה לניהול פרוטוקול מסופי EMV בישראל, כמבוקרת לפי חוק מערכות תשלומים. הפרוטוקול מהווה שער כניסה לעולם כרטיסי החיוב בישראל עבור מגוון שחקנים בשוק וביניהם יצרנים, מאגדים, חברות Gateway⁵, מתגים ומעבדים. ההכרזה על הפרוטוקול מאפשרת להמשיך לקדם את השוק ולוודא את המשך פעילותו התקינה ואת העמידה בסטנדרטים בין-לאומיים, תוך הקלה על שחקנים נוספים להשתלב בו.
- מפעילי מערכות התשלומים קיבלו בחודש ינואר 2023 הנחיה לפרסם את התאריכים שבהם שחקנים חדשים יכולים לתאם מולם את מועד ההצטרפות למערכת התשלומים שבאחריותם. המפעילים של מערכות התשלומים פרסמו את המועדים הבאים:⁶
 - **מערכת זה"ב:** בחודשים אפריל ונובמבר 2023; בחודשים יוני ונובמבר 2024.
 - **מערכות "זיכויים, חיובים והעברות תשלומים" ו"תשלומים מידיים":** בחודשים אפריל ונובמבר 2023; בחודשים אפריל ונובמבר 2024.
 - **מערכת כרטיסי חיוב ומערכת ATM:** בחודשים ינואר ויולי 2023; בחודשים ינואר ויולי 2024.

פתיחתן של מערכות התשלומים המבוקרות בישראל לפעילותם של נותני שירותי תשלום בין-לאומיים - בנק ישראל גיבש מתווה⁷ שמאפשר את פתיחתן של מערכות התשלומים המבוקרות בישראל לפעילות של נותני שירותי תשלום בין-לאומיים. המתווה מסתמך על הפטור שניתן לגופים עם רישיון ממדינה מוכרת⁸ מכוח תקנות שר האוצר⁹, שקובעות תנאים למתן פטור מחובת רישוי למתן שירות בנקס פיננסי ובכך מאפשר לגופים אלה להיערך לחיבור טכנולוגי למערכות ומאפשר לחלקם פעילות מלאה בהן, בהתבסס על הרישיון שניתן להם במדינה זרה.

פתיחתן של מערכות התשלומים לפעילותם של נותני שירותי תשלום בין-לאומיים, תורמת לקידום התחרות ולהיצע של שירותי תשלום חדשניים ומגוונים לציבור ותתרום בהמשך לקידום של שירותים פיננסיים נוספים שיתבססו על שירותי תשלום.

⁵ Gateway הוא צומת ברשת (עם כתובת רשת) שמיועד לקישור בין מערכות שונות. בדרך כלל מדובר בקישור בין מערכות שפועלות בתקנים ופרוטוקולים שונים, או כפופות לאחריותם של גורמים שונים.

⁶ המועדים שבהם חברות טכנולוגיה פיננסית (פינטק) וגופים נוספים יוכלו להתחיל לפעול במערכות התשלומים השונות.

⁷ פתיחתן של מערכות התשלומים מחולקת לשני מסלולים, כפי שמפורסם באתר בנק ישראל - מתווה פתיחת מערכות התשלומים לנותני שירותי תשלום בין-לאומיים.

⁸ כמוגדר בתקנות שר האוצר: בריטניה, מדינות האיחוד האירופי או ארה"ב.

⁹ סעיף 3 (7) לתקנות הפיקוח על שירותים פיננסיים (שירותים פיננסיים מוסדרים) (פטור מחובת רישוי), התשפ"ג-2022 אשר נכון להיום בתוקף עד 1.1.24.

שחקנים חדשים כבר החלו להצטרף או להגיש בקשת הצטרפות למערכות התשלומים – בנק ישראל פועל בשנים האחרונות להגדלת כמות השחקנים בשוק, בין היתר, על ידי הסרתם של חסמי כניסה לנותני שירותי תשלום חדשים והתאמתה של האסדרה עבורם. במקביל, ממשיכה ההתפתחות הטכנולוגית שחלה בשנים האחרונות והגישה המאפשרת של חטיבת הפיקוח על הבנקים בבנק ישראל שמקדמת את הקמתם של בנקים חדשים, תורמת גם להגברת התחרות בתחומי התשלומים והסליקה והן בשאר השירותים הפיננסים שניתנים לציבור. בזכות תהליכים אלה מצמצם שוק התשלומים בישראל את הפערים מול העולם בקצב מואץ. צעדים אלה הביאו לכך שיזמים פרטיים הקימו את הבנק הדיגיטלי, בליווי צמוד של בנק ישראל, שהחל לפעול במערכות התשלומים בשנת 2021.

נוסף על הבנק הדיגיטלי, קיבלו גופים חדשים קוד זיהוי, שישמש אותם לזיהוי כמשתתף במערכות התשלומים, ביניהם: החברה הממשלתית לשירותי קורספונדנציה; אופק אגודת אשראי שיתופית בע"מ; בנק אש ישראל (בהקמה) בע"מ; טרנזילה בע"מ; "קארדקום סליקה בע"מ"; grow מבית משולם פתרונות תשלום בע"מ; גלובל רמיט שירותי מטבע בע"מ; א. ט. מ. ס. מטריקס בע"מ, נימה שפע ישראל בע"מ, חברת רי וויר אס ג, ע"י Remitly, חברת גי אם טי טק אינוביישן בע"מ (GMT) וכן חברת וי צ'ק בע"מ (V-CHECK). הצטרפותם של גופים אלה למערכות התשלומים תבוצע לפי לוחות הזמנים שהוגדרו מולם. לדוגמא, בנק אש התחבר למערכת זה"ב בחודש נובמבר 2023. פרט לגופים אלה נמצאות גם חברות פינטק ממדינות שונות במגעים עם בנק ישראל בנוגע לבחינת האפשרות לגישה למערכות התשלומים הישראלית ובחינתם של מודלים שונים לצורך הגישה אליהן ולהיבטי הרישיון לצורך השתתפותם בהן.

הרחבתם של השירותים הדיגיטלים המתקדמים מבחינת הלקוח

תמיכה ב"תשלום חכם"

המתווה שאותו מוביל בנק ישראל להסבת הפעילות בכרטיסי חיוב לתקן ה-EMV, מיישר קו עם מדיניות מתקדמות ומאפשר הצעות ערך חדשניות. אבן הדרך האחרונה ביישום מתווה ה-EMV, שבה נדרשו כל בתי העסק להשלים את המעבר אליו, הושלמה בחודש יולי 2022. עם סיום אבן הדרך ומעבר השוק לתקן ה-EMV, הושלמה הכנתה של התשתית לכניסתם של שירותי תשלום מתקדמים ושל נותני שירותי תשלום חדשים.

נכון לחודש אפריל 2023¹⁰, מעל 99% ממסופי התשלום הוסבו לתקן ה-EMV¹¹. בנק ישראל הנחה בחודש יולי 2023 את חברת שבא להמשיך ולתמוך בתקן כרטיסי החיוב הישן עד לתאריך 31 בדצמבר 2024. לאחר מועד זה, לא יתאפשר בישראל ביצוע של עסקות בכרטיסי חיוב שאינן עומדות בתקן EMV. מדובר בצעד חשוב שמסייע לשכלל את המערכת הפיננסית, להגדיל את התחרות בה ולשפר את רווחת הצרכן.

המעבר לתקן ה-EMV מאפשר לנותני שירותי התשלום במשק לפתח שירותים מתקדמים עבור הצרכן ועתה יכול הצרכן לבחור מבין אפשרויות התשלום הללו: תשלום בהצמדת הכרטיס למסוף (תשלום ללא מגע), כאשר סכום התשלום הינו עד 300 ש"ח¹²; תשלום בהכנסת כרטיס החיוב למסוף והקשת קוד סודי¹³, כאשר הסכום לתשלום הינו מעל ל-300 ש"ח; תשלום בארנק דיגיטלי בהצמדת מכשיר הטלפון החכם למסוף (תשלום ללא מגע); תשלום באמצעי תשלום לביש (לדוג' שעון חכם); תשלום ביישומון התשלומים.

¹⁰ מידע נוסף בנוגע להיקפי הטמעתו של תקן ה-EMV בישראל נמצא באתר האינטרנט של חברת שבא בקישור: [הטמעת מערכת EMV](#).

¹¹ חלק מצומצם, כ-2% מבתי העסק שהחלו בתהליך המעבר לתקן ה-EMV, נתקלו במורכבות ביישום המעבר ועל מנת לסייע לאותם בתי עסק נקבעו מתווים ייחודיים להשלמת המעבר שלהם לתקן ה-EMV.

¹² למעט המשאבות בתחנות הדלק ובתי עסק שהיקף הפעילות שלהם בעסקות ללא נוכחות הכרטיס מהוות 90% או יותר מהמחזור של בית העסק בכרטיסי חיוב.

¹³ עסקות אלה מבוצעות בעת ביצוע עסקה בכרטיס נוכח באמצעות הקשת קוד סודי בן 4 ספרות.

על מנת לצמצם סיכונים קיימים בביצוע תשלום דיגיטלי – כגון, הונאה, גניבת זהות, זיוף ושימוש לרעה – ולהגביר את היעילות ואת הביטחון בשימוש באמצעי התשלום, קבעה ועדת כרטיסי חיוב¹⁴ כמה עקרונות לביצוע של אימות מוגבר¹⁵ של מי שמשלם בכרטיס חיוב. היישום של האימות המוגבר, כפי שנקבע, מבוסס על שני מרכיבים או יותר מתוך הקטגוריות הבאות: ידע – מידע שרק המשתמש יודע; החזקה – משהו שרק למשתמש יש; ומשהו מובנה – בקטגוריה זו נכללים מאפיינים ביולוגיים/התנהגותיים/ביומטרים.

פתיחת שוק התשלומים לתווי קנייה ושי ומועדוני צרכנות

כחלק מהמהלך לשילוב גופים נוספים במערכת התשלומים צורפו גופים שאינם עוסקים בפעילות צולבת¹⁶, פעולת חיבור ישיר למערכת כרטיסי החיוב. מדובר בגופים שמפעילים מועדוני צרכנות שפועלים במודל של "תשלומים במעגל סגור" - CLP (Closed Loop Payments) שבו גוף אחד פועל בשני הצדדים – הן בצד ההנפקה – מנפיקים את כרטיס החיוב ללקוח; והן בצד הסליקה – מבצעים את פעולות הסליקה ואת ההתחשבות מול בתי עסק שמכבדים את כרטיס החיוב, ובכך מפעילים למעשה מועדון צרכנות או לקוחות סגור.

עד למועד השינוי נדרש כל גוף CLP כזה לתחזק תשתית סליקה עצמאית ולפרוס אותה בבתי עסק שמצטרפים למועדון הצרכנות או הלקוחות. לאחר ביצוע השינוי לא יידרשו עוד מועדוני הלקוחות לתחזק מערכת עצמאית והם יוכלו להתחבר למערכת כרטיסי החיוב הקיימת ולסלוק כרטיסים של מועדוני לקוחות במסופים שכבר קיימים בבתי העסק.

זהו צעד המשך לשורה של צעדים שקידם בנק ישראל בתחום התשלומים והוא מביא בשורה למשק בכלל, היות והגופים הללו ייהנו מפתרונות טכנולוגיים חדשים שמתאפשרים בזכות הגישה למערכת התשלומים ואלו יוכלו להציע ללקוחותיהם שירותים בפריסה רחבה יותר של בתי עסק. ייתכן אף שיקומו מועדוני לקוחות חדשים שיאיצו תחרות בענף זה. עסקים קטנים יוכלו גם הם להצטרף בקלות למועדוני לקוחות וצרכנות שונים, ללא צורך בהשתלבות ובהתחברות טכנולוגית כבדה ויקרה, תוך שימוש במסוף שקיים בבית העסק ולהציע מוצרים מתקדמים יותר, כך שהציבור ייהנה מפריסה רחבה של מועדוני לקוחות וצרכנות וממגוון של הטבות ויסייע לבתי עסק קטנים בהגדלת המכירות, בשיפור תזרים המזומנים, בגיוס לקוחות ובחיזוק יכולתם להתחרות מול רשתות שיווק גדולות.

תשלומים מידיים

תשלום מידי הוא אמצעי תשלום שמאפשר העברת תשלום מחשבון לחשבון, 24 שעות ביממה שבעה ימים בשבוע, שבו הכסף זמין לשימוש מידי של מקבל התשלום. זיכוי מידי, למשל, מאפשר למקבל תשלום לעשות שימוש מידי בכסף שזוכה לחשבון, בדומה לתשלום בכסף מזומן וזאת בשונה מרוב אמצעי התשלום האחרים שנפוצים היום בישראל (שיק, העברה בנקאית, כרטיס חיוב נדחה, ועוד), שבהם הכסף אינו זמין לשימוש המידי של המוטב.

בנק ישראל פועל בשנים האחרונות לקידום תשלום מידי, Faster Payment, על מנת לתת מענה לצרכי השוק, להתאים את התשלום המידי לסטנדרט הבין-לאומי ולהתפתחויות שנעשו במדינות רבות בעולם¹⁷.

המערכת להעברות תשלומים באופן מידי (Fast Payments) פועלת בישראל מזה כשלוש שנים. חברת מס"ב בע"מ היא הגוף שבנה את המערכת שדרכה מועברים עשרות מיליון שקלים מידי יום ביומו. חלק מן הבנקים טרם מאפשרים

¹⁵ עקרונות ליישום האימות המוגבר: <https://boi.org.il/roles/supervisionregulation/payment-systems-oversight/sca>

¹⁶ Three party model.

¹⁷ פירוט העשייה בין השנים 2018-2020 מפורט בעמוד 16 בסקירת מערך התשלומים בשנים אלה: סקירת מערך התשלומים 2018-2020.

לבצע העברות באמצעותה, אולם כלל הבנקים מחויבים לקבל באמצעותה תשלום באופן מיידי.

בנק ישראל סיים בחודש יולי 2023 ללוות תהליך של גיבוש עקרונות, שיאפשרו תשלום מיידי ישירות מחשבון העו"ש באמצעות פרט מזהה (Proxy)¹⁸. מטרת העקרונות האחדים היא לאפשר ללקוחות להעביר זיכויים מיידיים ובהמשך גם בקשות תשלום (Request to Pay) באמצעות פרט מזהה, שאינו מספר חשבון העו"ש של המוטב, כמו – כתובת דוא"ל, מספר טלפון נייד, מספר זהות או מספר לצרכי מס. גיבוש העקרונות הוא צעד נוסף לקידום התשלום המיידי בישראל בהתאם לסטנדרטים הבין-לאומיים ולשירותים הנלווים שמקובלים בעולם.

בקשה לקבלת תשלום מיידי - Request to pay, (R2P), יאפשר למוטב לבקש באופן דיגיטלי תשלום מלקוח בגין שירות, פנים-אל-פנים (כמו בבית עסק) או באופן מקוון (באינטרנט) בפשטות, בקלות ובנוחות והתשלום יתקבל מיידיית בחשבון העו"ש של המוטב. יישום ההנחיה של בקשה לקבלת תשלום מיידי - R2P, במקביל לצעדים נוספים שמקודמים על ידי בנק ישראל, ירחיב את סוגי העסקות של תשלום מיידי גם לעסקות עם מעורבות של בתי עסק ושל הממשלה ולא יוגבל רק לעסקות של תשלום בין יחידים (המצב כיום). כך, לדוגמה, חברת החשמל תוכל לשלוח ללקוחותיה בקשה לאישור לתשלום מיידי ובהינתן אישורו של הלקוח, יהיה הבנק מחויב לבצע את ההעברה באופן מיידי. תשלום לפי פרט מזהה (Proxy) כגון מספר טלפון או כתובת דוא"ל, יכנס לתוקף בחודש יוני 2024. שלב זה יהפוך את האפשרות לתשלום מיידי מחשבון עו"ש אחד למשנהו לזמינה, לנגישה ולפשוטה. ייתכן שהבנקים יגבו עמלה עבור העברות אלה, אך העלות תהיה מפוקחת על ידי בנק ישראל וללקוחות שנמצאים במסלולי העמלות עשויה תוספת זו להיות זניחה.

חוק הסדרת העיסוק בשירותי תשלום וייזום תשלום שאושר במסגרת חוק ההסדרים בחודש מאי 2023 ואשר צפוי להיכנס לתוקף בחודש יוני 2024, הופך את עולם התשלומים המיידיים למשמעותי עבור היעילות המשקית, הפעילות הפיננסית והחסכון בעלויות עבור יחידים, חברות ומוסדות. החוק קובע את מסגרת האסדרה שתאפשר לגופים חוץ-בנקאים ולחברות פיננסיות בין-לאומיות לקבל רישיון שיעניק להן גישה למערכות התשלום¹⁹.

קבלת זיכוי מיידי מהממשלה

החשב הכללי באוצר וחברת מס"ב חתמו בחודש פברואר 2023 על הסכם שיאפשר את השתתפות הממשלה בתשתית התשלום המיידי, לצורך כניסתה של הממשלה לפעילות בביצועם של תשלומים מיידיים²⁰. בעקבות המהלך הזה תיישר ישראל קו עם מדינות מפותחות שמאפשרות לאזרחיהם לקבל בשגרה ובחירות קצבאות ותשלומים באופן מיידי. בנוסף יאפשר הדבר לשפר את ניהול נזילותם של בתי עסק ושל ספקים שעובדים עם הממשלה ותיפתח האפשרות לממשלה לפעול בתשתית פיננסית נוספת, כגיבוי למערכות התשלומים המסורתיות.

הפיתוח של תשלום מיידי בסטנדרט בין-לאומי מקובל (ISO20022)

בנק ישראל תומך בפיתוחה של תשתית תשלומים מיידיים על פי תקן הנתונים בין-לאומי ה-ISO20022 שאומץ עבור מערכות תשלומים ברחבי העולם, שתאפשר להרחיב את המגוון של אפשרויות התשלום במערך התשלומים.

¹⁸ פרטים נוספים בקישור <https://www.boi.org.il/publications/pressreleases/c05-07-23>

¹⁹ חוק הסדרת העיסוק בשירותי תשלום וייזום תשלום נחקק כחלק מחוק ההסדרים לשנת 2023-2024. מטרת החוק היא לאסדר את העיסוק בשירותי תשלום ולקבוע דרישות אחידות לגופים שעוסקים במתן שירותי תשלום, באופן שיתאים להתפתחות הטכנולוגית בתחום שירותי התשלום, תוך הענקת הגנה צרכנית רחבה ועידוד התחרות בתחום שירותי התשלום בישראל. בכך, הוא ישלים את משטר הרישוי לסוגי השירותים פיננסיים השונים – אשראי, שירות בנקס פיננסי וכעת גם תחום התשלומים. ההוראות החדשות יחייבו גופים שעוסקים בשירותים פיננסיים שונים לבחון את הצורך בקבלת רישיון שירותי תשלום במקביל לרישיונות הקיימים, שכן קיומו של רישיון פיננסי אינו מהווה פטור אוטומטי מרישיון למתן שירותי תשלום.

²⁰ הודעה לעיתונות - בנק ישראל קידם את כניסת הממשלה לפעילות בתשלומים מיידיים (Faster Payments) בישראל.

בנק ישראל פרסם במכתב מחודש פברואר 2019 את התנאים המקדמיים להשקתו של שירות התשלום המיידי ובהמשכו שלח הבנק בחודש מרץ 2020 מכתב שבו פורטו התנאים שבהם מערכות המופעלות על ידי חברת מס"ב ומשתתפיה נדרשים לעמוד. במסגרת זו נקבע, בין היתר, כי על חברת מס"ב לקבוע עד לסוף חודש אוקטובר 2020 מתווה ליישומה של פתרון מלא לעמידה בתקן ISO20022. בנק ישראל הודיע בחודש מרץ 2021 בהמשך לכך כי על חברת מס"ב ועל משתתפיה במערכת התשלומים להיערך ליישומה של תקן ISO20022 המלא עד לסוף שנת 2023. הפיקוח על הבנקים שלח בחודש ינואר 2022 לחברת מס"ב ולמשתתפיה במערכת מכתב המשך על מערכות תשלומים, שבו הוא הנחה את החברה ואת משתתפיה במערכת להיערך על מנת לאפשר ללקוחותיהם לקבל בקשות לקבלת תשלום מיידי (R2P) בהתאם לתקן ISO20022 ולקבל בקשות לתגובה (R2R) באמצעות תשתית התשלום המיידי שפותחה על ידי החברה וזאת עד לסוף שנת 2023.

תשלומים חוצי גבולות

מחלקת מערכות תשלומים וסליקה החלה בשנת 2022 תהליך שנועד לבחון עד כמה ישראל עומדת בבחינות של הוועדה ליציבות פיננסית, ה-FSB - Financial Stability Board, ושל הבנק להסדרי סליקה בין-לאומיים, BIS - Bank for International Settlements, להרחבה של התשלומים חוצי הגבולות, כך שיהיו מהירים יותר, זמינים יותר ובעלות נמוכה יותר. במקביל קיימה המחלקה סדרה של דיונים עם משרדי ממשלה שונים במטרה להנגיש את היכולת לקבל משכורת לחשבון תשלומים שמנוהל במוסד פיננסי שאינו בנק, במסגרת התזכיר של חוק הסדרת העיסוק בשירותי תשלום וייזום תשלומים – צורך שעלה מחברות טכנולוגיה פיננסית (פינטק) שמנגישות תשלומים חוצי גבולות לעובדים זרים בישראל. התיקון של חוק הגנת השכר, התשי"ח-1958 הוכנס בסופו של דבר לחוק הסדרת העיסוק בשירותי תשלום וייזום תשלומים ובהתאם ניתן להפקיד משכורת גם לחשבון תשלום שמנוהל בחברת תשלומים.

פיתוח של מערכות התשלומים והסליקה

שדרוג מערכת זה"ב

מערכת תשלומים קריטית מסוג RTGS - Real Time Gross Settlement – זיכויים והעברות בזמן אמת, מערכת לסליקה פרטנית מיידי, לסליקה תוך יומית של תשלומים בזמן אמת, הינה המערכת המרכזית שתומכת במערך התשלומים במשק ושמחווה סולק סופי של כלל מערכות התשלומים במשק במטבע שקלי. כך, תשלומים שמועברים במסלקות קמעוניות שמופעלות על ידי חברת מס"ב, חברת שבא, הבורסה לניירות ערך ובנק ישראל, נסלקים באופן סופי במערכת זה"ב. פרויקט שדרוג מהותי הסתיים בחודש יולי 2022 והליבה של מערכת זה"ב בבנק ישראל הוחלפה. הפרויקט ארך כ-3.5 שנים ובמהלכו היו כל בעלי העניין שותפים פעילים וחשובים שתרמו להצלחתו של הפרויקט ולהשגת מטרותיו שלהלן:

- חיזוק יציבותה ורכיביה של מערכת זה"ב;
- הכנה לחדשנות טכנולוגית פיננסית;
- הוספת כלים מתקדמים ויכולות חדשות למערכת;
- מתן אפשרות להתאמת המערכת לסטנדרטים בין-לאומיים (תקן ISO20022);
- פתרונות מתקדמים לפתיחת התחרות במשק ומתן גישה לגופים חוץ-בנקאיים;
- חיזוק של ההמשכיות עסקית;
- הפחתת סיכונים;
- שיפור חווית משתמש לרבות מודול הפקת נתונים מתקדם.

מערכות תשלומים נוחות, יעילות, בטוחות ויציבות הן מרכיב חשוב בכל משק פיננסי מתקדם ושדרוגה של מערכת זה"ב מאפשר שוק פיננסי מפותח יותר לטובת עידוד התחרות והוזלת העלויות לצרכן. מחלקת מערכות תשלומים וסליקה הניחה בשנים האחרונות את התשתית הטכנולוגית ואת מסגרת האסדרה הנדרשת, מתוך שאיפה שישראל תהפוך למובילה עולמית בתחום זה.

המערכת ששודרגה נותנת מענה גם לעקרונות שהגדירה "הוועדה להגברת התחרותיות בשירותים בנקאיים ופיננסיים נפוצים" (ועדת שטרם)²¹, שאחד מהם הוא שהמסלקות הקיימות צריכות להיות עם יכולת לשלב בתוכן נותני שירותים חדשים, לרבות מסלקות חדשות שמתווספות לשוק ומגבירות את התחרות.

פרויקט השדרוג נעשה בשיתוף עם החטיבה לטכנולוגיות המידע בבנק ישראל. המערכת כוללת רכיבים משודרגים וכן הוספת כלים מתקדמים ויכולות חדשות למערכת, ביניהם: ממשק למערכת תשלומים מיידיים (faster payments), תמיכה של המערכת בסטנדרטים בין-לאומיים ובהם הכנה לתקן ISO 20022; חיזוק ההגנה מפני איומי סייבר בתחום התשלומים שהולכים ומתעצמים; הכנה לסליקה רב מטבעית ועוד.

האימוץ של תקן ISO20022 במערכת זה"ב

תקן ISO20022 שמאומץ ברמה גלובלית על ידי המפעילים של מערכות תשלומים, בנקים ונותני שירותי תשלום, מאפשר להעשיר את מסר התשלום במידע רב ויביא להופעתם הן של מודלים עסקיים חדשים והן של תהליכי עיבוד חדשים, ממוכנים ומתרחבים יותר ויגרום בסופו של דבר לביצוע של תשלומים חוצי-גבולות זולים, מהירים ושקופים יותר לכולם.

תהליך ההטמעה של התקן החדש בשיתוף פעולה עם מערכת הבנקאות ועם משתתפיה של מערכת זה"ב נועד להגביר חדשנות טכנולוגית ופיננסית, להוסיף כלים מתקדמים ויכולות חדשות למערכת זה"ב, לעודד עמידה בסטנדרטים בין-לאומיים ויצירה של מסדת מתקדמת עבור מערכת הבנקאות ועבור המשתתפים במערכת זה"ב. כמו כן מתוכננת הטמעה של מבני המסרים באמצעות קבצים טכנולוגיים שיסופקו למערכת זה"ב מקואופרטיב סוויפט²², על ידי מפעיל המערכת (מונטראן)²³, אימוץ הסטנדרט הבין-לאומי וכן יכולת העברה וסליקה של מסרים על ידי המשתתפים במערכת זה"ב בתקן ISO20022, תוך הטמעה של אפשרויות למודלים עסקיים מתקדמים.

מסרי התשלום במערכת זה"ב כיום הם בתקן MT, אשר פותח בשנות ה-70 והותאם לטכנולוגיה של אותה תקופה. קואופרטיב SWIFT אימץ בשנת 2018 את תקן ISO20022 כחלופה לתקן MT, על מנת להתאים את הודעות התשלום לקדמה הטכנולוגית של ימינו ולענות על הצורך של הגופים הפיננסיים ברחבי העולם. תקן זה מאפשר להכיל מידע עשיר ומובנה בכל מסר של תשלום ותורם על ידי כך להעברת מידע זה בין משתתפיה של מערכת זה"ב ולקוחותיהם, לשפר את יכולת העמידה בחוק איסור הלבנת הון, התש"ס-2000 באופן ממוכן יותר ולסייע בעמידה בתקן הבין-לאומי למערכות תשלומים בעולם. תקופת ההגירה לאימוץ תקן ISO20022 החלה בחודש מרץ 2023 וצפויה להסתיים בחודש נובמבר 2025. במועד זה יהיו כל משתתפיה של מערכת SWIFT מחויבים לשלוח מסרי תשלום בתקן החדש.

²¹ הוועדה להגברת התחרותיות בשירותים בנקאיים ופיננסיים נפוצים הידועה בשם ועדת שטרם, היא ועדה ציבורית בראשות עו"ד דרור שטרם, לשעבר הממונה על ההגבלים העסקיים. הוועדה הוקמה בחודש יוני 2015 על ידי שר האוצר משה כחלון ונגידת בנק ישראל קרנית פלוג, לשם בחינת דרכים להגברת התחרותיות בשירותים הבנקאיים בישראל, באמצעות הכנסת מתחרים חדשים לתחרות, בין היתר באמצעות הפרדת הבעלות של חברות כרטיסי האשראי מן הבנקים וצעדים משלימים נוספים.

²² סוויפט - האגודה העולמית לתקשורת פיננסית בין-בנקאית - Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication - SWIFT היא מסל-קה בינלאומית אדרכה עובר מידע בין מוסדות פיננסיים שונים, כדוגמת בנקים. רוב התקשורת הבין-בנקאית בעולם היום מבוצעת באמצעות שירותי SWIFT.

²³ חברת מונטראן - Montran מספק פתרונות תשתית לשוק התשלומים וצמחי תשלומים לבנקים מרכזיים ומסחריים ברחבי העולם. למונטראן יש למעלה מ-200 התקנות ביותר מ-80 מדינות והיא ספקית פתרונות של Swift. Montran Payment Systems הן יישומים עם אישור של Swift.

אף על פי שמערכות מסוג RTGS בעולם (בישראל, מערכת זה"ב) מוחרגות על ידי חברת SWIFT לאימוץ תקן ISO20022, מעוניין בנק ישראל, בהיותו בנק מוביל שנמצא בחזית של עולם התשלומים, להשיג חדשנות טכנולוגית ופיננסית, להוסיף כלים מתקדמים ויכולות חדשות למערכת זה"ב, לעמוד בסטנדרטים בין-לאומיים, לייצר מסגרת מתקדמת למערכת הבנקאות ולמשתתפיה של מערכת זה"ב בישראל ולהיות שותף לבנקים מרכזיים וגופים פיננסיים ברחבי העולם אשר יאמצו את התקן החדש. הפרויקט מבוצע בשיתוף הדוק עם קהילת משתתפיה של מערכת זה"ב בישראל, בליווי מומחי תקן ISO מחברת SWIFT ובהמשך יתאפשר לבעלי עניין נוספים להשתתף בפרויקט.

החיבור של מערכות התשלומים המבוקרות למערכת זה"ב

כחלק מהיישום של הסדרי הכשל במערכות התשלומים המבוקרות, קודם תהליך מול הגורמים המתאימים בבנק ישראל ומול מפעילי מערכות כרטיסי חיוב ו-ATM לקידום החיבור של מערכות אלה ישירות למערכת זה"ב. בנוסף הונחו המערכות: כרטיסי חיוב, ATM ומס"ב לפעול מול מערכת זה"ב באמצעות SWIFT.

החיבור של החברה הממשלתית לשירותי קורספונדנציה למערכות התשלומים

משרד האוצר פרסם בתאריך 17 במאי 2022 את תזכיר חוק שירותי קורספונדנציה, התשפ"ב-2022²⁴ להערוך הציבור. תזכיר החוק מיישם את המלצת הצוות הבין-משרדי שבחן חלופות לפעילות התשלומים בין ישראל לבין הרשות הפלסטינית, על רקע הודעת הבנקים הקורספונדנטים הישראלים מחודש מרץ 2016, על כוונתם להפסיק לספק שירותים אלה לבנקים הפלסטינים וזאת משום העלייה בסיכונים שכרוכים בהמשך של מתן השירותים. המלצת הצוות, שאומצה בשנת 2018 על ידי הקבינט המדיני-בטחוני, הייתה להקים חברה ממשלתית בשליטה ישירה ובבעלות מלאה של מדינת ישראל, שתציג את מערכת הבנקאות הפלסטינית במערך התשלומים בישראל. בעקבות ההמלצה הזו ולנוכח החשיבות של המשך מתן שירותי קורספונדנציה לבנקים שפועלים בשטחי הרשות הפלסטינית באמצעות פתרון ארוך טווח ועל רקע ההסדרים המוניטריים והפיננסיים שמצוינים בסעיף IV לנספח להסכם הביניים הישראלי-פלסטיני בדבר הגדה המערבית ורצועת עזה²⁵, החליטה הממשלה בתאריך 21 באוקטובר 2018 (החלטה מספר 4207) להקים את "החברה לשירותי קורספונדנציה בע"מ", החלטה שתוקנה בהמשך בתאריך 12 ביוני 2022 (החלטה מספר 1608). תזכיר החוק נועד להסדיר את ההיבטים שכרוכים בפעילותה של החברה לשירותי קורספונדנציה בע"מ ובפיקוח עליה, שעתידה לספק לבנקים הפלסטינים שירותי ייצוג במערכות התשלומים הישראליות, לצורך סליקת שיקים ושוברים וביצוע העברות בנקאיות וכן שירותי תפעול מזומנים, שאלה העיקריים שבהם:

- לקבוע כי בנק ישראל יהיה רשאי לנהל חשבון עבור החברה בתנאים שיקבע נגיד בנק ישראל;
- להסמיך את נגיד בנק ישראל לקבוע כי כללים בדבר ההפעלה הסדירה של מערכת המטבע אשר חלים על תאגידים בנקאים ועל חברת הדואר יחולו גם על החברה לשירותי קורספונדנציה בע"מ;
- להחיל על החברה לשירותי קורספונדנציה בע"מ משטר איסור הלבנת הון ומימון טרור בדומה למשטר שחל על גופים פיננסיים אחרים;
- להעניק לנגיד בנק ישראל ולמפקח על הבנקים סמכויות פיקוח על החברה לשירותי קורספונדנציה בע"מ בתחום זה, לרבות קביעת חובות והטלת עיצומים.

בהתאם להחלטות הממשלה ולתזכיר החוק, כאמור לעיל, החלו בנק ישראל ככלל ומחלקת מערכות תשלומים וסליקה בפרט בהיערכות הנדרשת, שתאפשר את חיבורה של חברת שירותי קורספונדנציה בע"מ, עם סיום החקיקה למערכות התשלומים, מה שמהווה תנאי הכרחי לאישורו של תהליך החיבור ולתחילת פעילותה של החברה. היערכות זו כוללת, בין היתר, ביצוע התאמות באסדרה ובכללים, העברת דרישות החיבור לחברה וליווי החברה בתהליכי האפיון לקראת בדיקות קבלה ובדיקות מול המפעילים והמשתתפים במערכות התשלומים.

²⁴ קישור לתזכיר החוק

²⁵ נספח להסכם הביניים הישראלי-פלסטיני בדבר הגדה המערבית ורצועת עזה

בתקופת הביניים ועד השלמת התנאים לתחילת פעילות החברה, מעמידים היועץ המשפטי לממשלה והחשב הכללי במשרד האוצר לבנקים הישראליים המספקים שירותי קורספונדנציה לבנקים ברשות הפלסטינית (בהתאם להחלטת ועדת השרים לענייני ביטחון לאומי מיום 15.7.2017), חסינות מפני העמדה לדין ושיפוי כנגד תביעות. כתבי חסינות ושיפוי אלו הוארכו בהמשך בהתאם להחלטות חוזרות של ועדת השרים האמורה, כאשר ההארכה האחרונה בוצעה ב-27/6/2024, והיא תעמוד בתוקפה עד ליום 31/10/2024.

בחינה וקידום של אמצעי תשלום עתידיים וטכנולוגיה לייעול תהליכי התשלומים

הוראת חיוב דיגיטלית (שיק דיגיטלי)

בנק ישראל רואה חשיבות רבה בקידום עולם התשלומים ובהטמעת אמצעי תשלום חדשים במשק. מטרתה של הוראת חיוב דיגיטלית (שיק דיגיטלי) היא להוות חלופה לשיק הפיזי שמוגדר כאמצעי תשלום מבוסס נייר. משמעותה של הוראת החיוב הדיגיטלית חורגת מעבר להחלפה של מדיום פיזי במדיום דיגיטלי, אלא שהיא מהווה נדבך נוסף בהתפתחותה של כלכלה שהיא יותר דיגיטלית ויותר יעילה. אמצעי התשלום החדש יהווה פתרון יעיל ומתקדם לביצוען של תנועות חיוב ישירות, כתחליף דיגיטלי מלא לשיק הנייר. המעבר להוראת החיוב הדיגיטלית מעניק יתרונות מהותיים על פני שיק הנייר:

- שיק הנייר מחייב תהליך פיזי שמקשה על ההתנהלות בביצוע תשלום – החל מן הצורך בהזמנה של פנקסי שיקים, מילוי הפרטים על גבי השיק, מסירה פיזית מן המשלם למוטב וכן שמירת השיק על ידי המוטב עד למועד ההפקדה בתאריך הנקוב עליו. הפתרון של הוראת חיוב דיגיטלית יעיל את התהליך, יצמצם ואף ימנע סיכוני אובדן וזיוף ויאפשר את הביצוע המהיר והפשוט יותר הן של התשלום והן של הסליקה.
- שעור ניכר מהשיקים החוזרים, כ-81%, הינו מסיבות שנובעות מעצם היותו של השיק עשוי מנייר – המעבר מנייר למדיום דיגיטלי תאפשר לצמצם ולמנוע כמעט את כל ההחזרות מסיבות טכניות, כדוגמת מועד לא תקין, חתימה לא תואמת, חוסר התאמה בין ספרות למילים וכד' ובכך לחסוך את תנועות ההחזרות של שיקים שערכם מסתכם בעשרות מיליארדי שקלים מדי שנה.
- בעשור האחרון נע שעור ההחזרות הכספי של שיקים מסיבות טכניות סביב 3% מסך המחזור של התשלומים בשיקים. בשנת 2022 עמדה כמות השיקים החוזרים על 2.27 מיליון שיקים, מתוכם כ-1.73 מיליון שיקים חזרו מסיבות טכניות. סכום ההחזרות מסיבות טכניות עמד בשנת 2022 על סכום של 32.1 מיליארד ש"ח ושיעורו עמד על 4.3% מסך כלל השיקים שנשלקו ובשנת 2023 על כ-26.2 מיליארד ש"ח ו-3.5%, בהתאמה.
- הוראות חיוב דיגיטליות מעודדות (דחיות) ישמרו את היתרונות שיש ללקוחות בעסקות שבהן נמסרים שיקים מעותדים (דחויים), דהיינו, אשראי ללא ריבית וללא ניצול של מסגרת אשראי וכן לבתי העסק, כאשר תקציב הרכישות של הלקוחות גדל, שלולא זאת אפשר שהעסקה לא הייתה מתממשת ואת היכולת הן להסב את השיק והן לקבל מימון תמורת הניכיון שלו. כ-99% מהמקרים נפרעים השיקים המעודדים עם הצגתם במועדים שנקובים בהם. הוראת החיוב הדיגיטלית המעודדת צפויה לשמר את מאפייני ההסבות והניכיון משום חשיבותם בהתנהלות הפיננסית, בעיקר בקרב בתי העסק בארץ ואף להקל על תהליך המעבר שלו ממדיום פיזי למדיום דיגיטלי.

מסמך העקרונות העסקי של הוראת החיוב הדיגיטלית הוצג בחודש נובמבר 2020 במסגרת סמינר רשת (webinar) מקצועי בהשתתפותם של נציגים מהבנקים, מגופים פיננסיים חוץ-בנקאיים, מחברות טכנולוגיה פיננסית ומהתעשייה ושהיה גם פתוח לציבור הרחב. ועדת מסלקת השיקים אישרה במחצית הראשונה של 2021 את הוראת החיוב הדיגיטלית, לאחר שהוגש לה מסמך אפיון בית עסק שבו חודדו המאפיינים העסקיים של אמצעי התשלום החדש.

בנק ישראל פרסם במחצית הראשונה של שנת 2022 קול קורא לציבור²⁶ לצורך התייעצות בנושא לגבי האפיון הטכנולוגי עבור אמצעי התשלום החדש בישראל - הוראת החיוב הדיגיטלית - שמהווה תחליף דיגיטלי לשיק מנייר. לאחר בחינת המשוב מהציבור הוקמה במשותף עם מערכת הבנקאות ועם שחקנים חוץ-בנקאיים ועדת שוק שבמסגרתה מתגבש האפיון הטכנולוגי של הוראת החיוב הדיגיטלית. הארכיטקטורה הטכנולוגית נכתבת במקביל לפעילות בצירי עבודה נוספים: משפטי ואסדרתי; עסקי (התאמות בספר התהליכים העסקי); היערכות לתהליכי הסברה וחינוך פיננסי; ומחקר כלכלה התנהגותית במטרה להבין כיצד להניע את הציבור לעבור לשימוש בהוראת החיוב (השיק) הדיגיטלית. בנוסף משתפת מחלקת מערכות תשלומים וסליקה פעולה עם חטיבת המחקר ועם רשות שוק ההון, ביטוח וחיסכון לבחון את תחום ניכיון השיקים בישראל והשפעת המעבר לשיק הדיגיטלי על תחום זה.

השקל הדיגיטלי

מטבע דיגיטלי של הבנק המרכזי (Central Bank Digital Currency - CBDC) הוא אמצעי תשלום דיגיטלי שמהווה התחייבות של הבנק המרכזי כלפי המחזיקים בו. בנק ישראל החל בשנת 2017 את הלימוד ואת הבחינה של הנושא ובשנת 2018 פורסם הדוח של "הצוות ללימוד ובחינה של מטבעות דיגיטלים של בנקים מרכזיים"²⁷. בסוף שנת 2020 יצא לדרך "פרויקט השקל הדיגיטלי - תכנית פעולה", בהובלתה של "ועדת ההיגוי להנפקה אפשרית של שקל דיגיטלי" בראשותו של המשנה לנגיד בנק ישראל. עד עתה, בדומה למצב בכל המדינות המפותחות, לא התקבלה בבנק ישראל החלטה על הנפקה עתידית של שקל דיגיטלי והפרויקט מתמקד בהכנת "תכנית פעולה" למקרה שבו יגיע הבנק למסקנה שהתועלות של מטבע דיגיטלי עולות על הסיכונים ועל העלויות ושהגיעה העת להנפיק שקל דיגיטלי.

בעידן שבו יותר ויותר פעולות תשלום ועסקות כלכליות הן דיגיטליות, אך אין יכולת לתמוך בהן בעזרת המזומנים המסורתיים שמונפקים על ידי הבנק המרכזי, השקל הדיגיטלי, אם יונפק, יוכל לתמוך בפעולות הפיננסיות והכלכליות הדיגיטליות של הציבור בעזרת מטבע שמהווה גם הוא התחייבות של הבנק המרכזי. ועדת ההיגוי פרסמה בשנת 2021 מסמך²⁸ שתיאר שישה תמריצים עיקריים להנפקה אפשרית של שקל דיגיטלי: (1) יצירת חלופה יעילה, מתקדמת ובטוחה לאמצעי תשלום קיימים וחדשים בעידן הדיגיטלי; (2) יצירת תשתית חדשנית שתבטיח את התאמתו של מערך התשלומים לצרכי הכלכלה העתידית; (3) הבטחת היתירות של מערך התשלומים ותפקודו התקין בחירום או בעת תקלה; (4) יצירת תשתית יעילה וזולה לתשלומים חוצי גבולות; (5) שמירה על אפשרותו של הציבור להשתמש באמצעי תשלום דיגיטלי תוך שמירה על הפרטיות; (6) ותמיכה במדיניות הממשלה בטובת המשק לצמצום השימוש במזומנים.

באופן תיאורטי, אם הציבור יאמץ את השקל הדיגיטלי באופן נרחב ויבחר להחזיק בו, במקום חלק ניכר מהפיקדונות שהוא מחזיק במערכת הבנקאית, עלול הדבר לסכן את נזילותה ואת יציבותה של מערכת הבנקאות ולפגוע ביכולתה לבצע את התיווך הפיננסי במשק²⁹. הנפקתו של שקל דיגיטלי עלולה לגלם בתוכה סיכונים נוספים, כגון סיכוני סייבר, סיכונים תפעוליים וסיכוני מוניטין לבנק המרכזי. תכנון טכנולוגי מוקדם של השקל הדיגיטלי יצמצם ויגדר את הסיכונים מחד ויבטיח שהשקל הדיגיטלי ייהנה ממכובדות³⁰ ויניב ערך לציבור ולמשק כולו מאידך.

²⁶ קול הקורא להתייעצות בנושא אפיון טכנולוגי לתחליף דיגיטלי לשיק מנייר.

²⁷ הדוח של הצוות לבחינה ולימוד של מטבעות דיגיטלים של בנקים מרכזיים.

²⁸ שקל דיגיטלי של בנק ישראל: תמריצים אפשריים, טיוטת מודל וסוגיות לבחינה.

²⁹ השפעות אפשריות של הנפקת שקל דיגיטלי על מערכת הבנקאות בישראל.

³⁰ עקרונות ליצירת מכובדות ואפקט רשת של השקל הדיגיטלי.

³¹ מצגת: Where we stand with the digital shekel project.

³² תרחישים אפשריים להחלטה על הנפקה של השקל הדיגיטלי.

בימים אלה עוסק צוות הפרויקט בתכנון מפורט של השקל הדיגיטלי, שעליו ניתן יהיה לבסס שיח נרחב עם האקוסיסטם בישראל ועם התעשייה הטכנולוגית לקראת התקדמות להחלטה על הנפקה אפשרית של שקל דיגיטלי³¹ ועדת ההיגוי מיפתה את הגורמים האפשריים שיכולים להביא להחלטה כזו³².

במקביל לחקר התועלות והסיכונים ולתהליך התכנון, עורך צוות הפרויקט גם ניסויים טכנולוגיים, הן לצורך הלימוד של חלופות טכנולוגיות שונות, שניתן יהיה להיעזר בהן כדי לממש את השקל הדיגיטלי והן משום שניסויים אלה מעשירים את תהליך המחקר ואת תהליך התכנון. בנק ישראל בנה בשנת 2021 סביבת ניסוי שעליה נבחנו עבור השקל הדיגיטלי בשנים 2021 ו-2022 יכולות ומאפיינים אפשריים שונים³³. חלק מהניסויים הטכנולוגיים נערכו תוך שיתוף פעולה עם בנקים מרכזיים אחרים ועם מרכז החדשנות של הבנק להסדרי סליקה בין-לאומיים (BIS Innovating Hub). פרויקט Icebreaker, בשיתוף עם הבנקים המרכזיים של שוודיה ונורווגיה ועם ה-BIS, הציע ארכיטקטורה חדשה לתשלומים חוצי גבולות באמצעות מטבעות דיגיטלים של בנקים מרכזיים³⁴. פרויקט "סלע", בשיתוף עם הרשות המוניטרית של הונג קונג ועם ה-BIS, הראה שמטבע דיגיטלי של בנק מרכזי יכול לאפשר נגישות, אבטחת סייבר ותחרות, תוך שמירה על חלק מהתכונות של המזומנים³⁵. בימים אלו, מתקיים "אתגר השקל הדיגיטלי", ניסוי בהשראת Project Rosalind של ה-BIS Innovation Hub, המתבסס שמתמקד בבחינת שכבת API המספקת סט של יכולות פונקציונליות שיאפשרו לספקי שירותי תשלום ולספקי שירותים נוספים להתחבר למערכת השקל הדיגיטלי, ולהציע ישומי תשלום חדשניים למשתמשי הקצה. באתגר משתתפים 14 גופים שמפתחים תרחישי שימוש בהתבסס על האב טיפוס הטכנולוגי שנבנה עבור האתגר.

בנק ישראל מפרסם בדף ייעודי³⁶ באתר האינטרנט של הבנק מידע רב אודות פרויקט השקל הדיגיטלי, שכולל דוחות, סיכומי דיונים של הפורומים לשיתוף הציבור ושאלות ותשובות.

מטבעות יציבים³⁷

בנק ישראל מוביל צוות עבודה לבחינת הפעילות בקריפטו ובדגש על גיבוש עקרונות לפעילות במטבעות יציבים שיש להם פוטנציאל לשמש כאמצעי תשלום נפוץ והעשויים להשפיע בעתיד על תפקידי בנק ישראל לעניין שמירה על היציבות הפיננסית, ניהול המדיניות המוניטרית ותפקוד תקין של מערכות התשלומים.

צוות העבודה לבחינת הפעילות בקריפטו בחן את הנושא מכמה היבטים: האסדרה בישראל ובעולם, היציבות והנושאים המוניטריים, הצרכניים, הטכנולוגיים והמשפטיים. מסמך העקרונות לאסדרה של הפעילות במטבעות יציבים צפוי להתפרסם בהמשך השנה, 2024, לאחר שיתקבלו וייבחנו הערות מגופים של אסדרה, של פיננסים, של בתי עסק ושל יחידים מישראל ומהעולם והוא יציג – בין היתר – את ההמלצות הבאות:

- יצירת אבחנה בחקיקה בין סוגי הנכסים הדיגיטלים ויצירת אחידות בהגדרות בקרב גופי האסדרה השונים;
- אסדרה של הנכסים הדיגיטלים אמורה להיות גמישה דיה על מנת שתהיה מותאמת להתפתחויות המהירות בתחום זה;
- הקמה של מנגנוני תיאום בין גופי האסדרה והגדרה של תהליך מעבר מדורג בין גופי האסדרה.

³³ ניסוי טכנולוגי על גבי פלטפורמה מבוצרת.

³⁴ הדוח המסכם של פרויקט Icebreaker.

³⁵ הדוח המסכם של פרויקט סלע.

³⁶ דף ייעודי - פרויקט השקל הדיגיטלי.

³⁷ מטבע יציב הוא מטבע דיגיטלי שפועל על גבי תשתית טכנולוגית וערכו יציב ביחס לנכס כלשהו אחר והמנפיק שלו מפעיל מנגנון ששומר על היציבות של ערך המטבע.

תעודת זהות דיגיטלית

היכולת לזהות משתמש בשירות כלשהו, מהווה בעולם השירותים בכלל, ובשירותים פיננסיים ובתחום התשלומים בפרט, חלק בלתי נפרד וחיוני מהיכולת לתת את השירות עצמו. ראשית על נותן השירות לרשום את הלקוח עם הפרטים המזהים שלו. בהמשך, בכל אירוע של מתן שירות, על נותן השירות לזהות את אותו לקוח, על מנת לוודא שהלקוח הנכון מקבל את השירות ושהלקוח הנכון הוא זה שמחויב בתשלום. בעבר הלקוח הזדהה באמצעות פריט פיזי. ככל שהמשק מתקדם לעבר דיגיטציה (ספרות), נותני שירותים מזהים לקוחות בתצורה דיגיטלית, מה שמשפר את הקלות והנוחות עבור הלקוח, מגביר את רמת הדיוק ומונע בכך הונאות, מפחית עלויות ומיעל בכך את המשק. בנוסף מיטיבה תעודת זהות דיגיטלית עם שחקנים חדשים שמבקשים להתחרות בשחקנים ותיקים שלרשותם עומד מאגר זהויות היסטורי שמקל על תהליך הזיהוי והרישום לצורך הגיוס של לקוח חדש (onboarding), מה שמקנה להם ייתרון מובנה. לאור היתרונות של היכולת בזיהוי דיגיטלי של לקוחות בתחום הפיננסי, שכולל בתוכו את תחום התשלומים, חברה מחלקת מערכות תשלומים וסליקה בתקופה הנסקרת לכמה גורמים, הן במגזר הציבורי והן במגזר הפרטי, על מנת לקדם בישראל את התהליך של זיהוי הלקוח באופן דיגיטלי מתקדם. היוזמה כוללת את בחינתן של שיטות שקיימות ברחבי העולם לצורך זיהוי דיגיטלי ברמה לאומית ואת הסיגול של חיבורים בין שחקנים בישראל במגוון תחומים, שיש להם עניין בקידומו של הנושא.

צוות בין משרדי לקידום הממשלה כזרז למעבר לאמצעי תשלום דיגיטליים

מחלקת מערכות תשלומים וסליקה הקימה, יחד עם משרדי ממשלה שונים צוות עבודה, מתוך חשיבה שהגוף הממשלתי כמכלול מהווה את בית העסק הגדול במדינה, את המשלם הגדול במשק, את מקבל התקבולים הגדול במשק ואת נותן השירותים הגדול במשק. כ"בית עסק" כזה, מסוגל הגוף הממשלתי להניע ולהוות זרז למעבר של המשק לאמצעי תשלום דיגיטליים. במסגרת עבודת הצוות המשותפת עם משרדי הממשלה השונים, מקודם המעבר של פעילות הגוף הממשלתי לאמצעי תשלום דיגיטליים.

הפעילות בתחום מערכות התשלומים והסליקה במהלך מלחמת "חרבות ברזל"

טרם פרוץ מלחמת "חרבות ברזל", פעלה מחלקת מערכות תשלומים וסליקה במספר מישורים שנועדו לחזק את היציבות ואת היעילות של המשק בתחום התשלומים הן בהיבטים של השימוש באמצעי תשלום מרחוק, אבטחת מידע והמשכיות עסקית והן בהגברה של החוסן הלאומי, בין היתר, על ידי הגדלת כמות השחקנים הפיננסיים במשק, שמקור פעילותם הפיננסית הוא בתחום התשלומים. עם תחילת המלחמה הפכו מטרות אלה לחשובות אף יותר, שכן הפעילות הרציפה של מערכות התשלומים היא חיונית להמשך תפקודו של המשק.

מאז תחילת המלחמה עובדת מחלקת מערכות תשלומים וסליקה במתכונת חירום ומקיימת בתדירות גבוהה הערכות מצב עם הגורמים השונים בשוק. מחלקת תשלומים וסליקה הקימה עם האקוסיסטם בתחום התשלומים פורומים ייעודיים למצב החירום, לצרכי שיתוף, פיקוח וגיבוש פתרונות בתרחישים שונים וכן במקביל המחלקה ממשיכה לקדם במקביל את פעילותה הסדירה.

למצב החירום הביטחוני שבו שרויה כיום מדינת ישראל קיימת השפעה רבה על התנהגותם של הצרכנים ושל בתי העסק בתחום התשלומים. בנק ישראל פועל על מנת לאפשר לצרכנים ולבתי עסק להשתמש באופן רציף באמצעי תשלום מרחוק, ללא צורך בהגעה פיזית לשם ביצוע העסקה ולוודא שמערכות התשלומים ממשיכות לעבוד ולספק את מלוא השירותים בזמינות גבוהה, עם מרבית ההגנות הנדרשות. צעדים אלה משפיעים על כל הגופים שמשתתפים במערכת זה"ב ובמסלקת השיקים שמופעלות על ידי בנק ישראל, במערכת לשירותים בכרטיסי חיוב ובמערכת של ה-ATM, שמופעלות על ידי חברת שבא; ובמערכות זיכויים וחובים ותשלומים מיידיים, שמופעלות על ידי חברת מס"ב. מחלקת מערכות תשלומים וסליקה ממשיכה גם בימים קשים אלה לנקוט צעדים שיסייעו לקדם את התחרות במגזר הפיננסי.

זמינות מערכות התשלומים בעת המלחמה – ההמשכיות של פעילותן הסדירה

איתנותן של מערכות התשלומים חיונית לתפקודה של המערכת הפיננסית והיא מהווה בסיס יציב לקידום התחרות במגזר הפיננסי. במהלך המלחמה נוקט בנק ישראל מספר רב של צעדים על מנת להשיג את מטרותיו ולוודא זמינות מלאה (של 100%) בכל מערכות התשלומים, הן במערכות שבנק ישראל מפעיל והן במערכות שמפוקחות על ידו. גם במונחים בין-לאומיים, בהשוואה למערכות תשלומים דומות שמופעלות על ידי בנקים מרכזיים אחרים בעולם, מערכות התשלומים בישראל מתנהלות באופן איתן ויציב.

בשנת 2023 כלל מערכות התשלומים המבוקרות והמופעלות על-ידי בנק ישראל הציגו רמת זמינות ויציבות גבוהה מאוד:

1. מערכת זה"ב - מערכת לזיכויים והעברות בסכומים גדולים, באופן סופי ובזמן אמת. משמשת גם לסליקה סופית של כל הפעילות הכספית במשק. עמדה ברמת זמינות של 99.905%.
2. מערכות המופעלות על ידי חברת מס"ב - מערכת חובים, זיכויים והעברות תשלומים אשר מופעלת על ידי חברת מס"ב - מרכז סליקה בנקאי, ופעילותה כוללת: 1) פעילות ACH (Automated Clearing House) - העברת הוראות חיוב וזיכוי אלקטרוניות נדחות בשקלים (הרשאות לחיוב חשבון, תשלומי משכורות, תשלומי מסים ועוד); 2) פעילות תשלומים מידיים Faster Payments להעברת תשלומים קמעונאיים בזמן אמת - עמדה ברמת זמינות של 100%.
3. מערכת שבא ATM - מערכת מכשירי בנק אוטומטיים למשיכת מזומנים, אשר מופעלת על-ידי חברת שבא - עמדה ברמת זמינות של 100%.

4. מפעיל שבא מערכת כרטיסי חיוב ו-ATM - מערכת שירותים בכרטיסי חיוב אשר מופעלת על ידי חברת שבא ומהווה תשתית להעברה דו-כיוונית של מסרים בין סולקים למנפיקים - עמדה ברמת זמינות של 100%
5. מסלקת השיקים אשר מופעלת על-ידי בנק ישראל עמדה ברמת זמינות של 100%

העלאת התקרה של הפקדת שיק ביישומון הנייד מ-50,000 ש"ח ל-100,000 ש"ח³⁸

הפקדת שיק ביישומון הנייד הוא אחד מהשירותים הדיגיטליים שבהם ממשיך הציבור להשתמש מרחוק כדבר שבשגרה וללא צורך בהגעה לסניף הבנק. הגדלת התקרה של סכום ההפקדה ביישומון הנייד מאפשרת לציבור להפקיד שיקים בסכומים גבוהים יותר, מכל מקום שבו יש רשת תקשורת סלולרית זמינה או חיבור מקוון לאינטרנט. לפי הערכת בנק ישראל, בטווח הסכומים של 50,000 ₪ עד 100,000 ש"ח, מדובר בכ-1.65 מיליון שיקים בשנה (ממוצע של כ-137,000 שיקים בחודש) שיוכל הציבור להפקיד ללא תנועה פיזית במרחב הפתוח בתקופת המלחמה וגם לאחריה. צעד זה תורם להמשכיות של הפעילות העסקית במשק, להגברת המהירות והנוחות התפעולית בתהליך של הפקדת השיקים האלה ולהפחתת העלויות הקשורות.

הרחבת הסטנדרטים לאבטחת מידע, להגנות סייבר ולהמשכיות עסקית בתחום כרטיסי החיוב³⁹

ועדת כרטיסי חיוב, שמנוהלת על ידי אגף הפיקוח על מערכות תשלומים במחלקת מערכות תשלומים וסליקה בבנק ישראל, הגיעה להסכמות בעניין הסטנדרטים הבסיסיים לאבטחת מידע, להגנת סייבר ולהמשכיות עסקית באקוסיסטם של כרטיסי החיוב בישראל. הסטנדרטים גובשו לאחר התייעצות בין היתר עם מערך הסייבר הלאומי וה-CERT (Computer Emergency Response Team) הפיננסי ותוך איזון בין הצורך לאפשר את המשך התפתחותו הטכנולוגית של שוק כרטיסי החיוב בישראל לבין הצורך להמשיך ולהבטיח את הפעילות התקינה בכרטיסי החיוב בישראל. סטנדרטים אלה יהוו למעשה תנאי לפעילות של כל הגורמים בשרשרת ביצוע העסקה בכרטיסי חיוב⁴⁰.

ההסכמות תחולנה על כל השחקנים העסקיים בתחום כרטיסי החיוב, ליישום תוך שנה מיום הפרסום, תוך קריאה ליישום מיידי ככל הניתן, על מנת לחזק את החוסן הלאומי בתקופת המלחמה. סטנדרטים אלה חלים גם על שחקנים טכנולוגים לא מפוקחים אשר הפכו לפעילים ולחיוניים בשנים האחרונות בתהליך של ביצוע עסקה בכרטיס חיוב ומתווספים לסטנדרטים ולדרישות שחלות זה מכבר על שחקנים מסורתיים בתחום. שחקנים שלא יתאפשר להם להטמיע את הסטנדרטים באופן מהיר, יחויבו לעשות כן בתוך שנה. סטנדרטים אלה יהוו תנאי לפעילותם של כל הגורמים בשרשרת של ביצוע עסקה בכרטיס חיוב.

הקצאה של קודי זיהוי לשחקנים חוץ-בנקאים בתחום שירותי תשלום⁴¹

בתקופת המלחמה ביקשו גורמים שונים בעולם להיעזר בתשתיות של חברות טכנולוגיה בין-לאומיות להעברת כספים ותרומות לגורמים בישראל, כגון עמותות שמגישות עזרה לחיילים, למפונים, לציבור ולמשפחות שמושפעות מהמצב

³⁸ העלאת התקרה של הפקדת שיק ביישומון הנייד מ-50,000 ש"ח ל-100,000 ש"ח.

³⁹ סטנדרטים לאבטחת מידע, הגנת סייבר והמשכיות עסקית באקוסיסטם של כרטיסי חיוב.

⁴⁰ המרכז לסייבר ורציפות פיננסית הוקם בשנת 2017 במסגרת שיתוף פעולה בין מערך סייבר חירום וביטחון במשרד האוצר לבין מערך הסייבר הלאומי במשרד ראש הממשלה. המרכז פועל 24/7 כחלק אינטגרלי מה-CERT-IL (Computer Emergency Response Team) הלאומי, שייעודו להבטיח את המענה הלאומי לסיכונים ורציפות תפקודית של המערכת הפיננסית בישראל, זאת תוך התמקדות בתהליכים הפיננסיים המרכזיים כפי שהוגדרו על ידי גופי האסדרה. המרכז מוביל שיתוף פעולה לצורכי הגנת המגזר הפיננסי בישראל על ידי קישור לגורמי ממשל, סוכנויות ביטחון וגופים מסחריים מובילים בארץ ובעולם, בנושאי אבטחת סייבר ורציפות פיננסית.

⁴¹ הודעה לעיתונות - הקצאת קודי זיהוי לשלושה שחקנים חוץ-בנקאים בתחום שירותי תשלום.

הביטחוני. ברקע, מודע בנק ישראל בצורך לשפר בתרחישים מסוימים את חווית הלקוח ואת תהליך התשלום. ברוח זו ובמטרה להגביר את התחרות ואת היעילות במערכות התשלומים, הקצה אגף הפיקוח על מערכות תשלומים קודי זיהוי לחברות טכנולוגיה פיננסית (פינטק) שנמצאות בתהליך של חיבור לצורך השתתפות במערכות התשלומים בישראל:

- חברת grow מבית משולם פתרונות תשלום בע"מ⁴²;
- חברת גלובל רמיט שירותי מטבע בע"מ⁴³;
- חברת א.ט.מ. ס. מטריקס בע"מ⁴⁴;
- חברת נימה שפע בע"מ⁴⁵.
- רי-וויר א.ס.ג, ע"י Remitly⁴⁶.
- ג'י אם טי טק אינוביישן בע"מ⁴⁷.
- וי צ'ק בע"מ V-CHECK⁴⁸.
- חברת Revolut Ltd.
- חברת 019 שירותי תשלום בע"מ.

הרחבה עד סוף 2026 של קודי הזיהוי במגזר הפיננסי⁴⁹

"קוד זיהוי במגזר הפיננסי" (בעבר "קוד בנק"), הוא כיום בן שתי ספרות ולכן מספר המשתתפים מוגבל ל-99 גופים. הרחבתם של קודי הזיהוי במגזר הפיננסי תאפשר למספר רב יותר של גופים לפעול במערכות התשלומים ובמערכות נלוות. בנק ישראל פרסם לשם כך קול קורא⁵⁰ שבו הציבור וגופים פיננסיים מתאימים מוזמנים להעביר התייחסות ומידע נוסף אודות ההרחבה הצפויה⁵¹.

פתיחת המשק לסולקים עם רישיון הפעלה זר⁵²

במהלך מלחמת חרבות ברזל וכמענה לצרכי המשק הודיע בנק ישראל שיאפשר לסולקים בין-לאומיים עם רישיון הפעלה מאחת מהמדינות בריטניה, מדינות האיחוד האירופי וארה"ב, להתחיל בתהליך הצטרפות לסביבת ניסוי למערכת שירותים בכרטיסי חיוב שמופעלת בישראל על ידי חברת שבא, ללא התחלת פעילות סליקה בפועל וזאת, לפני הגשת בקשה לרישיון הפעלה שיאפשר מתן שירותי סליקה בישראל. מהלך זה נועד לקצר את זמני ההתחברות של הסולקים הזרים למערכות התשלומים, ומתן האפשרות להתחבר לסביבת הניסוי של המערכות עוד בטרם יקבלו רישיון הפעלה בישראל.

⁴² MESHULAM ידוע גם כ- MESHULAM PAYMENT SOLUTIONS LTD.

⁴³ GLOBAL REMIT – CURRENCY SERVICES LTD.

⁴⁴ A.T.M.S MATRIX LTD.

⁴⁵ הודעה לעיתונות - הקצאת קוד זיהוי.

⁴⁶ <https://boi.org.il/publications/pressreleases/17-4-2024>

⁴⁷ <https://boi.org.il/publications/pressreleases/12-5-2024>

⁴⁸ <https://boi.org.il/publications/pressreleases/12-5-2024>

⁴⁹ הודעה לעיתונות - הרחבת קודי הזיהוי במגזר הפיננסי ליישום עד לסוף חודש דצמבר 2026.

⁵⁰ קישור לקול הקורא.

⁵¹ הודעה על אופן ההרחבה של קוד הזיהוי תפורסם במהלך שנת 2024.

⁵² הודעה לעיתונות - פתיחת המשק לסולקים עם רישיון הפעלה זר.

פרסום העמלות והמשמעויות של הצטרפות כמשתתף במערכת זה"ב, גם לגופים חוץ-בנקאיים⁵³

בנק ישראל פרסם במהלך תקופת המלחמה מסמך המיועד לגופים המתעניינים בהצטרפות למערכת זה"ב (RTGS). מטרת המסמך להגביר את הבהירות למשתתפים אפשריים חדשים במערכת זה"ב באמצעות מתן מידע בדבר משמעויות ההצטרפות: תנאים ודרישות; עמלות הצטרפות; ושימוש במערכת. זהו צעד נוסף במסגרת הצעדים שנוקט בנק ישראל לפתיחת השוק לתחרות בתחום הפיננסי ולהגברת היציבות, הגיוון וההגדלה של מספר המשתתפים בזה"ב שיאפשרו תחליפיות רבה יותר של כל אחד מהמשתתפים במערכת.

הצטרפותו של בנק אש למערכת זה"ב

בנק אש הינו בנק חדש שמצוי בשנים האחרונות בהליכי הקמה. בדצמבר 2022 קיבל הבנק רישיון זמני מבנק ישראל⁵⁴, ובתקופת המלחמה, בחודש נובמבר 2023, הצטרף בנק אש למערכת זה"ב.

עדכון מתן רישיון זמני על אגודת אשראי אופק וצפי להשתתפות במערכות התשלומים

אופק הינה אגודת פיקדון ואשראי שנמצאת בתהליך הצטרפות למערכות התשלומים בישראל. מחלקת מערכות התשלומים מלווה את אגודת אשראי אופק בתהליך החיבור ונמצאת בקשר שוטף הן עם המפקח שלה – רשות שוק ההון, ביטוח וחיסכון והן עם מפעילי המערכות המבוקרות, על מנת לסייע לאופק בתהליך החיבור למערכות התשלומים.

מחלקת מערכות תשלומים וסליקה בבנק ישראל ממשיכה בפיקוח על מערכות התשלומים בישראל, בניטורן, ובהתוויית מדיניות משתנה בהתאם למצב, על מנת להבטיח את המשך יציבותן של מערכות התשלומים ושל משתתפיהן. כמו כן ממשיכה המחלקה לנקוט יוזמות וצעדים ייעודיים על מנת לסייע למשק ולציבור להתמודד עם ההשלכות הפיננסיות של המלחמה ולצלוח את התקופה הזו כמי שמחוזקים, יציבים ובטוחים יותר.

⁵³ מהלך נוסף בפרסום מידע להשתתפות גופים חוץ-בנקאיים במערכת זה"ב.

⁵⁴ בנק ישראל אישר הקמה של בנק חדש נוסף: בנק אש ישראל.

פרק ב'

מגמות במערכות התשלומים ובאמצעי תשלום

זמינות מערכות התשלומים לשנת 2023

מערכת זה"ב

בשנת 2022 נסלקו במערכת זה"ב כ-1.906 מיליון תנועות
בסכום כולל של כ-353 טריליון ₪

שנת 2021: 99.977%
שנת 2022: 99.985%
שנת 2023: 99.905%

↑ כמות התנועות הבין-בנקאיות גדלה בשנת 2022 בשיעור של כ-0.9% בהשוואה לשנת 2021 והסכומים עלו בכ-25%.

↑ פעילותם של הלקוחות במערכת זה"ב עלתה במידה ניכרת בחמש השנים האחרונות, עלייה של כ-82% בין השנים 2018 עד 2022, הן בכמות תנועות הלקוחות והן בסכומן ועלייה של 21% בכמות התנועות ו-19% בסכומן בין השנים 2021 עד 2022.

↑ נכון לסוף שנת 2022 הממוצע היומי של הסליקות במערכת זה"ב הוא כ-7,700 פעולות דו-צדדיות ורב-צדדיות בסכום של כ-1,430 מיליארד ש"ח; זאת לעומת כ-1,800 פעולות ליום בממוצע בשנת 2014 בסכום מצטבר יומי של כ-289 מיליארד ש"ח בממוצע. עיקר העלייה בכמות התנועות מיוחס לתנועות של לקוחות: עלייה שנתית של כ-14% בסכומי התנועות וכ-9% בכמות בין השנים 2021 ו-2022. העלייה בסכומי התנועות של הלקוחות בין השנים 2014 עד 2022 הייתה 1,263 מיליארד ש"ח (72%), מתוך עלייה כוללת של 4,120 מיליארד ש"ח בין השנתיים הללו.

מערכות המופעלות על ידי חברת מס"ב

↑ סכומי החיובים במערכות המופעלות ע"י חברת מס"ב עלו בין השנים 2021 ו-2022 כ-26.5% וסכומי הזיכויים גדלו בשנה הנסקרת בשיעור של כ-12.4%.

שנת 2021: 99.999%
שנת 2022: 99.997%
שנת 2023: 100%

מערכת שבא כרטיסי חיוב

שנת 2021: 99.999%
שנת 2022: 100%
שנת 2023: 100%

מערכת שבא ATM

שנת 2021: 100%
שנת 2022: 99.999%
שנת 2023: 100%

מסלקת השיקים

שנת 2021: 100%
שנת 2022: 100%
שנת 2023: 100%

↑ ב"מסלקת הנייר" שמכונה "מסלקת השיקים", נסלקים שיקים ושוברי גבייה. בשנת 2022 עמד סך הפעילות הבין-בנקאית בה על כ-794 מיליארד ש"ח, לעומת 771 מיליארד בשנת 2021, עלייה של כ-3%. כמות התנועות ירדה מכ-66 אלף לכ-63.2 אלף – ירידה של כ-4.2%.

פרק ב' - מגמות במערכות התשלומים ובאמצעי תשלום

המשק הישראלי מבצע בשנים האחרונות מעבר מדורג מאמצעי תשלום מבוססי נייר לאמצעי תשלום דיגיטליים וזאת בהתאם למגמה דומה במדינות רבות בעולם. מעבר זה מגיע, בין היתר, בין היתר כתגובה למהלכי אסדרה במדינות אלה כמו גם בישראל. בנק ישראל מבצע מעקב אחר המגמות הן באמצעות הנתונים שמדווחים על ידי מפעילי המערכות והן באמצעות סקרים יזומים מול צרכנים ומול בתי עסק.

סקרים בתחום התשלומים

סקר צרכנים על השימוש באמצעי התשלום השונים נערך אחת לשנתיים החל משנת 2016 והמשוב שמתקבל מהסקר מסייע בזיהוי של דפוסי ההתנהגות וההעדפות של הציבור. משום ההבנה כי סקרים אלה מהווים נדבך חשוב לצורך ביצוע תפקידה של מחלקת תשלומים וסליקה בצורה יעילה, עלתה תדירות הדגימות, כך שבשנת 2022 בוצעו שתי דגימות שיבוצעו שוב בשנת 2023. חזרה על שאלות הסקרים הקודמים ובשילוב עם שאלות הבנה, מאפשרות לעמוד על ההתפתחות ועל המגמות בתפישות של הציבור ביחס לאמצעי התשלום ולשימוש בהם. מעת לעת נוספות שאלות שנוגעות לפרויקטים שמבוצעים במחלקה, כך, לדוגמה, שולבו שאלות שמתייחסות להוראת חיוב דיגיטלית (שיק דיגיטלי) וזאת כדי להבין את הצרכים של הציבור ולתת להם מענה מיטבי במהלך הגדרתו של המודל העסקי של אמצעי תשלום חדש זה.

הסקרים מסייעים לפלח את האוכלוסייה לפי רכיבים דמוגרפיים וסוציאקונומיים שונים – מגזר, דת, גיל וכדומה, ובכך להבין את הצרכים, את המניעים ואת החסמים של כל מגזר ושל האוכלוסייה כולה.

הסקר המרכזי שנערך הוא "סקר העדפות שימוש באמצעי תשלום", שבדק את העדפות הצרכנים בשימוש באמצעי תשלום, אך לא את השימוש בהם בפועל. מעת לעת נערכים גם סקרי יומן הוצאות, שמטרתם לבחון את השימוש שנעשה בפועל. הפערים בין השאלונים מאפשרים להבין את החסמים שקיימים עבור האוכלוסיות השונות, בבואן להשתמש באמצעי תשלום חדישים/ דיגיטליים ובכך ניתן לתכנן פתרונות מתאימים לבעיות שקיימות בשוק.

מחלקת מערכות תשלומים שואפת להגיע לשיעור הכלה פיננסית רחב ככל הניתן בקרב האוכלוסייה בישראל על ידי הורדת חסמים ועידוד השימוש באמצעים הדיגיטליים.

סקרי ההעדפות מחולקים החל משנת 2022 לאוכלוסיית הנדגמים היחידים אשר תשובותיהם משקפות את התנהלותם האישית ולצידם נדגמים בעלים של עסקים קטנים ועוסקים מורשים, אשר עונים לשאלות מזווית ראייתו של בית העסק ולא כיחידים. השאלות נוגעות למצב שבו הנדגם הוא המשלם וגם למצב שבו הוא מקבל התשלום.

סקרים שמבוצעים החל משנת 2022:

פעולה נדגמת			
משלם	מקבל תשלום		
✓	✓	צרכן	אוכלוסייה נדגמת
✓	✓	בית עסק	

אשר לשיטת הסקירה של סקר העדפות התשלום: הסקר האחרון, שנערך במהלך חודש פברואר 2023 ושפורסם בתחילת שנת 2024⁵⁵, היה סקר מקוון באינטרנט, שדגם מדגם אקראי ארצי מייצג של האוכלוסייה הישראלית בגילים 18–74 שמחוברת לאינטרנט, תוך הקפדה על דגימה של כל מגזרי האוכלוסייה השונים, בהתאם לחלוקה שבה משתמשת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בדיווחיה וכן על הייצוג של כל המחוזות הגיאוגרפיים של ישראל. המדגם הכיל 1,200 יחידים שענו על השאלות כמשלמים בעסקה ומתוכם 1,000 יחידים המשיכו לענות על השאלות כמקבלי תשלום בעסקה. במדגם של בעלים של בתי עסק נדגמו 600 כמשלמים ומתוכם 500 כמקבלי תשלום. השאלות בוחנות את מידת ההיכרות עם אמצעי התשלום שזמינים לציבור, את תדירות השימוש בהם, את ההעדפות לשימוש בהם על פי סוג השימוש (מכולת, דמי כיס, ועוד), את ההעדפות לשימוש על פי גובה סכום העסקה (בטווחי סכומים שונים, 1–20 ש"ח, וכן הלאה), תפיסת הנוחות ואי-הנוחות לשימוש בכל סוג של אמצעי תשלום ואת הסיבות המרכזיות לאותה תפיסה. התוצאות של סקר זה הן מקור מידע חשוב בהתוויה של מדיניות עתידית במחלקת תשלומים וסליקה. להלן הממצאים העיקריים מסקר שנערך בחודש יוני 2023 ושהתמקד בתשלום באמצעות יישומי התשלומים Bit ו-Paybox:

שיעור של 42%⁵⁶ מסך הכספים שמועבר ביישומי תשלומים אלה מיועד לתשלום עבור שירותים ומוצרים מבתי עסק (P2B – Person to Business)

כרטיסי חיוב⁵⁷ ומזומנים מדורגים כאמצעי התשלום האהודים ביותר על הצרכן הישראלי והנפוצים ביותר כיום במשק. אחריהם מדורגים ההעברה הבנקאית ויישומי התשלומים.

יישומון התשלומים נתפש כאחד מאמצעי התשלום הנוחים יותר. כשמדובר באמצעי תשלום, הנוחות והמהירות בשימוש בהם הינם שני המאפיינים אשר יחידים ובתי עסק ציינו שהם המאפיינים החשובים ביותר עבורם. המאפיינים הללו הופיעו בתדירות גבוהה בעיקר בקרב בתי עסק.

העדפות השימוש בקרב האוכלוסיות החרדית והערבית וכן ביצוע עסקות בפועל על ידם ביישומי התשלומים הינה בתדירות נמוכה משמעותית לעומת שאר המגזרים באוכלוסייה.

לרמת ההשכלה אין כמעט השפעה, אם בכלל, על העדפות השימוש ביישומי התשלומים.

רוב המשתמשים ביישומי התשלומים משלמים או מקבלים באמצעותם תשלומים באופן קבוע ולא באופן חד פעמי.

בסכומים נמוכים עולה הרצון להשתמש ביישומון תשלומים לביצוע עסקה. הנתון הזה חזר על עצמו הן עבור יחידים כמקבלי תשלום/ כמשלמים והן עבור בתי עסק כמקבלי תשלום/ כמשלמים.

בתי עסק מקנים חשיבות גדולה ליכולת לשלוח בהכנסות בצורה טובה בבואם לבחור אמצעי תשלום. לעמלה יש חשיבות רבה. בתי העסק רואים בעמלה את החיסרון המרכזי שקשור לשימוש באמצעי תשלום.

דפוסי ההעדפות של בתי עסק ושל יחידים בשימוש ביישומי תשלומים אינם שונים זה מזה באופן מהותי.

⁵⁵ בנק ישראל מפרסם סקירה על העדפות השימוש באמצעי התשלום בישראל.

⁵⁶ הנתון שמוצג הוא ממוצע משוקלל שמחושב על פי נתח השוק של היישומים שנבדקו כפי שעולה מהתוצאות של הדגימות.

⁵⁷ בשאלונים השתמשנו במינוח "כרטיס אשראי" במקום המינוח "כרטיס חיוב", מכיוון שזהו הביטוי המוכר והשגור יותר בציבור.

זמינות מערכות התשלומים בישראל היתה קרובה ל 100% בין השנים 2021 - 2023

2023	2022	2021	
99.905%	99.985%	99.977%	מערכת זה"ב
100%	99.997%	99.999%	מערכת מסב
100%	99.999%	100%	מערכת שבא ATM
100%	100%	99.999%	מערכת שבא כרטיסי חיוב
100%	100%	100%	מסלקת השיקים

המקורות: מסלקת השיקים ומערכת זה"ב: בנק ישראל;
שאר המערכות: בנק ישראל; דיווחי מסב; דיווחי שבא ועיבודי בנק ישראל

מערכת זה"ב

מערכת זיכויים והעברות בזמן אמת (זה"ב) הינה מערכת ה- RTGS - Real Time Gross Settlement של ישראל והיא מנוהלת על ידי הבנק המרכזי בהובלת מחלקת תשלומים וסליקה. התנועות במערכת זה"ב נהנות מסופיות תשלום ומתבצעות בזמן אמת.

מערכת זה"ב מאפשרת ליחידים ולגופים עסקיים לבצע העברות כספיות באופן מיידי, סופי ובטוח. מערכת זה"ב משמשת סולק סופי של כל מערכות התשלומים והסליקה בישראל. במערכת זה"ב פועלים כיום בסליקה 20 משתתפים⁵⁸ – הבנקים המסחריים, המסלוקה הבין-לאומית לעסקות המרה - Continuous Linked Settlement (CLS), בנק ישראל, בנק הדואר, ומסלוקות הבורסה (מסלוקת נ"ע ומסלוקת המעו"ף). בנוסף פועלות במערכת זה"ב מערכות התשלומים: מסלוקת מעו"ף, מסלוקת הבורסה לני"ע, מערכות המופעלות על ידי חברת מס"ב, מערכת שירותים בכרטיסי חיוב ו-ATM המופעלות ע"י שבא ומסלוקת השיקים. בעקבות פתיחת המערכת לגופים חוץ-בנקאים, צפויים גופים נוספים להצטרף למערכת זה"ב בקרוב.

מערכת זה"ב סולקת הוראות בזמן אמת ובאופן סופי, כלומר, ללא השהיה בין ביצועה של הוראת התשלום לבין אישורה והדבר מגן על מקבל התשלום משורה של סיכונים. המשתמשים במערכת זה"ב יודעים מייד עם ביצוע ההעברה כי התשלום שקיבלו סופי ואי-אפשר לבטלו, בניגוד לאמצעי תשלום אחרים.

מפאת חשיבותה המשקית של מערכת זה"ב נבחנת יציבותה בקפידה וזאת באמצעות מדדים שונים וביניהם עודפי הנזילות במערכת, זמינותה והריכוזיות של המשתתפים בה. עודפי הנזילות במערכת זה"ב נמדדים כהפרש שבין הממוצע היומי בחשבונות הסליקה לבין סך החיובים במערכת. הממוצע היומי של עודפי הנזילות במערכת היה בשנת 2021 כ-263,639 מיליון ש"ח ו-290,320 מיליון ש"ח בשנת 2022. ממוצע עודפי הנזילות היומי עמד בחודש דצמבר 2022 על 286,400 מיליון ש"ח. רמת הריכוזיות במערכת זה"ב⁵⁹, במונחי הסכומים של התנועות, עמדה בשנת 2021 על כ-84.29% ועל כ-86.09% בשנת 2022. זמינותה של מערכת זה"ב⁶⁰ נשמרה מאז תחילת פעילותה בשנת 2007 ברמה גבוהה – רמה שמעידה על יציבותה ועל יכולתה לקיים המשכיות עסקית. בשנת 2021 הייתה הזמינות⁶¹ של המערכת 99.977%, ובשנת 2022 – 99.985%; זאת בדומה לשיעורים המקובלים במערכות מסוג RTGS בעולם. בשנת 2023 עמדה זמינות מערכת זה"ב על 99.905%.

בשנת 2022 נסלקו במערכת זה"ב כ-1.906 מיליון תנועות בסכום כולל של כ-353,175 מיליארד ש"ח; בשנת 2021 נסלקו כ-1.604 מיליון תנועות בסכום כולל של כ-358,765 מיליארד ש"ח.

⁵⁸ נכון לחודש אוגוסט 2023.

⁵⁹ נתח השוק של חמשת המוסדות הפעילים ביותר.

⁶⁰ את רמת הזמינות אומדים לפי כמות השעות שבהן המערכת הייתה זמינה מתוך סך שעות פעילותה בשנה הנבדקת.

⁶¹ הזמינות מתייחסת לפעילות של מערכת הסליקה עצמה, ללא צד התקשורת.

לוח 1: הפעילות במערכת זה"ב לפי רכיבים, 2008 עד 2022

בין-בנקאית ¹						
סל"כ	בנק ישראל	המסלקות	סל"כ	CLS בלבד	CLS ללא	
(הסכומים במיליארדי ש"ח)						
21,874	7,966	7,506	6,402	508	5,894	2008
62,304	52,731	4,831	4,742	933	3,809	2009
75,784	65,818	4,294	5,672	1,097	4,575	2010
88,944	77,573	4,066	7,305	1,408	5,897	2011
79,867	69,637	3,515	6,715	1,606	5,109	2012
71,682	63,723	3,069	4,890	1,145	3,746	2013
79,333	71,527	3,012	4,794	1,119	3,675	2014
96,431	88,779	2,870	4,782	1,037	3,745	2015
116,375	108,919	2,835	4,621	1,006	3,615	2016
147,947	140,460	2,935	4,552	955	3,597	2017
153,419	145,199	2,818	5,402	1,102	4,300	2018
137,471	129,698	2,638	5,135	1,051	4,084	2019
240,002	228,875	4,828	6,299	1,228	5,071	2020
358,765	341,320	10,323	7,122	1,401	5,721	2021
353,175	333,234	11,027	8,914	1,603	7,311	2022
-1.56	-2.37	6.82	25.16	14.43	27.79	השניוני השנתי (באחוזים)
התנועות (ביחידות)						
216,404	13,959	8,948	193,497	7,913	185,584	2008
197,649	21,394	9,398	166,857	10,427	156,430	2009
261,217	21,864	10,707	228,646	10,774	217,872	2010
349,610	22,591	11,068	315,951	10,813	305,138	2011
400,330	21,693	12,184	366,453	10,632	355,821	2012
448,868	20,602	10,768	417,498	10,871	406,627	2013
514,253	20,690	10,206	483,357	11,765	471,592	2014
603,298	20,423	8,668	574,207	12,002	562,205	2015
867,510	19,359	8,516	839,635	13,070	826,565	2016
1,005,930	19,528	8,449	977,953	12,211	965,742	2017
1,133,398	19,389	8,203	1,105,806	13,324	1,092,482	2018
1,344,164	18,133	8,589	1,317,442	13,166	1,304,276	2019
1,358,296	17,895	10,939	1,329,462	13,516	1,315,946	2020
1,604,113	18,147	11,272	1,574,694	13,139	1,561,555	2021
1,905,850	18,722	9,827	1,877,301	12,981	1,864,320	2022
1.05	-1.31	27.36	0.91	2.66	0.89	השניוני השנתי (באחוזים)

¹ הפעילות של מטבע השקל ב-CLS החלה בתאריך 26 במאי 2008.
המקור: בנק ישראל.

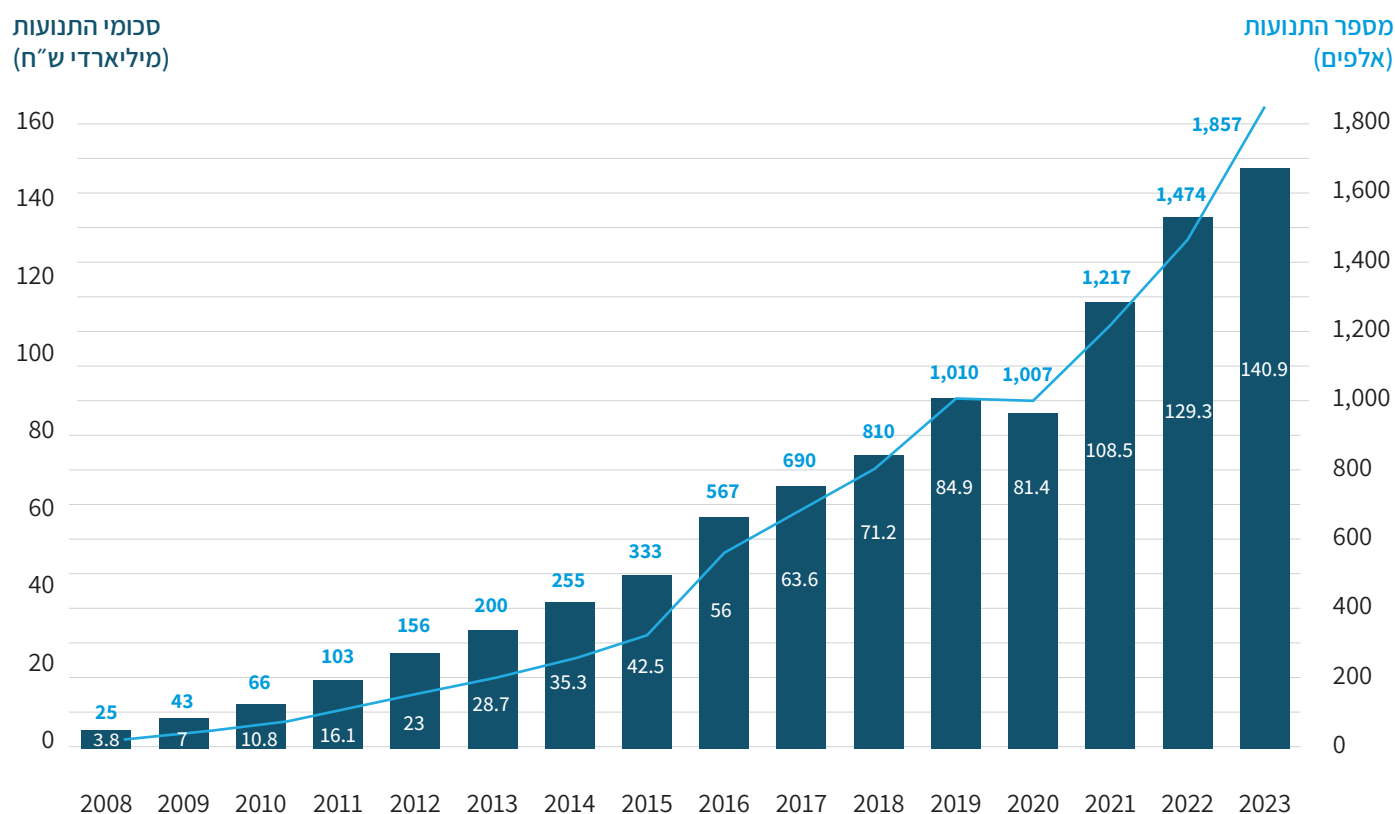
מלוח 1 עולה כי כמות התנועות הבין-בנקאיות גדלה בשנת 2022 בשיעור של כ-0.9% בהשוואה לשנת 2021 וסך הסכומים עלו בכ-25%.

פעילותם של הלקוחות במערכת זה"ב עלתה במידה ניכרת בחמש השנים האחרונות, עלייה של כ-82% בין השנים 2018 עד 2022, הן בכמות תנועות הלקוחות והן בסכומן. מדובר בעלייה של 21% בכמות התנועות ו-19% בסכומן בין השנים 2021 עד 2022. עלייה זו נובעת בין היתר מכניסתו לתוקף בחודש פברואר 2015 של התיקון לכללי הבנקאות (שירות ללקוח) (עמלות) התשס"ח-2008, שקובע כי מחיר העמלה שהבנק רשאי לגבות על העברת סכומים של עד 1 מיליון ש"ח באמצעות מערכת זה"ב לא יעלה על מחירה של עמלת פעולה אחת על ידי פקיד (כלומר על כ-6 ש"ח)⁶². ניכר כי ההפחתה של מחיר העמלה בגין שירות זה הנגישה את מערכת זה"ב לציבור הרחב לשם ביצוע פעולות שיש בהן חשיבות למיידיות ולסופיות, גם כאשר מדובר בסכומים קטנים.

נכון לסוף שנת 2022 הממוצע היומי של הסליקות במערכת זה"ב הוא כ-7,700 פעולות דו-צדדיות ורב-צדדיות בסכום מצטבר יומי של כ-1,430 מיליארד ש"ח בממוצע; זאת לעומת כ-1,800 פעולות ליום בממוצע בשנת 2014 בסכום מצטבר יומי של כ-289 מיליארד ש"ח בממוצע.

את עיקר העלייה בכמות התנועות ניתן לייחס לתנועות של לקוחות: עלייה שנתית של כ-14% בסכומי התנועות וכ-9% בכמות בין השנים 2021 ו-2022. העלייה בסכומי התנועות של הלקוחות בין השנים 2014 עד 2022 הייתה 1,263 מיליארד ש"ח (72%), מתוך עלייה כוללת של 4,120 מיליארד ש"ח בין השנתיים הללו.

איור 1 - פעילות לקוחות במערכת זה"ב - תנועות שסכומן עד מיליון ש"ח, 2008-2023

המקור: בנק ישראל.
* נתוני שנת 2023 מהווים הערכה שנתית על בסיס 11 חודשים.

⁶² ההוראה חלה על לקוחות (יחידים ועסקים קטנים) כהגדרתם בסעיף 9טו) לחוק הבנקאות (שירות ללקוח), התשמ"א-1981.

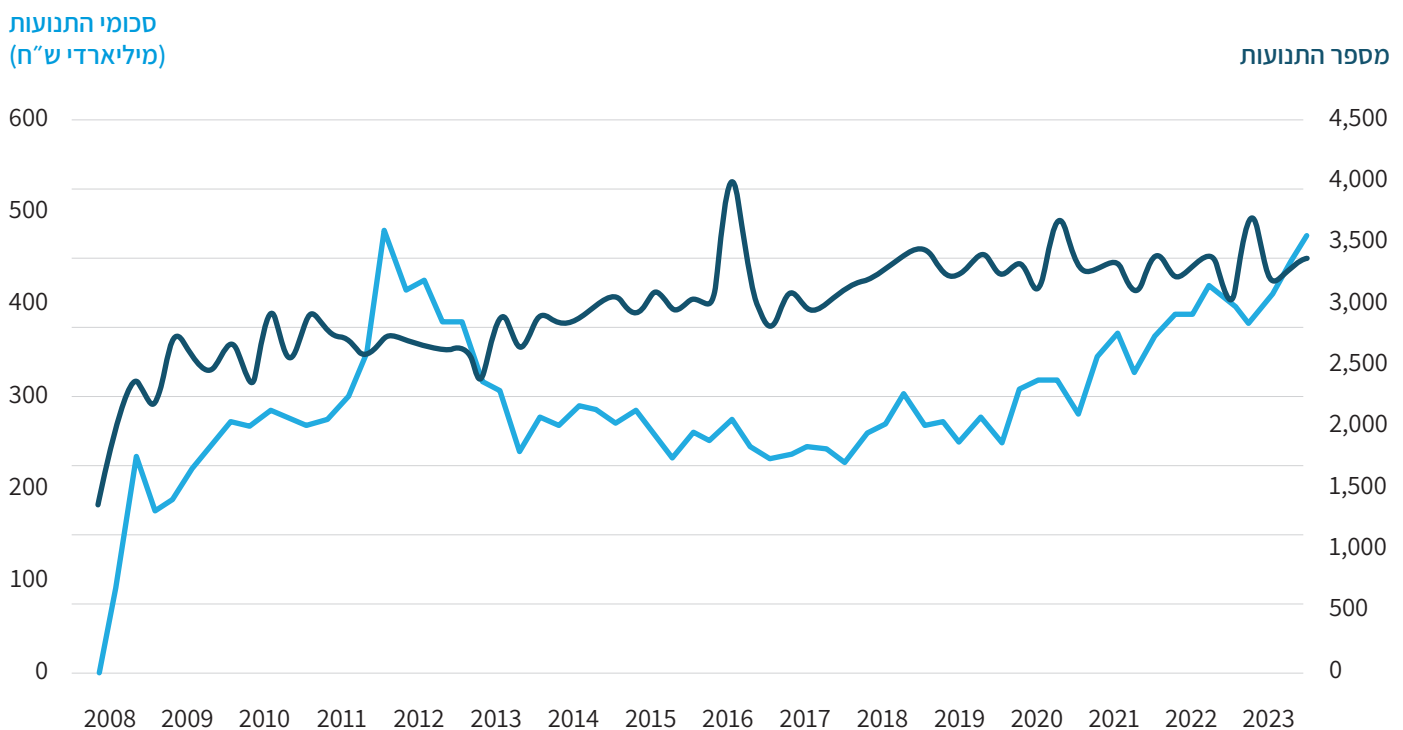
בין השנים 2021 ו-2022 עלה במערכת זה"ב סך הפעילות הכספית של מסלקת השיקים בשיעור של כ-15.1% וזו של מערכות המופעלות על ידי חברת מס"ב בכ-15.2%.

המסלקה הבין-לאומית לעסקות המרה - CLS

המסלקה הבין-לאומית לעסקות המרה (CLS) - Continuous Linked Settlement מפעילה את מערכת הסליקה הכספית הרב-מטבעית הגדולה ביותר וזאת כדי לצמצם את סיכון הסליקה בעסקות המרה של מט"ח. המסלקה נותנת שירותי סליקה ב-18 מטבעות⁶³ כולל מטבע השקל ומבצעת את עיקר פעילות ההמרה של שקלים כנגד מטבעות זרים בישראל. בשנת 2022 הסתכמו עסקות ההמרה השקליות (עסקות שמטבע השקל הוא צד להן) שבוצעו במסלקת CLS בכ-1.603 טריליון ש"ח – עלייה של כ-14.4% ביחס לשנת 2021. כמות הפעולות שנסלקו ב-CLS ירד בכ-1.2% בין השנתיים הללו (איור 2).

בשנת 2023 הייתה עלייה של 6.1% בכמות התנועות בהשוואה לשנת 2022 ועלייה של 9.8% בסכומי התנועות שנסלקו ב-CLS בין השנים 2022 ו-2023.

איור 2 – פעילות CLS במטבע השקל במערכת זה"ב, 2008–2023

* נתונים רבעוניים
המקור: בנק ישראל.

⁶³ פזו מקסיקני, דולר קנדי, ליש"ט בריטי, שקל ישראלי, ין יפני, וואן דרום קוריאני, קורונה דנית, אירו, דולר אמריקאי, דולר סינגפורי, קורונה נורווגית, דולר אוסטרלי, דולר ניו-זילנדי, ראנד דרום אפריקאי, קורונה שוודית, פרנק שוויצרי, פורנט הונגרי, דולר הונג-קונגי.

מסלוקת השיקים

ב"מסלוקת הנייר" שמכונה "מסלוקת השיקים", נסלקים שיקים ושוברי גבייה⁶⁴. בהסתכלות על הנתונים של אמצעי תשלום אלה ניתן לראות כי בשנת 2022 עמד סך הפעילות הבין-בנקאית בה על כ-794 מיליארד ש"ח, לעומת 771 מיליארד בשנת 2021, עלייה של כ-3%. כמות התנועות ירדה מכ-66 אלף לכ-63.2 אלף – ירידה של כ-4.2%.

לוח 2: מסלוקת הנייר לפי רכיבים, 2015 עד 2022

	שיקים			ממסרים ידניים			
סה"כ במסלקת הנייר	סה"כ	החזרות	הצגות	סה"כ	זיכויים	חיובים	
(הסכומים במיליארדי ש"ח)							
986	936	27	910	50	0.5	49	2015
945	888	30	858	57	0.4	57	2016
886	885	31	854	1	0.2	1	2017 ⁶³
860	860	33	827	0	0	0	2018
839	839	32	808	0	0	0	2019
721	721	30	692	0	0	0	2020
771	771	27	744	0	0	0	2021
794	794	31	763	0	0	0	2022
2.97	2.97	15.08	2.53	השינוי השנתי (באחוזים)			
התנועות (באלפים)							
115,258	115,036	2,441	112,594	223	18	205	2015
109,605	109,390	2,562	106,828	215	14	201	2016
104,267	104,188	2,583	101,605	79	6	72	2017
97,780	97,780	2,564	95,216	0	0	0	2018
90,259	90,259	2,590	87,669	0	0	0	2019
71,049	71,049	2,426	68,623	0	0	0	2020
66,036	66,036	2,017	64,019	0	0	0	2021
63,282	63,282	2,182	61,099	0	0	0	2022
-4.17	-4.17	8.18	-4.56	השינוי השנתי (באחוזים)			

המקור: מסלוקת השיקים.

פרק ג' מפרט בהרחבה את המגמות הנצפות בסכומים ובכמות התנועות בשיקים בשנים האחרונות.

⁶⁴ במהלך 2017 הומרה כל פעילות הסליקה הידנית לסליקה אלקטרונית.

מערכות המופעלות ע"י חברת מס"ב - מערכת חיובים, זיכויים והעברות תשלומים ומערכת תשלומים מידיים

במערכות התשלומים המופעלות ע"י חברת מס"ב, חברת מס"ב מפעילה את מערכת "חיובים, זיכויים והעברות תשלומים" וכן את מערכת תשלומים מידיים (FP). במערכות אלו מבוצעים זיכויים וחיובים דיגיטליים⁶⁵. מלוח 3 עולה כי רכיב הזיכויים מגיע לכ-78% מסך התשלומים שנשלקים במערכות המופעלות על ידי חברת מס"ב. העלייה בפעילות במערכות התשלומים המופעלות ע"י חברת מס"ב נובעת הן מרכיב הזיכויים והן מרכיב החיובים: סכומי החיובים עלו בין השנים 2021 ו-2022 כ-26.5% וסכומי הזיכויים גדלו בשנה הנסקרת בשיעור של כ-12.4%.

לוח 3: מערכות המופעלות על ידי חברת מס"ב לפי רכיבים, 2007 עד 2022

זיכויים	חיובים	החזרות זיכויים ¹	החזרות חיובים	סה"כ	
(הסכומים במיליארדי ש"ח)					
5,940	235	-	3.9	6,179	2007
1,473	261	-	4.9	1,739	2008
1,503	271	-	5.5	1,779	2009
1,635	317	1.0	4.6	1,958	2010
1,752	342	1.0	4.7	2,100	2011
1,911	364	0.8	4.7	2,280	2012
1,998	392	0.9	4.6	2,395	2013
2,067	440	1.1	4.7	2,513	2014
2,169	465	1.3	4.6	2,640	2015
2,345	517	1.5	5.5	2,869	2016
2,573	568	1.6	6.1	3,149	2017
2,712	658	1.9	7.0	3,380	2018
2,969	690	2.4	7.2	3,669	2019
3,179	704	2.8	8.7	3,894	2020
3,697	894	3.0	7.2	4,601	2021
4,154	1,131	3.2	10.2	5,298	2022
12.37	26.46	7.57	40.43	15.15	השינוי השנתי (באחוזים)

¹ החזרות של זיכויים החלו להיסלק במערכות המופעלות על ידי חברת מס"ב בחודש דצמבר 2009 במקום במסלקת הנייר. המקור: חברת מס"ב.

⁶⁵ זיכויים אלקטרוניים מבוצעים גם במערכת זה"ב.

זיכויים	חובים	החזרות זיכויים ¹	החזרות חובים	סה"כ	
התנועות (באלפים)					
2007	92,955	146,116	-	4,535	243,606
2008	96,316	152,892	-	5,003	254,211
2009	97,478	157,749	-	5,395	260,622
2010	103,326	168,186	104	4,926	276,541
2011	111,055	174,125	108	4,446	289,734
2012	119,100	180,180	109	4,295	303,684
2013	125,651	187,204	136	4,188	317,179
2014	130,976	190,645	162	4,221	326,003
2015	138,557	193,950	183	3,801	336,491
2016	150,822	200,092	217	4,043	355,173
2017	159,527	207,247	253	4,364	371,391
2018	174,125	218,504	299	4,739	397,666
2019	194,576	230,169	362	4,997	430,104
2020	239,037	232,573	386	4,671	476,667
2021	255,628	247,495	391	4,049	507,563
2022	272,149	262,341	407	4,561	539,459
השינוי השנתי (באחוזים)	6.46	6.00	4.09	12.66	6.28

המקור: חברת מס"ב.

מערכת שירותים בכרטיסי חיוב

מערכת המופעלת על ידי חברת שבא ומשמשת לביצוע פעולות תשלום בכרטיסי חיוב מסוגים שונים. באמצעות המערכת מתאפשרת התקשורת בין מסופי התשלום בבתי עסק, המנפיקים והסולקים לצורך ביצוע עסקאות ובאמצעותה מתבצעת גם ההתחשבות היומית בין הסולקים והמנפיקים השונים.

המערכת מנהלת את רשת התקשורת בין חברות כרטיסי החיוב לבין מסופי הכרטיסים בבתי העסק (POS) ומקשרת בין המנפיקים והסולקים, ותומכת ברוב כרטיסי החיוב בעולם ובכל סוגי העסקאות המבוצעות בכרטיסי חיוב ומספקת מגוון שירותים ובניהם: שירותי עיבוד לסולקים ולמנפיקים, שירותי מיתוג, איסוף וממשק הסליקה.

בין השנים 2021 ו-2022 קיימת עליה של 12% בכמות התנועות ו-11% בסכומן, כולל עסקאות תיירים בישראל.

לוח 4: עסקאות כרטיסי חיוב בארץ שעברו במתג שבא, 2018 עד 2022

הסכומים (מיליוני ש"ח)		התנועות (אלפים)		
עסקאות זיכוי וביטול	עסקאות חיוב	עסקאות זיכוי וביטול	עסקאות חיוב	
4,394	316,913	15,828	1,496,004	2018
4,530	345,000	16,379	1,639,301	2019
5,480	337,764	16,520	1,540,729	2020
6,243	390,784	19,893	1,814,129	2021
6,286	433,399	20,621	2,029,978	2022

מערכת ATM

מערכת המופעלת על ידי חברת שבא ומשמשת לביצוע משיכת מזומנים צולבת ממכשירי משיכה אוטומטיים. באמצעות המערכת מתאפשרת תקשורת בין מפעילי המכשירים האוטומטיים לבין המנפיקים של כרטיסי החיוב וכך מתאפשר למחזיק הכרטיס לבצע משיכה מכל מכשיר, ללא תלות בזהות המנפיק או מפעיל המכשיר. באמצעות מערכת זו מתבצעת גם ההתחשבות היומית בין מפעילי המכשירים למנפיקים בגין כל העסקאות שבוצעו במהלך היום.

המערכת מבצעת מיתוג הרשתות של מכשירי הבנק האוטומטיים למשיכת מזומנים. נתוני משיכות המזומן, היקף ושווי הפעולות, מכילים את פעולות המשיכה של לקוחות מכל מכשירי המשיכה בישראל, פרט למכשירים השייכים לבנק המסחרי שבו מנהל הלקוח את חשבונו (שכן אז לא מתבצע מיתוג).

בין השנים 2021 ו-2022 קיימת ירידה של 1.7% בכמות המשיכות ועליה של 1.7% בסכומן.

לוח 5: משיכות בין-בנקאיות שעברו במתג שבא 2020 עד 2022

הסכומים (מיליוני ש"ח)	התנועות (אלפים)	
39,443	41,770	2020
44,823	45,516	2021
45,565	44,745	2022

מסלקות הבורסה

מסלקות הבורסה לניירות ערך – מסלקת ניירות הערך ומסלקת המעו"ף – סולקות את תוצאות המסחר בבורסה. ניירות הערך נסלקים במסלקות הבורסה מייד לאחר שהכספים נסלקו במערכת זה"ב בין חברי הבורסה.

לוח 6 להלן מראה כי מחזור המסחר השנתי בניירות ערך בבורסה הסתכם בשנת 2022 בכ-1.633 טריליון ש"ח; זאת לעומת כ-1.508 טריליון ש"ח בשנה הקודמת – עלייה של כ-8.3%.

לוח 6: מחזורי המסחר בניירות ערך, 2006 עד 2022

		איגרות חוב				
סה"כ	מלווה קצר מועד	סה"כ	אחרות	ממשלתיות	מניות וברי המרה	
(הסכומים במיליארדי ש"ח)						
982	198	424	68	356	360	2006
1,514	207	801	165	636	506	2007
1,658	192	985	224	761	481	2008
1,595	160	1,012	223	789	423	2009
1,586	291	797	218	579	498	2010
1,629	287	920	217	703	422	2011
1,414	155	995	247	748	264	2012
1,486	141	1,059	249	810	286	2013
1,477	157	1,023	249	774	297	2014
1,485	125	1,006	255	751	355	2015
1,317	85	922	252	670	311	2016
1,288	52	892	250	641	344	2017
1,387	103	910	269	641	371	2018
1,266	100	851	215	636	315	2019
1,623	143	1,020	263	757	460	2020
1,508	79	965	219	747	463	2021
1,633	194	866	263	604	572	2022
8.28	42.96	19.95	22.48	19.10	46.12	השינוי השנתי (באחוזים)

המקור: הבורסה לניירות ערך.

פרק ג'

אמצעי התשלום לשימוש הציבור

הכמות של כרטיסי החיוב הפעילים בישראל עלתה משנת 2016 בכ-35.5% והגיעה בשנת 2022 ל-10.7 מיליון כרטיסים, גידול של 6.1% משנת 2021 שבה עמדה על 10.1 מיליון כרטיסים.

היקף העסקות בכרטיסי חיוב הולך ועולה ובשנים 2021 ו-2022 הוא הסתכם בכ-382 מיליארד ש"ח ו-424 מיליארד ש"ח בהתאמה. סכומן של רוב העסקות שנעשו בשנים 2014 עד 2022 (כ-75%) נמוך מ-200 ש"ח, נתון שעשוי ללמד שכרטיסי החיוב משמשים תחליף למזומנים בעסקות רכישה של מוצרים ושירותים במגזר הקמעוני.

פעילות Fast Payments המופעלת ע"י חברת מס"ב להעברת תשלומים קמעונאיים בזמן אמת החלה בשנת 2020 עם 149 מיליון ש"ח וכמיליון תנועות, והגיעה בשנת 2022 ל-13.2 מיליארד ש"ח ו-5.1 מיליון תנועות. מדובר בכ-2% מכמות התנועות במס"ב בשנה זו. בשנת 2023 סכום התנועות במערכת לתשלומים קמעונאיים בזמן אמת עמד על 25.5 מיליארד ש"ח ו-6.7 מיליון תנועות, עליה של 31% בכמות התנועות במערכת ו-93% בסכומן בין השנים 2022 ו-2023.

זיכויים ישירים במערכות המופעלות ע"י חברת מס"ב:

בשנים האחרונות נרשם גידול מתמשך הן של כמות הזיכויים הישירים והן של סכומם: הסכומים עלו בין השנים 2008 עד 2022 בכ-182% וב-12.4% בין השנים 2021 ו-2022 (מ-3,697 מיליארד ש"ח בשנת 2021 ל-4,154 מיליארד ש"ח בשנת 2022); כמות התנועות עלתה בכ-182.6% בין השנים 2008 ו-2022 וב-6.5% בין השנים 2021 ו-2022, מכ-255.6 מיליון תנועות לכ-272 מיליון תנועות.

הסכום הממוצע של שיק עלה, מ-5,800 ש"ח בשנת 2008 ל-11,050 ש"ח בשנת 2022, עלייה של כ-90.5%. מכאן שהמגזר העסקי בישראל עושה בשיקים שימוש נרחב כאמצעי לתשלומים בסכומים גבוהים.

בחודש נובמבר 2023 הגדיל בנק ישראל את ההגבלה של סכום ההפקדה של שיק בודד ביישומון הנייד מ-50 אש"ח ל-100 אש"ח וזאת במטרה לסייע לציבור בביצוע הפעילות הפיננסית השוטפת בתקופת מלחמת "חרבות ברזל".

היקף הפקדות השיקים שסכומם הוא בין 50 אש"ח ל-100 אש"ח עמד בשנת 2022 על כ-1.65 מיליון שיקים ועל כ-826 אלף שיקים במחצית הראשונה של שנת 2023 ועל ממוצע של כ-137,000 שיקים בחודש בינואר עד יוני 2023, שהציבור יוכל להפקיד באמצעות היישומונים בטלפון החכם.

פעילות במערכת זה"ב בשנת 2022

מתוך כלל התנועות

0.07%

מתוך כלל הסכומים

57%

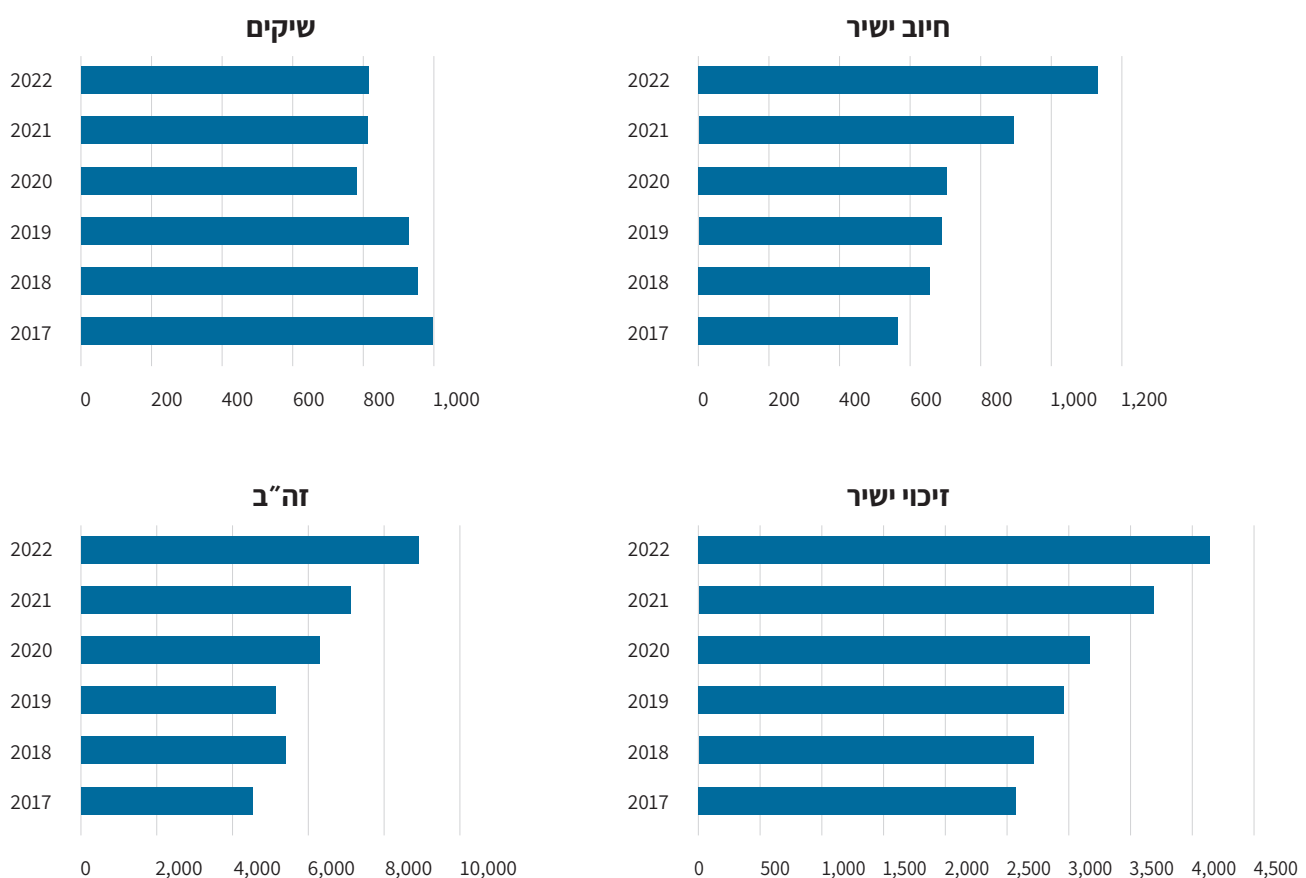
פרק ג' - אמצעי התשלום לשימוש הציבור

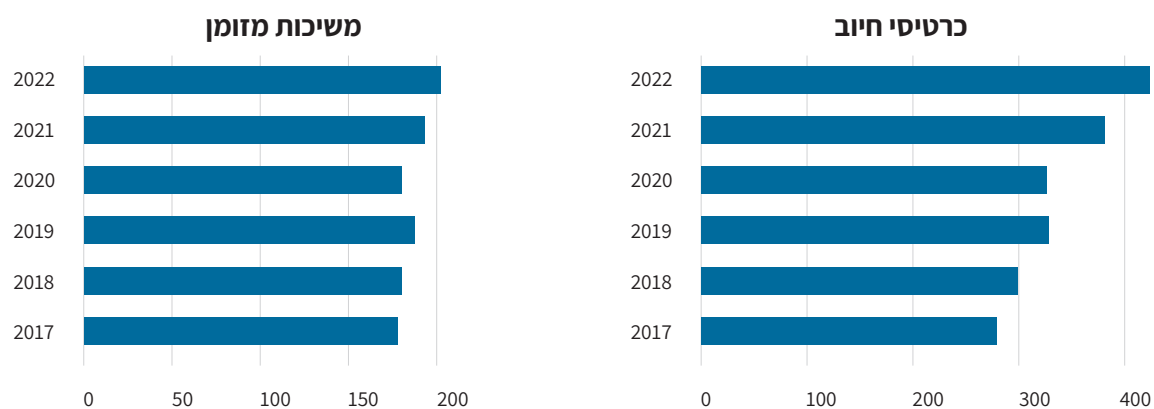
בין אמצעי התשלום העיקריים שזמינים לציבור הרחב בישראל, נמנים כסף מזומן (מזומנים), תשלומים מבוססי נייר – שיקים ומזומנים, הרשאות לחיוב חשבון – חיוב ישיר במערכות המופעלות על ידי חברת מס"ב, זיכוי ישיר במערכות זה"ב ומס"ב, פעילות Fast Payments להעברת תשלומים קמעונאיים בזמן אמת, כרטיסי חיוב (בכינוים השגור: כרטיסי אשראי) ויישומי תשלומים.

בבחירת אמצעי התשלום מביאים הצדדים בחשבון בעיקר את התכונות הבאות: **נוחות** – באיזו מידה נוח למחויב ולמוטב להשתמש באמצעי התשלום; **זמינות** – באילו תנאים ומתי התקבול/ התשלום יהיה נגיש; **ביטחון** – באיזו מידה ניתן לאמת את נתוניו של המחויב או של המוטב ולהבטיח את קבלת התשלום, לשמור על סודיות, לסמוך על האמצעי מבחינת אמינות ולהוכיח כי התשלום בוצע; **עלות** – אילו עמלות נגבות מהמוטב ו/ או מהמחויב ומהן עלויות הנזילות.

איור 3 להלן ממחיש את התפתחות השימוש באמצעי התשלום הנפוצים בישראל בשנים האחרונות לפי הסכומים ששולמו באמצעותם. השימוש בכרטיסי חיוב (אשראי) עולה בהתמדה לאורך השנים, עלייה של כ-52%, מכ-280 מיליארד ש"ח בשנת 2017 לכ-424 מיליארד בשנת 2022 ועלייה של כ-50% מכ-1.328 מיליארד תנועות בשנת 2017 לכ-1.996 מיליארד בשנת 2022. כן ניתן לזהות כי השימוש בשיקים עדיין רווח בקרב הציבור ישראל וסכומם עמד בשנת 2022 על כ-816 מיליארד ש"ח.

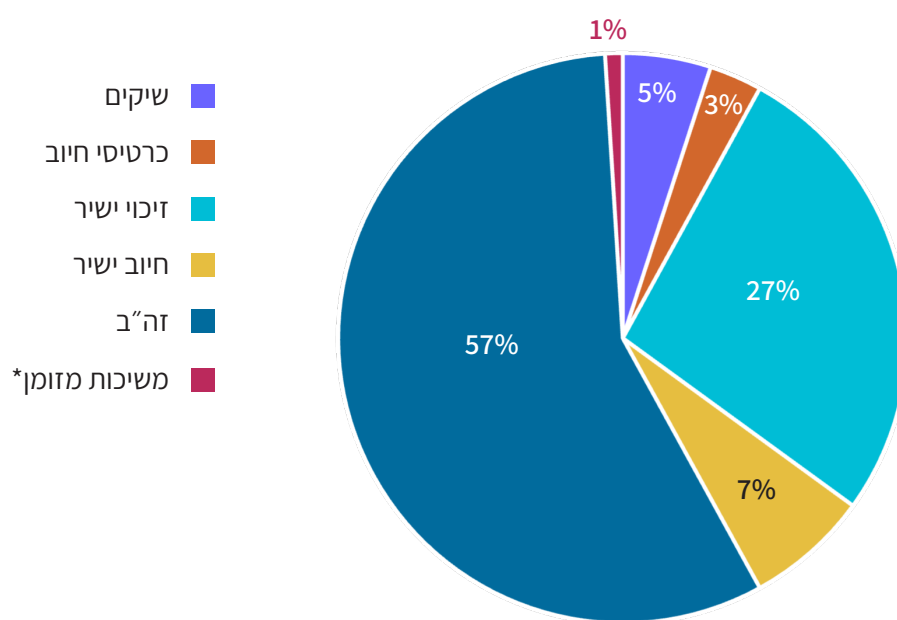
**איור 3 – היקף השימוש באמצעי התשלום לפי סכומים, 2017 עד 2022
במיליארדי ש"ח**

המקור: בנק ישראל וחברת מס"ב.

שעור השימוש באמצעי התשלום השונים מתוך כלל השימוש בהם, 2022

* שימוש במזומן מופיע כמשיכות מכשירי בנק אוטומטיים ולא כתנועות תשלום.

אמצעי תשלום מבוססי נייר

אמצעי התשלום מבוססי הנייר הם כסף מזומן, שיקים ושוברים ממוגנטים.

1. משיכות מזומנים⁶⁶

4% מתוך כלל התנועות

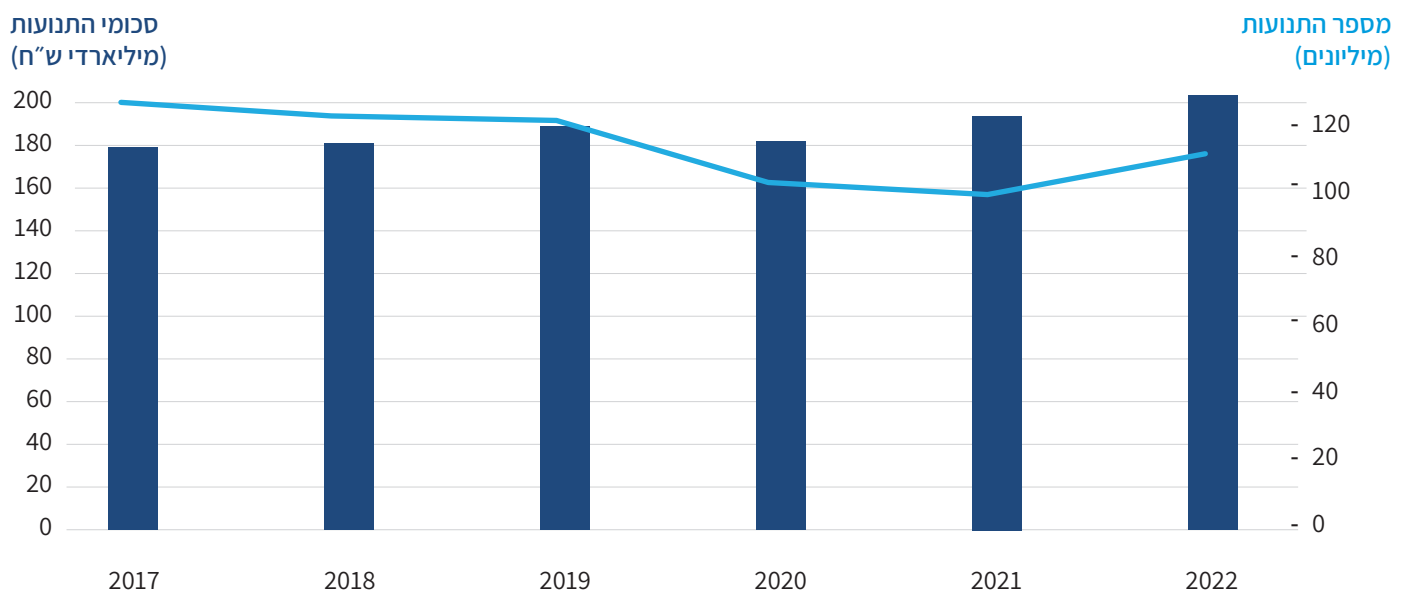
1.3% מתוך כלל הסכומים

שטרות כסף ומטבעות הם אמצעי התשלום הנזיל ביותר. בנק ישראל מנפיק שטרות בערכים 20, 50, 100 ו-200 ש"ח ומעות בערכים 1/2, 1, 2, 5 ו-10 ש"ח ו-10 אגורות.

בסוף שנת 2022 הסתכם מחזור המטבע בכ-119.4 מיליארד ש"ח, לעומת כ-113.1 מיליארד ש"ח בסוף 2021 (גידול של 5.6% בין השנים 2021 ו-2022, לעומת גידול של 6.9% בין השנים 2020 ו-2021)⁶⁷.

הכמות של משיכות המזומנים מהמכשירים האוטומטים למשיכת מזומנים (ATM בנקאים וחוף-בנקאים) ומקופות הבנקים בשנת 2022 הייתה כ-109.3 מיליון משיכות, עלייה של כ-13% לעומת שנת 2021 (כ-97 מיליון משיכות). סכום משיכות המזומנים השנתי עלה בין השנים 2021 ו-2022 בכ-4.7% (עלייה של כ-9 מיליארד ש"ח).

איור 4 - משיכות המזומנים ממכשירי בנק אוטומטים (ATM) ומקופות הבנקים - הכמות וסכומם המצטבר, 2022-2017

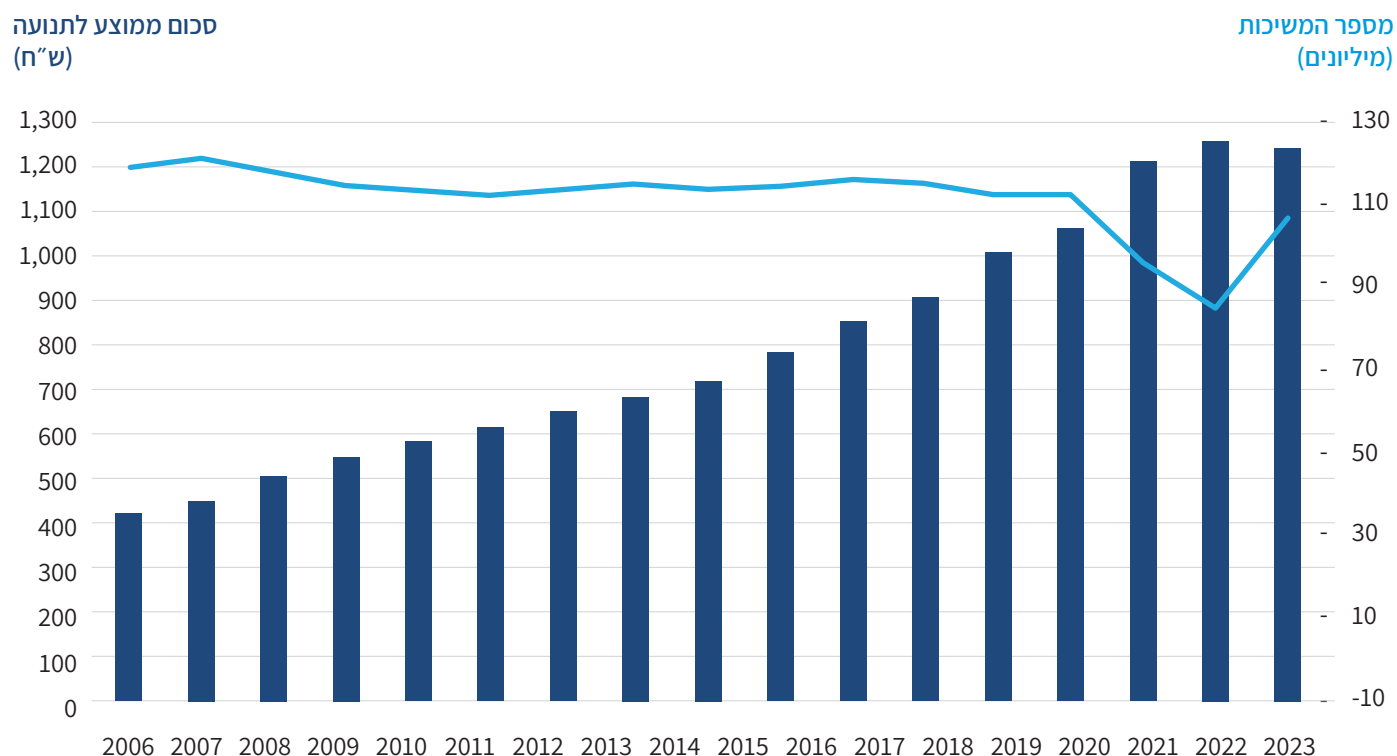
המקור: בנק ישראל.

סכום המשיכה הממוצע ממכשירי הבנק האוטומטים נמצא במגמת גידול: בשנת 2022 סכום המשיכה הממוצע עמד על כ-1,242 ש"ח. שיעור הגידול מאז שנת 2017 הוא כ-37% ומאז 2010 עמד שיעור הגידול על 113%.

⁶⁶ פירוט נוסף בסקירת מחלקת המטבע לשנים 2020-2022.

⁶⁷ סכום המחזור כולל, מלבד המזומנים שמוחזקים בידי הציבור, גם מזומנים שמוחזקים בידי התאגידים הבנקאים בכספות. כן נכללים במחזור המזומנים שנמצאים בידי תושבי חוץ (במידה רבה בגוש האירו ובארה"ב, משום שמטבעותיהם משמשים גם מחוץ לגבולותיהם).

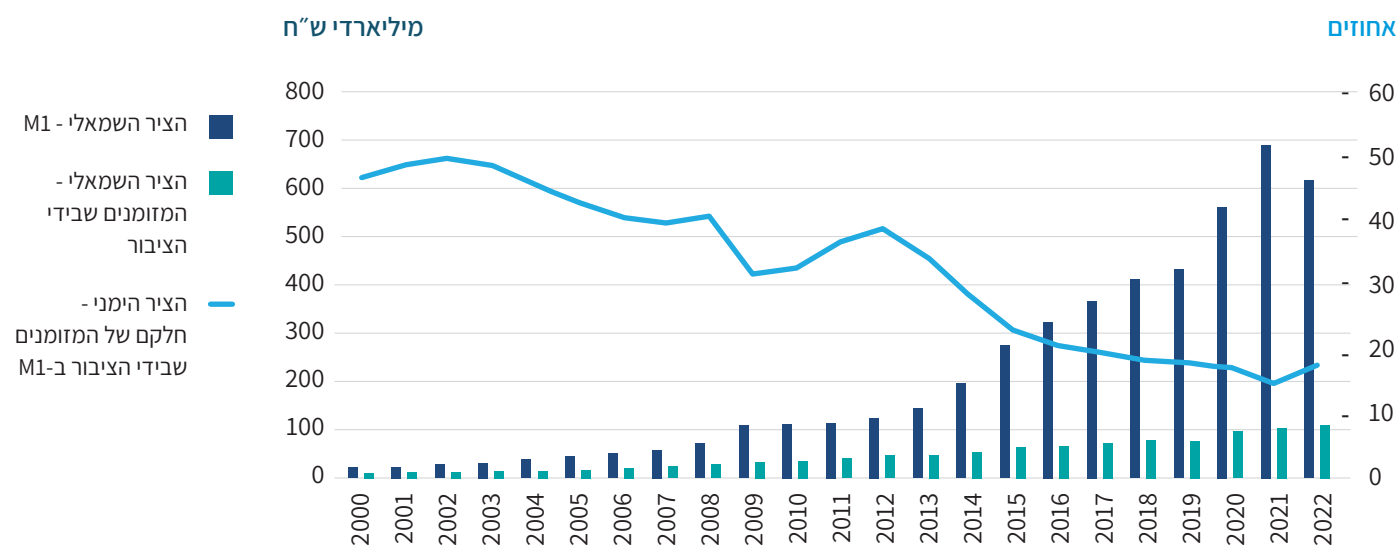
איור 5 – משיכות המזומנים ממכשירי הבנק האוטומטים: כמות המשיכות וסכומן הממוצע, 2004-2022

המקור: בנק ישראל.

אף שסכום המזומנים שבידי הציבור עולה בהתמדה (מ-25 מיליארד ש"ח בשנת 2007 עד ל-111 מיליארד ש"ח בשנת 2022), שיעור המזומנים שבידי הציבור בכלל כמות הכסף הולך ויורד עד לשנת 2021, בעיקר משום שהיתרות בחשבונות העו"ש גדלו משמעותית על רקע הריבית הנמוכה. בשנת 2022 עלה שיעור המזומנים שבידי הציבור מ-15% בשנת 2021 ל-18% בשנת 2022.

איור 6 – מגמת המזומנים, בשנים 2000 עד 2022

¹ המזומנים שבידי הציבור ופיקדונות העו"ש של הציבור בבנקים, ללא היתרות המופקדות בבנק ישראל וללא היתרות השמורות בכספות. המקור: בנק ישראל.

2. שיקים

2.7% מתוך כלל התנועות

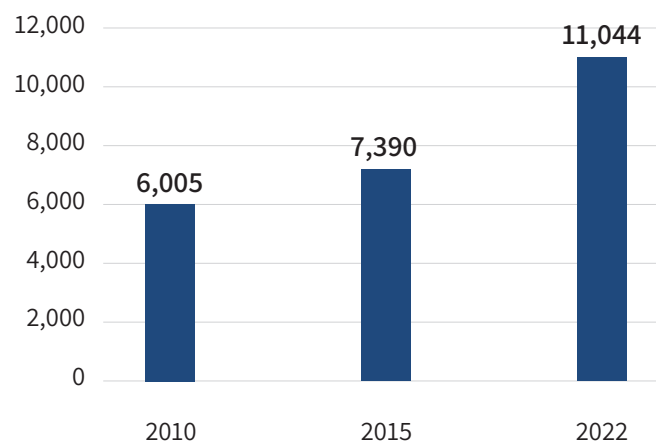
5.2% מתוך כלל הסכומים

השיקים מקובלים ונפוצים בישראל ויש להם שימושים רבים ומגוונים, ביניהם תשלומים למוטבים יחידים (לנותני שירותים, למוסדות חינוך, לשכר דירה, למתנות וכו'); תשלומים למוטבים עסקיים ותשלומים לגופים ציבוריים (לרשות המסים, למוסדות חינוך, לקופות גמל ופנסיה).

על פי הנתונים על כלל השיקים בישראל (התוך-בנקאים והבין-בנקאים⁶⁸), השימוש באמצעי תשלום זה פחת בין השנים 2021 ו-2022 בשיעור של כ-5.9% והגיע לכ-74 מיליון שיקים וסכומם המצטבר של השיקים עלה בשיעור של 0.5% והגיע ל-816 מיליארד ש"ח. החל משנת 2007 פוחתת כמות השיקים בהדרגה ועד שנת 2022 הסתכמה הירידה ב-55%. להצטמצמות השימוש בשיקים יש שתי סיבות עיקריות: ראשית, הציבור הרחב את השימוש באמצעי תשלום דיגיטליים, בעיקר כרטיסי חיוב והעברות דיגיטליות; שנית, חלק מבתי העסק אינם מכבדים שיקים בשל הסיכונים והעלויות שכרוכים בקבלתם.

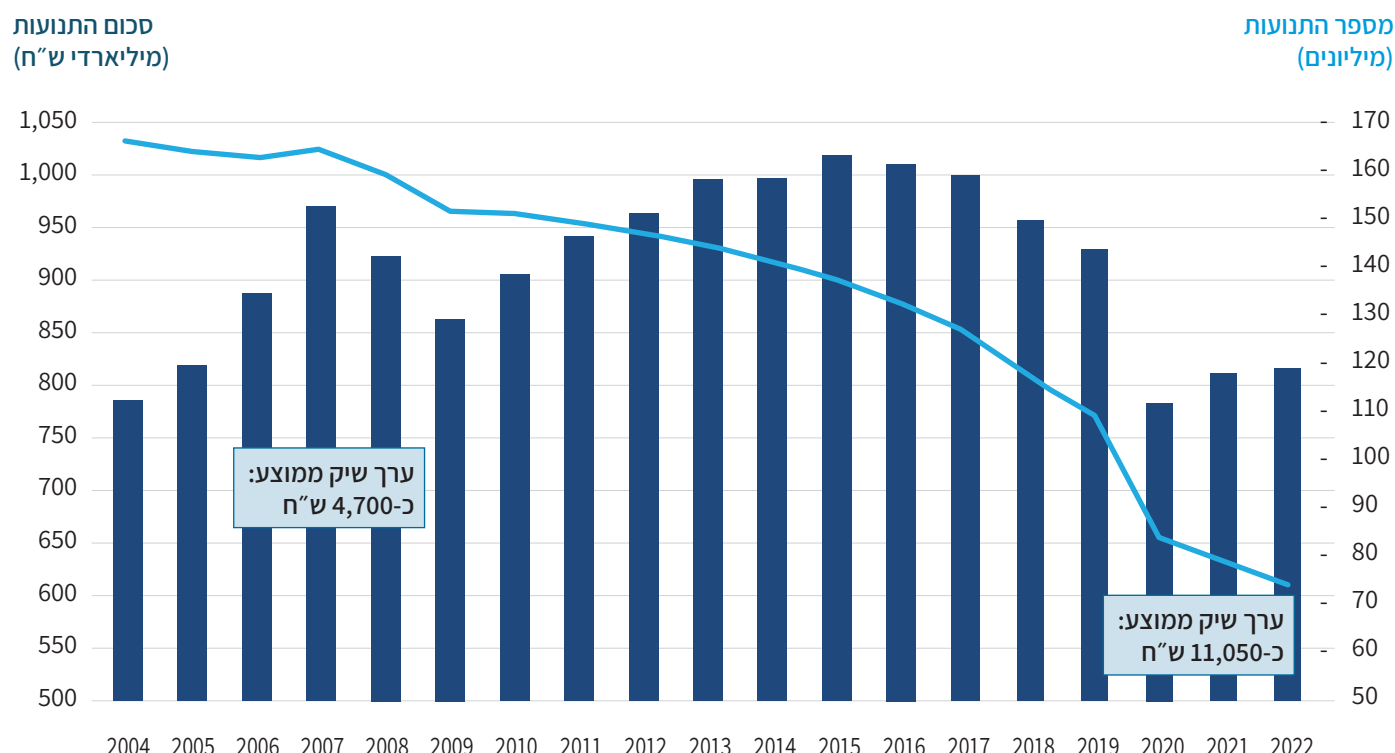
הסכום הממוצע של שיק עלה, מ-5,800 ש"ח בשנת 2008 ל-11,044 ש"ח בשנת 2022, עלייה של כ-90.5%. מכאן שהמגזר העסקי בישראל עושה בשיקים שימוש נרחב כאמצעי לתשלומים בסכומים גבוהים, בין היתר לביצוע עסקות מחוץ למסגרת האשראי הבנקאית וכן לצורך תשלומי מסים.

סכום שיק ממוצע לשנים 2010-2022, ש"ח

⁶⁸ להבדיל מסכומי הנטו שנשלקים במסלקת הנייר, משום שבה נשלקים רק שיקים בין-בנקאים

איור 7 - שיקים בין-בנקאיים ותוך-בנקאיים: כמות השיקים וסכומם המצטבר, 2022-2004

המקור: בנק ישראל.

כמות השיקים החוזרים, בנקאיים וחוף-בנקאיים, עלתה בשנת 2022 בהשוואה לשנת 2021 בכ-2% (ירידה בהחזרות מסיבות נזילות של 5.1% ועלייה מסיבות טכניות של כ-4.5%) וסכומם עלה ב-8% (עלייה בהחזרות מסיבות נזילות של 18.9% ועלייה מסיבות טכניות של 5.8%). שיעור השיקים החוזרים עמד בשנת 2022 על 3% מכמותם הכללית (2.8% בשנת 2021) ועל כ-4% מסכומם הכללי (3.7% בשנת 2021).⁶⁹ הסכום הממוצע של שיק חוזר עלה מכ-13,570 ש"ח בשנת 2021 לכ-14,360 ש"ח בשנת 2022, עלייה של 5.8% (עלייה של 25.3% בסכום הממוצע של שיק שחזר מסיבת נזילות ושל 1.2% בסכום הממוצע של שיק שחזר מסיבה טכנית).

עיקר העלייה בשיקים החוזרים מקורה בשיקים שחזרו מסיבות טכניות (חתימה חסרה, תאריך שגוי, חוסר התאמה בין המילים לספרות וכיו"ב): שיעור השיקים החוזרים מסיבת נזילות מתוך כלל השיקים היה כ-0.7% בשנים 2021 ו-2022 והשיעור של כמות ההחזרות מסיבות טכניות הייתה בשנת 2021 כ-2.1% ו-2.3% בשנת 2022. סכום השיקים החוזרים מסיבת נזילות מתוך סכומם של כלל השיקים (תוך-בנקאיים וחוף-בנקאיים) היה בשנת 2021 0.6% ו-0.7% בשנת 2022. השיעור של סכום השיקים החוזרים מסיבות טכניות היה בשנת 2021 כ-3.1% וכ-3.3% בשנת 2022.

כשמפקידים שיק בבנק מסחרי עד סוף יום העסקים (18:30), חשבון המפקיד מזוכה בו ביום (יום T). זהו זיכוי על תנאי, שכן על פי כללי המסלקה רשאי הבנק המחויב להחזיר את השיק ביום שלמחרת יום הצגתו. מנקודת מבט של הלקוח הזיכוי ייחשב לארעי והוא יהפוך לסופי בחלוף עוד שלושה ימי עסקים בנקאיים מיום הסליקה – אלא אם כן ביטל במהלכם הבנק את הזיכוי הארעי, משום שהבנק הנמשך סירב לכבד את השיק.⁷⁰

⁶⁹ כולל שיקים תוך-בנקאיים.

⁷⁰ הוראות הבנקאות (שירות ללקוח) (מועד זיכוי מחויב בשיקים), התשנ"ב-1992, סעיף 3(א).

בישראל נעשה שימוש נרחב יחסית בשיקים דחויים, הן במגזר העסקי והן בקרב משקי הבית. לקוחות הבנקים משתמשים בהם כדי לתת ביטחונות כנגד האשראי הנחוץ להם לשם פעילותם העסקית, לשלם מסים תקופתיים ולפרוס תשלומים לספקים. השימוש בשיקים דחויים הניע מוטבים לפנות לניכיון שיקים, שירות שמאפשר לקבל תמורה כספית מיידית של שיק בעם תאריך פירעון עתידי. זוהי למעשה שיטת מימון שבה המוטבים מקבלים את שוויו הכספי של השיק תמורת עמלת ניכיון.

תהליך הסליקה הבין-בנקאית של שיקים שהופקדו באמצעות היישומון הנייד על ידי הבנקים, שמתאפשר החל מחודש נובמבר 2017 באמצעות חוק סליקה אלקטרונית של שיקים⁷¹, מקנה ללקוחות הבנקים את האפשרות להפקיד שיקים ללא הגעה פיזית לסניפים ולהגביר את השימוש בשירותים הדיגיטליים המתקדמים באמצעות היישומונים הבנקאיים שמוצעים להם⁷².

בחודש מרץ 2020 החליט בנק ישראל על הגדלת סכום ההפקדה של שיק בודד באמצעות היישומון הבנקאי הנייד מ-20 אש"ח ל-50 אש"ח וזאת על מנת לסייע לציבור לבצע בתקופת הקורונה פעולות בנקאיות מרחוק. מבדיקה שקיים בנק ישראל, עלה כי בשנת 2019 הופקדו בסניפי הבנקים באופן פיזי כ-3.8 מיליון שיקים שהסכום שלהם נע בין 20 אש"ח ל-50 אש"ח והגדלה זו של סכום ההפקדה אפשרה את ההפקדה הדיגיטלית של השיקים הללו ביישומון הנייד.

בחודש נובמבר 2023 הגדיל בנק ישראל את ההגבלה של סכום ההפקדה של שיק בודד ביישומון הנייד מ-50 אש"ח ל-100 אש"ח וזאת במטרה לסייע לציבור בביצוע הפעילות הפיננסית השוטפת בתקופת מלחמת "חרבות ברזל". היקף הפקדות השיקים שסכומם הוא בין 50 אש"ח ל-100 אש"ח עמד בשנת 2022 על כ-1.65 מיליון שיקים ועל כ-826 אלף שיקים במחצית הראשונה של שנת 2023 ועל ממוצע של כ-137,000 שיקים בחודש בינואר עד יוני 2023, שהציבור יוכל להפקיד באמצעות היישומונים בטלפון החכם.

מהלכים אלה סייעו לעלייה ניכרת בשיעור הפקדות השיקים באמצעות היישומונים הבנקאיים שבטלפונים החכמים: מ-6% בשנת 2018, ל-11% בשנת 2019, 21% בשנת 2020, 41% בשנת 2021 ו-46% בשנת 2022.

אמצעי תשלום דיגיטליים

1. תשלומים ישירים דיגיטליים

תשלומים ישירים דיגיטליים – חיובים וזיכויים ישירים – מבוצעים באמצעים מקוונים, ללא התערבות ידנית. שתי מערכות מבצעות בישראל תשלומים כאלה – מערכות זה"ב ומס"ב. מערכת זה"ב מבצעת זיכויים בלבד: יוזם הוראה יכול לזכות את הצד השני ואינו יכול לחייבו. מערכות המופעלות על ידי חברת מס"ב, לעומתה, מבצעות בנוסף לזיכויים גם חיובים.

⁷¹ חוק סליקה אלקטרונית של שיקים.

⁷² הפקדת שיקים ביישומון הנייד מפחיתה בנוסף לכך עבור הלקוחות את העלויות של הפקדת השיק בשיעור של עד 75% (עלות הפקדת שיק בערוץ ישיר לעומת הפקדה באמצעות פקיד).

א. זיכויים ישירים דיגיטלים – מערכת זה"ב

תשלומים ישירים דיגיטלים – חיובים וזיכויים ישירים – מבוצעים באמצעים ממוכנים, ללא התערבות ידנית. שתי מערכות מבצעות בישראל תשלומים כאלה – נערכות זה"ב ומס"ב. מערכת זה"ב מבצעת זיכויים בלבד: יוזם הוראה יכול לזכות את הצד השני ואינו יכול לחייבו. מערכות המופעלות על ידי חברת מס"ב, לעומתה, מבצעות בנוסף לזיכויים גם חיובים.

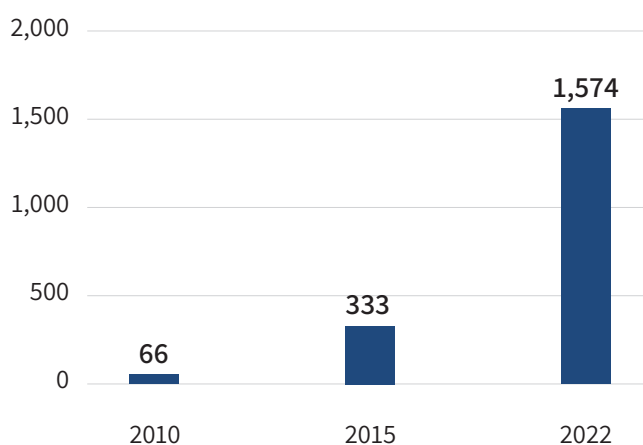
0.07% מתוך כלל התנועות בשנת 2022

57% מתוך כלל הסכומים בשנת 2022

בפני הלקוח עומדות כמה אפשרויות לצורך מתן הוראת תשלום באמצעות מערכת זה"ב, בהתאם לזהותו של הבנק שבו הוא מנהל את החשבון: הוראת פנים-אל-פנים לפקיד בסניף הבנק שבו מוחזק חשבון העו"ש בשקלים; העברה של ההוראה בכתב; העברה של ההוראה דרך אתר האינטרנט של הבנק⁷³; הוראה באמצעות מוקד טלפוני ומספר בנקים מאפשרים גם הוראת זה"ב ביישומון הבנקאי הנייד שלהם.

כדי להורות על העברת תשלום במערכת זה"ב יש להצטייד מראש במספר הזה"ב (IBAN)⁷⁴ של המוטב ובשמו באנגלית. מספר ה-IBAN משמש תקן בין-לאומי לזיהוי חשבונות בנק ומזהה חד-חד ערכי לחשבון הלקוח⁷⁵. את מספר הזה"ב יכולים לקוחות הבנקים לקבל במגוון דרכים פשוטות וכל בנק מסחרי מספק את המספר לפחות באחד מאמצעים אלה: פקיד בסניף, אתר האינטרנט, השירות הטלפוני, מכשיר הבנק האוטומטי והספח הנלווה לפנקס השיקים (מאז שנת 2012). כן אפשר לקבל את המספר באמצעות המדמה של ה-IBAN באתר האינטרנט של בנק ישראל⁷⁶.

כמות התנועות עד מיליון ש"ח של לקוחות בזה"ב לשנים 2010-2022 (באלפים)

ב. זיכויים וחיובים ישירים דיגיטלים – מערכות המופעלות על ידי חברת מס"ב

זיכויים ישירים 2022	26.6% מתוך כלל הסכומים	10% מתוך כלל התנועות
חיובים ישירים 2022	7.2% מתוך כלל הסכומים	9.9% מתוך כלל התנועות

⁷³ עבור יחידים – בהתאם לסכום המגבלה בהוראת ניהול בנקאי תקין 357, סעיף 25(ג), ס"ק (2). בקשות בסכומים גבוהים יותר יועברו לאישור פקיד.

⁷⁴ מספר הזה"ב – International Bank Account Number - IBAN – משמש מזהה חד-חד ערכי של חשבון הלקוח והוא מורכב בין השאר ממספר הבנק, מספר הסניף ומספר החשבון.

⁷⁵ סמכות הרישום ל-IBAN מצויה החל משנת 2007 בידי SWIFT. נכון לסוף 2017 רשומות 82 מדינות רשומות במרשם IBAN Registry.

⁷⁶ מדמה (מחשבון) ה-IBAN נמצא בקישור: <https://www.boi.org.il/information/%D7%9E%D7%97%D7%A9%D7%91%D7%95%D7%A0%D7%99%D7%9D-%D7%95%D7%9B%D7%9C%D7%99%D7%9D/iban>

זיכויים ישירים – את הזיכויים הישירים מבצעות כאמור – מערכות זה"ב ומס"ב, ויוזם אותם המחויב: הוא מורה לבנק לחייב את חשבון העו"ש שלו ולזכות את המוטב. אם יש בחשבונו יתרה מספקת (כולל מסגרת עו"ש מאושרת), מעביר הבנק את הוראת התשלום למסלקה באמצעות המערכות זה"ב או מס"ב ואלה סולקות את התשלום. אם התשלום נסלק במערכת זה"ב, הזיכוי מידי וסופי, כלומר לא ניתן להחזירו; במידה והתשלום נסלק במערכות המופעלות על ידי חברת מס"ב, הצד המזוכה רשאי להחזיר תשלום שאין הוא נכון לקבלו עד שלושה ימי עסקים מיום הביצוע. את רוב הזיכויים הישירים, כדוגמת משכורות ותשלומי פנסיה, מבוצעים באופן דיגיטלי והדבר מפחית משמעותית את עלות הטיפול בכל הוראת תשלום – הן ללקוח המחויב, הן לבנק והן למסלקה.

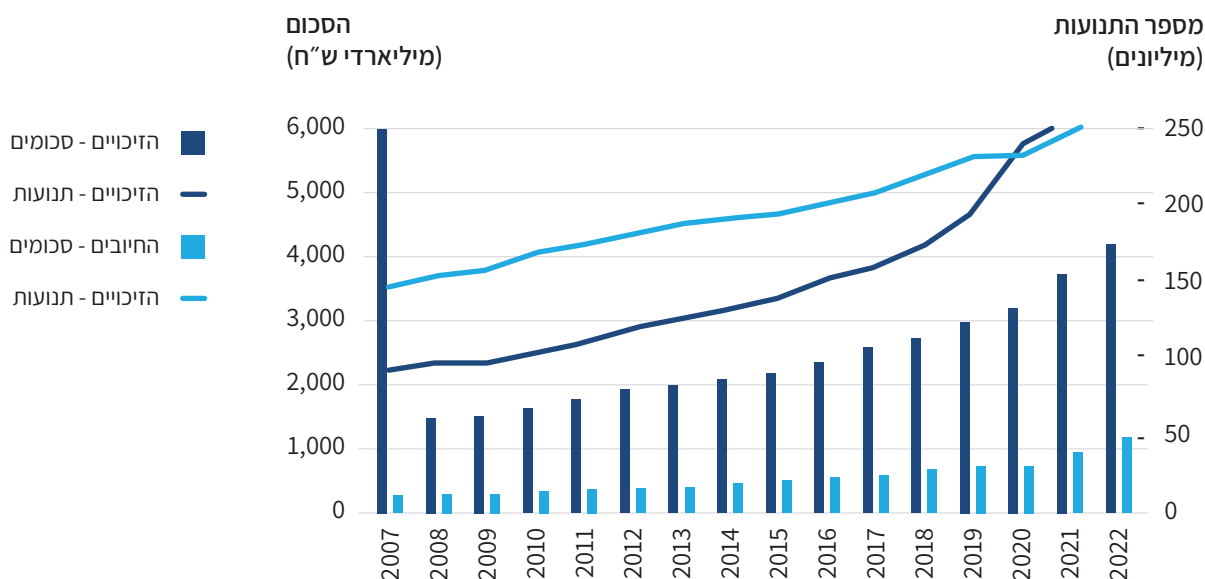
בשנים האחרונות נרשם גידול מתמשך הן של כמות הזיכויים הישירים והן של סכומם: הסכומים עלו בין השנים 2008 עד 2022 בכ-182% וב-12.4% בין השנים 2021 ו-2022 (מ-3,697 מיליארד ש"ח בשנת 2021 ל-4,154 מיליארד ש"ח בשנת 2022); כמות התנועות עלתה בכ-182.6% בין השנים 2008 עד 2022 וב-6.5% בין השנים 2021 ו-2022, מכ-255.6 מיליון תנועות לכ-272 מיליון תנועות).

פעילות Fast Payments להעברת תשלומים קמעונאיים בזמן אמת החלה בשנת 2020 עם 149 מיליון ש"ח וכמיליון תנועות, והגיעה בשנת 2022 ל-13.2 מיליארד ש"ח ו-5.1 מיליון תנועות. מדובר בכ-2% מכמות התנועות במס"ב בשנה זו. בשנת 2023 סכום התנועות במערכת לתשלומים קמעונאיים בזמן אמת עמד על 25.5 מיליארד ש"ח ו-6.7 מיליון תנועות, עליה של 31% בכמות התנועות במערכת ו-93% בסכומן בין השנים 2022 ו-2023.

חייבים ישירים – את החייבים הישירים מבצעות בישראל רק מערכות המופעלות על ידי חברת מס"ב ויוזם אותם המוטב, דרך הבנק שמנהל את חשבונו. הבנק של המוטב גובה את הכספים מהבנק שמנהל את החשבון של הלקוח המחויב, בכפוף לתנאים חוקיים אשר המחויב הסכים להם. ביסוד החייבים הישירים עומדת ההתחייבות שהמחויב יוכל לבטל חיובים שגויים או בלתי חוקיים בתוך שלושה ימי עסקים מיום ביצועם. עיקרם של החייבים הישירים בישראל הם הרשאות לחיוב חשבון (הוראת קבע לגבי תשלומים לנותני שירותים – חשמל, מים, טלפון וכדומה): התשלום מבוצע באופן ממוכן מדי חודש בחודשו, בערך שוטף.

בשנים האחרונות הלכה וגדלה כמות החייבים הישירים והן סכומם: הסכומים עלו בין שנת 2008, לאחר כניסתה של מערכת זה"ב, לשנת 2022 בכ-334% וב-24.5% בין השנים 2021 ו-2022 (מ-894 מיליארד ש"ח בשנת 2021 ל-1,131 מיליארד ש"ח בשנת 2022); כמות החייבים עלתה בין השנים 2008 עד 2022 בכ-71.6% וב-6% בין השנים 2021 ו-2022 (מכ-248 מיליון תנועות לכ-262 מיליון תנועות).

איור 8 – החיובים והזיכויים במערכות המופעלות על ידי חברת מס"ב, הסכומים והתנועות, 2007–2022

המקור: מס"ב.

ג. כרטיסי חיוב

73.5% מתוך כלל התנועות בשנת 2022

2.7% מתוך כלל הסכומים בשנת 2022

בשוק כרטיסי החיוב (כינוי שגור: כרטיסי אשראי) משתתפים ארבעה גורמים עיקריים:

המנפיק (Issuer) – הגוף שמספק ללקוח את כרטיס החיוב על פי הסכם ביניהם⁷⁷ בדרך כלל בנק או חברת כרטיסי אשראי. המנפיק מנהל אצלו את חשבונו של מחזיק הכרטיס, לרבות מסגרת האשראי, אם יש כזו למחזיק של הכרטיס.

הסולק (Acquirer) – הגורם שמאפשר לבית העסק לכבד עסקות בכרטיסי חיוב, מעביר למנפיק את הבקשה לאישור החיוב ואם זו אושרה, הוא מבטיח את התשלום לבית העסק.

מחזיק הכרטיס – שמבצע עסקות בבתי עסק באמצעות כרטיס חיוב.

בית העסק – מקבל את הכספים על פי המועדים שנקובים בהסכם בינו לבין הסולק.

בישראל קיימים מספר סוגים של כרטיסי חיוב:

כרטיס נטען (Prepaid Card) – כרטיס תשלומים, בש"ח או במט"ח, שהלקוח טוען מראש בסכום המרבי לכרטיס וכל תשלום מופחת מיתרת הכרטיס עד לאיפוסו. עם סוג זה נמנים כרטיסים לרכישה ברשתות מזון, כרטיסי מועדון לקוחות וצרכנות שמאפשרים תשלומים ברשתות שיווק ייעודיות, ועוד. כרטיסים אלה מאפשרים טעינה חוזרת, כלומר הם רב-פעמיים וחלקם מזוהים כאשר האחרים הם עלומי שם⁷⁸. את הכרטיסים מנפיקים בין היתר חברות כרטיסי האשראי ובנק הדואר וניתן להשתמש בהם בכל בית עסק שמכבד את כרטיסי החיוב של המנפיק. הכרטיס הנטען

⁷⁷ ההסכם מבוסס על סעיף 7 בחוק כרטיסי חיוב, התשמ"ו-1986.

⁷⁸ בחלקם אפשר להשתמש גם כדי למשוך מזומנים ממכשירי בנק אוטומטים ואילו באחרים אין אפשרות לעשות כן.

מאפשר לבצע פעולות עד לגובה הסכום הטעון באותה עת בכרטיס וסכום זה מתעדכן לאחר כל פעולה. את הכרטיס ניתן לטעון בכמה דרכים: ישירות מחשבון הבנק, באמצעות חיוב כרטיס חיוב – נדחה, מתגלגל או מידי – או באמצעות תשלום בכסף מזומן.

נוסף על הכרטיסים הנטענים הרב-פעמיים, יש גם כרטיסים נטענים חד-פעמיים. עם אלה נמנים, בין השאר, כרטיסי מתנה וכרטיסי חיוב וירטואלים. האחרונים מאפשרים לבצע רכישות באינטרנט בלי לחשוף את פרטי הקנייה ואת פרטי הרוכש. הם נושאים את פרטיו של כרטיס חיוב חלופי, שניתן לטעון באופן חד-פעמי עד לסכום מוגבל ואילו פרטיו של כרטיס החיוב שבאמצעותו טענו את הכרטיס נשמרים במערכת מאובטחת ומוצפנת. אם נשארת יתרה בכרטיס, ניתן לפרוק אותה. הכרטיסים הנטענים עשויים לשמש תחליף למזומנים עבור לקוחות שאינם מנהלים חשבון בנק ויכולים גם לשמש קטינים.

כרטיס חיוב מידי (Debit Card) – בכרטיס זה מחייבים ומזכים את חשבונותיהם של המחזיק (הקונה) ושל המוכר, בהתאמה, מייד עם ביצוע העסקה⁷⁹. הכרטיס מאפשר את הנוחות שגלומה בכרטיס חיוב ולצד זאת הוא מקנה העברה (כמעט) מיידית של התשלום, בדומה למזומנים, שיק (לא דחוי) והעברה בנקאית (באותו בנק). עסקה בכרטיס חיוב מידי עולה למנפיק פחות מעסקה בכרטיס חיוב נדחה, בלי קשר להיקף העסקה⁸⁰ ללקוחות בישראל נקבע על פי הנחיות הפיקוח על הבנקים עמלת כרטיס מופחתת עבור כרטיס החיוב המידי: ללקוחות שמחזיקים בכרטיס חיוב נדחה או בכרטיס אשראי במקביל להחזקתם בכרטיס חיוב מידי, לא תיגבה על כרטיס זה כל עמלה בשלוש השנים הראשונות (וזאת כדי לעודד את החזקתו של כרטיס חיוב מידי). נוסף על כך קובעות הנחיות הפיקוח על הבנקים כי העמלות שייגבו בגין כרטיסי חיוב מידי יהיו נמוכות מהעמלות בגין כרטיסי חיוב נדחים או כרטיסי אשראי. עסקות בכרטיס חיוב מידי מקובלות בעולם, אך בישראל הכרטיסים נפוצים פחות.

כרטיס חיוב נדחה (Deferred Debit Card) הוא הכרטיס השכיח ביותר בשימוש בישראל כיום. הלקוח רוכש באמצעותו סחורות ושירותים ומשלם עבורם אחת לחודש, לעתים אף בכמה תשלומים נדחים⁸¹. בית העסק מקבל זיכוי בהתאם להסכם הסליקה ומממן את ימי האשראי שחולפים בין הזיכוי שלו לבין החיוב של הלקוח. לכרטיס זה מקושרת מסגרת האשראי של הלקוח וזו מאפשרת לו לשלם עבור סחורות ושירותים בבתי עסק – עד למסגרת האשראי שהקצה לו המנפיק. משיכת מזומן באמצעות הכרטיס ממסגרת אשראי או בכפוף לבטוחה במכשיר הבנק האוטומטי (ATM), סניף בנק או על ידי התקשרות למנפיק הכרטיס היא בעצם מוצר פיננסי של הלוואה. כרטיס זה מהווה גם אמצעי זיהוי לצורך משיכת מזומנים מחשבון העו"ש שלו דרך מכשירי בנק אוטומטים (ATM) או בקופות של משווקים קמעונים ללא מעורבותו של המנפיק.

כאשר הלקוח פורס את התשלום עבור עסקה, החיוב הנדחה כרוך באחד משני סוגים של אשראי: (א) אשראי על חשבון בית העסק – מעניק אותו הבעלים של בית עסק לתקופה של כמה ימים עד כמה חודשים; (ב) אשראי על חשבון הלקוח – מעניקות אותו החברות לכרטיסי אשראי לתקופה של כמה חודשים ולעתים ליותר משנה, באמצעות תכניות "קרדיט". כרטיס החיוב הנדחה אינו תחליף מלא למזומנים, משום שיש בו רכיב של מימון ועל כן הוא נגיש רק לצרכנים שמנפיק הכרטיס קבע להם מסגרת אשראי.

⁷⁹ על פי הוראת ניהול בנקאי תקין מס' 470 מטעם המפקח על הבנקים (6/2015), על המנפיק בעסקות חיוב מידי להעביר את הכספים לסולק בתוך לכל היותר שני ימי עסקים ממועד שידור העסקה ועל הסולק להעביר לבית העסק את כספי העסקות שבוצעו לכל היותר בתוך שלושה ימי עסקים ממועד שידור העסקה. בעסקה שמבוצעת בכרטיס חיוב מידי יבוצע חיוב הלקוח בערך יום השידור של העסקה.

⁸⁰ העלות ללקוח תלויה במגוון גורמים והמרכזי שבהם הוא נוסחת העמלה הצולבת.

⁸¹ בכרטיסים בנקאים משתקף החיוב בחשבון העו"ש של הלקוח.

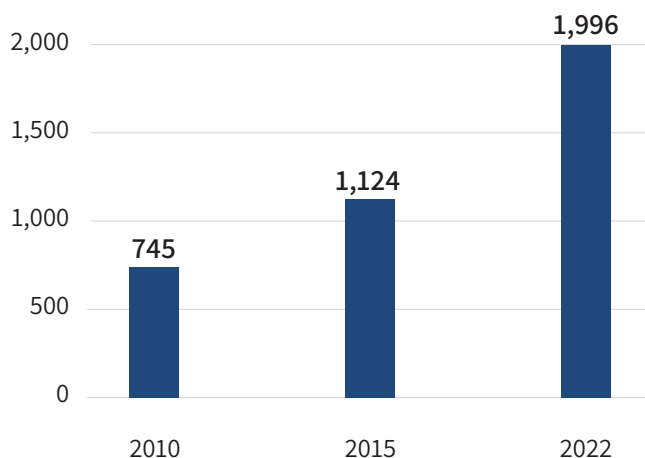
אשראי מתגלגל (Revolving Credit) – בעסקאות אלו, יכול הלקוח לקבוע את התקרה לסכום החיוב החודשי ויתרת החוב שנצברה בגין רכישות נוספות בכרטיס נדחית לחודש/ים הבא/ים וצוברת ריבית. מנקודת מבטו של בעל בית עסק בישראל – בקבלת תשלום באמצעות כרטיס חיוב נדחה הוא מקבל את כספו במועדים שסוכמו עם הסולק ואילו בקבלת תשלום באמצעות כרטיס חיוב מיידי או כרטיס נטען, הוא מקבל את הזיכוי לבית העסק בתוך שלושה ימי עסקים מביצוע העסקה, עם החיוב של הלקוח. בישראל פועלות שלוש חברות כרטיסי אשראי – "ישראכרט", "MAX" ו"כ.א.ל."⁸² – והן מנפיקות חמישה מותגים של כרטיסי אשראי מקומיים ובין-לאומיים: "ויזה", "מסטרקארד", "אמריקן אקספרס", "דיינרס" ו"ישראכרט". החברות מנפיקות וסולקות את הכרטיסים על פי רישיונות שקיבלו מהחברות הבין-לאומיות המתאימות. כמו כן פועלות בישראל שתי חברות סליקה- טרנזילה בע"מ וקארדקום בע"מ, חברות אלו קיבלו רישיון סליקה בשנת 2017 ו-2018, בהתאמה.

הפעילות בתחום זה התרחבה בשנים האחרונות בקצב ניכר, בהשפעת מספר גורמים עיקריים: גופים חוץ-בנקאיים החלו להנפיק כרטיסי חיוב; החברות בתחום האשראי והמימון הרחיבו את מגוון השירותים באמצעות כלים שמאפשרים למחזיקי הכרטיסים לקבוע את גובה החיוב ואת מועדיו בהתאם לצרכיהם וליכולותיהם; השימוש בכרטיסי החיוב בבתי עסק נוח וזמין; ההיצע של אתרי מסחר אלקטרוניים מתרחב.

כמות כרטיסי החיוב הפעילים (כאלה שבוצעה בהם לפחות עסקה אחת במהלך הרביע האחרון) גדלה בישראל בשנים האחרונות עלתה משנת 2016 בכ-35.5% והגיעה בשנת 2022 ל-10.7 מיליון כרטיסים, גידול של 6.1% משנת 2021 שבה עמדה על 10.1 מיליון כרטיסים. כמות כרטיסי החיוב המידי הפעילים עמדה בשנת 2022 על כ-1.386 מיליון – עלייה של כ-10.8% משנת 2021 (1.252 מיליון כרטיסי חיוב מידי פעילים בשנה זו). כמות העסקות בארץ בכרטיסי חיוב שהונפקו בישראל נותרה יציבה ועמדה בשנת 2021 על 1.8 מיליארד תנועות בשנת 2021 ועל כ-1.996 מיליארד תנועות בשנת 2022.

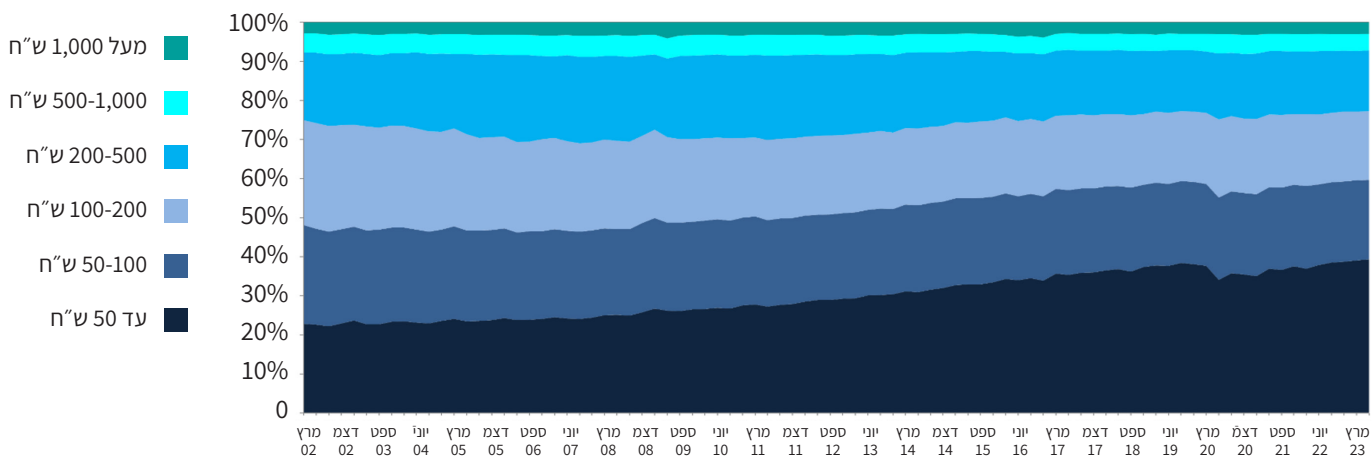
היקף העסקות בכרטיסי חיוב הולך ועולה ובשנים 2021 ו-2022 הוא הסתכם בכ-382 מיליארד ש"ח ו-424 מיליארד ש"ח בהתאמה. סכומן של רוב העסקות שנעשו בשנים 2014 עד 2022 (כ-75%) נמוך מ-200 ש"ח, נתון שעשוי ללמד שכרטיסי החיוב משמשים תחליף למזומנים בעסקות רכישה של מוצרים ושירותים במגזר הקמעוני.

כמות התנועות בכרטיסי חיוב לשנים 2010-2022 (מיליונים)

⁸² ישראכרט בע"מ; מקס איט פיננסים בע"מ; כרטיסי אשראי לישראל בע"מ.

איור 9 – עסקות בכרטיסי חיוב לפי ההיקף – חלקן בסך העסקות בכרטיסי חיוב, 2002 עד חודש יוני 2023

המקור: בנק ישראל.

כפי שהוזכר בפרק א', התאמנו את השוק בישראל לכרטיסי חיוב חכמים – כרטיסים שמשתמשים בתקן האבטחה המתקדם EMV⁸³ – משום שאלה מקנים יתרונות חדשים: ראשית, כדי להשתמש בהם יש להקיש קוד במסוף שנמצא בבית העסק והדבר מפחית את השימוש בכרטיסים גנובים או אבודים; צמצום האפשרות של הונאות והגברת האמון של הלקוחות ושל חברות הכרטיסים. שנית, המעבר לתשתית טכנולוגית חדשה, שתומכת ב-EMV, הביא את המשק הישראלי לנורמות המקובלות בעולם וזו מרחיבה את היכולת לשלם בחו"ל באמצעות כרטיסים ישראליים וכן את הרחבת התשתית הנדרשת לתשלומים בטכנולוגיה מבוססת קרבה, Contactless.

אמצעי תשלום דיגיטליים מתקדמים

תנופת הפיתוח בתחום אמצעי התשלום מייצרת פתרונות חדישים לביצוע תשלומים – אפשרויות זמינות ומאובטחות לשימוש בהתקנים ובערוצים חדשים ואפשרויות לשפר את יעילות התשלום ואת האבטחה. במסגרת התפתחות זו החל שימוש נרחב בטלפונים החכמים לביצוע מגוון רחב של פעולות פיננסיות: תשלום משכורות לעובדים זמניים/זרים; תשלום למוניות; תשלום על חנייה; אישור עסקות לחברות וליחידים; רכישה ומכירה של ניירות ערך (גישה מרחוק למערכת ניירות הערך של הבנק); קבלת מידע; העברת כספים ללקוחות של בנקים אחרים; העברת כספים מהירה בין פרטים; משיכת מזומנים ממכשירי בנק אוטומטים ללא כרטיס, ועוד. פירוט נוסף בנושא זה מובא בסקירת ההתפתחויות העיקריות בפרק א'.

⁸³ EMV, Europay Mastercard and Visa – אוסף של מפרטים שפיתחו החברות הבין-לאומיות לכרטיסי אשראי במטרה לספק מתכונת אחידה ומאובטחת לתשלום בכרטיסי חיוב בעסקות "כרטיס נוכח".

העברות מטבע חוץ לחו"ל

העברות מטבע חוץ מישראל לחו"ל מבוצעות באמצעות התאגידים הבנקאים, בנק הדואר ונותני שירותי המטבע שפרוסים ברחבי הארץ⁸⁴. תשלומים אלה מבוצעים במערכות תשלומים/ תשתיות תקשורת שונות – SWIFT, Western Union, MoneyGram וכדומה. בחלק מהמקרים מבוצע התשלום ישירות מול נותן שירותי מטבע בחו"ל שיש לו הסכם עם נותן שירותי המטבע בארץ. חלק מהעברות כספיות אלה מאפשרות אף להפקיד כסף מזומן בישראל ולמשוך אותו בחו"ל.

העברות מטבע החוץ של העובדים הזרים למדינות הבית שלהם, פעולה הידועה כ remittance, מבוצעות גם הן באמצעות בנק הדואר ונותני שירותי מטבע, ככל הנראה בעיקר משום שבמוסדות אלה השירות אינו מצריך פתיחת חשבון. בנוסף, בשנים האחרונות החלו לפעול בישראל מספר חברות נוספות אשר מתמקדות בתשלומים חוצי גבולות על-ידי עובדים זרים, כגון חברת Remitly העולמית שרכשה את חברת Rewire הישראלית, חברת Neema, חברת GMT⁸⁵, ועוד. בנק ישראל מודע כי ייתכן שמספר חברות נוספות שמתמקדות בתחום בוחנות כניסה למשק הישראלי.

ביצוע תשלומים חוצי-גבולות כוללים בתוכם מענה על דרישות החוק ורגולציה, בין היתר, בקרות של הלבנת הון ומימון טרור וכן תהליך של ניקוי מס במקור בהוראות תשלום בינלאומיות בהן יש הכנסה/רווח שהופקו בישראל. בנוסף, בהתאם להנחיות של בנק ישראל נדרשים הבנקים לסמל את הוראת התשלום בסימול שמתאר את מטרתה ולדווח על העסקה עם הסימול שלה לבנק ישראל.

מחלקת מערכות תשלומים וסליקה, יחד עם גורמים נוספים, למדה ובחנה את תהליכים אלה במהלך התקופה הנסקרת, זאת מתוך מטרה להסיר חסמים, לייעל את תהליכי הסליקה של הוראות תשלום חוצי גבולות ולעודד כניסה של גופים בינלאומיים למערכת התשלומים בישראל.

⁸⁴ לפי חוק איסור הלבנת הון, התש"ס-2000 נותן שירותי מטבע מספק את השירותים הבאים: המרת מטבע של מדינה אחת במטבע של מדינה אחרת; מכירה או פדיון של המחאות נוסעים בכל סוג של מטבע; קבלת נכסים פיננסיים במדינה אחת כנגד העמדת נכסים פיננסיים במדינה אחרת (נכסים פיננסיים הם מזומנים, המחאות נוסעים, שיקים, שטרי חליפין, שטרי חוב, ניירות ערך סחירים, אשראי או פיקדונות כספיים); החלפת שטרות כסף; ניכיון שיקים, שטרי חליפין ושטרי חוב.

⁸⁵ SWIFT – Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication, GMT – Global Money Transfers

פרק ד'

היבטים מוסדיים

כדי לעגן את ההסדרים שקשורים בפעילותו של בנק ישראל ומערכות התשלומים השונות בישראל דרוש בסיס משפטי איתן.

פרק זה מציג את החוקים וההסכמים שמאסדרים את פעילותו של מערך התשלומים בישראל:

סעיף 4 בחוק בנק ישראל, התש"ע-2010 קובע כי אחד מתפקידיו של בנק ישראל הוא "להסדיר את מערכות התשלומים והסליקה במשק, במטרה להבטיח את יעילותן ויציבותן". על בסיס סעיף זה בוצעו הרפורמות השונות שמתאימות לתחום התשלומים והתפתחו החוקים שיוצגו להלן. כחלק מהרפורמה שנערכה במערך התשלומים והסליקה בישראל הוביל בנק ישראל את חקיקתו של **חוק מערכות תשלומים, התשס"ח-2008**, שמטרתו להסדיר את פעילותן של מערכות התשלומים בישראל ולמזער את הסיכונים שכרוכים בהן. החוק מתייחס להסדרים הנחוצים לתפעולה התקין של מערכת תשלומים והוא כולל בין השאר הגדרה של המושג "מערכת תשלומים", ניסוח של התבחינים לסופיותם של התשלומים במערכת והתייחסות לכשל של משתתף במערכת. כמו כן מסמיק החוק את בנק ישראל להכריז על מערכות תשלומים כעל מערכות מבוקרות או מבוקרות-מיועדות וכן לקבוע את החובות שחלות על מפעיל של מערכת מבוקרת או מבוקרת מיועדת.

הסדרי כשל - בהתאם להוראה 7 להוראות הפיקוח על מערכות תשלומים, על בסיס עקרון מס' 18 של עקרונות ה-PFMI, מפעילי מערכות התשלומים הקמעונאיות המבוקרות קבעו כללים ונהלים ברורים שיאפשרו למערכת התשלומים להמשיך ולעמוד בהתחייבויותיה כלפי המשתתפים שאינם בכשל במקרה של כשל משתתף. הסדרי כשל אלו הושלמו ועלו לאוויר באפריל 2024.

גישה של בנקים דיגיטאליים למערכות התשלומים - במהלך השנים האחרונות שני בנקים דיגיטאליים השלימו את ההצטרפות שלהם לחלק ממערכות התשלומים המבוקרות. חיבורם של הבנקים הדיגיטאליים למערך התשלומים היווה אבן דרך לפתיחת הגישה לכלל נותני שירותי התשלום, בנקאיים וחוץ בנקאיים, שיהיו מעוניינים להשתתף במערך התשלומים בישראל ולספק שירותי תשלום ללקוחותיהם. הפיקוח על מערכות תשלומים ליווה את תהליך ההתחברות ועקב אחר ההתקדמות בתהליך, תוך מתן מענה לסוגיות שונות.

פתיחת המשק לסולקים בעלי רישיון זר - בנובמבר 2023, בנק ישראל איפשר לסולקים בינלאומיים בעלי רישיון ממדינה מוכרת להתחיל בתהליך הצטרפות למערכת שירותים בכרטיסי חיוב אשר מופעלת על ידי חברת שבא בישראל, ללא התחלת פעילות סליקה בפועל, וזאת לפני הגשת בקשה לרישיון שמאפשר מתן שירותי סליקה בישראל. צעד זה צפוי לתרום לקיצור זמן הכניסה של שחקנים בינלאומיים חדשים לשוק, וכפועל יוצא לתרום לחדשנות ולהגברת התחרות בתחום התשלומים.

פתיחת מערכות התשלומים לנותני שירותים פיננסיים שמפוקחים על ידי רשות שוק ההון - בחודש ספטמבר, 2022 בנק ישראל ורשות שוק ההון הגיעו להבנות שאפשרו לנותני שירותים פיננסיים המפוקחים על ידי רשות שוק ההון להתחבר למערכות התשלומים וביניהם גופים שעוסקים במתן שירותים בנכס פיננסי ואגודות פיקדון ואשראי. גופים אלו יעמדו בנוסף לתנאי הרישיון בדרישות נוספות הרלוונטיות לעניין פעילותם בתחום שירותי התשלום. צעד זה הינו צעד נוסף במטרה לאפשר כניסה של גופים חוץ בנקאיים למערכת התשלומים בישראל ובכך להגביר את החדשנות והתחרות בתחום זה.

פתיחת מערכות התשלומים בישראל לפעילות נותני שירותי תשלום בינלאומיים - בפברואר, 2023, בנק ישראל אפשר את פתיחת מערכות התשלומים המבוקרות בישראל לפעילות של נותני שירותי תשלום בינלאומיים. מטרת המהלך הייתה לאפשר לגופים אלה לפעול באופן מידי במערכות, ובכך להציע שירותים והצעות ערך לציבור בישראל בהתבסס על רישיון ממדינה זרה. המתווה שגיבש בנק ישראל לפתיחת מערכות התשלומים לגופים אלה מחולק לשני מסלולים. המתווה מסתמך על הפטור שניתן לגופים בעלי רישיון ממדינה מוכרת מכח תקנות שר האוצר שקובעות תנאים למתן פטור מחובת רישוי למתן שירות בנכס פיננסי בישראל.

מתן רישיונות לסולקים חדשים: קארדקום סליקה בע"מ, טרנזילה בע"מ ויופיי סליקה בע"מ. הפיקוח על הבנקים יחד עם שותפים נוספים, פועל בשנים האחרונות לביסוס המערכת הפיננסית כמערכת תחרותית ומתקדמת לטובת הלקוחות, בין היתר באמצעות מתן רישיונות לסולקים חדשים. במסגרת זו הוגדר תהליך פשוט ותומך לקבלת רישיון סולק באופן שדרישות ההון מסולק חדש הופחתו בחדות וניתנו הקלות רגולטוריות נוספות. בהתאם לכך, בשנים 2023 ו- 2024 ניתנו רישיונות סולק קבוע לחברות **"קארדקום סליקה בע"מ"** ו-**"טרנזילה בע"מ"** ורישיון סולק זמני (רישיון זמני הינו רישיון מוגבל עד להשלמת היערכות ניהולית ותפעולית) **לחברת "יופיי סליקה בע"מ"**.

חוק הסדרת העיסוק בשירותי תשלום ויזום תשלומים, התשפ"ג-2023, שנכנס לתוקף בתחילת חודש יוני 2024, קובע כי, נותני שירותי תשלום ובכלל זה סולקים שאינם נותני שירותי תשלום יציבותי יפוקחו ע"י רשות ניירות ערך. לסולקים חדשים שקבלו רישיונות מבנק ישראל, נקבעה תקופת של שישה חודשים להגשת בקשה לקבלת רישיון מרשות ניירות ערך.

פרק ד' - היבטים מוסדיים

המסגרת של האסדרה

כדי לעגן את ההסדרים שקשורים בפעילותו של בנק ישראל ומערכות התשלומים השונות בישראל דרוש בסיס משפטי איתן. פרק זה מציג את החוקים וההסכמים שמאסדרים את פעילותו של מערך התשלומים בישראל:

סעיף 4 בחוק בנק ישראל, התש"ע-2010 קובע כי אחד מתפקידיו של בנק ישראל הוא "להסדיר את מערכות התשלומים והסליקה במשק, במטרה להבטיח את יעילותן ויציבותן". על בסיס סעיף זה בוצעו הרפורמות השונות שמתאימות לתחום התשלומים והתפתחו החוקים שיוצגו להלן. כחלק מהרפורמה שנערכה במערך התשלומים והסליקה בישראל הוביל בנק ישראל את חקיקתו של **חוק מערכות תשלומים, התשס"ח-2008**, שמטרתו להסדיר את פעילותן של מערכות התשלומים בישראל ולמזער את הסיכונים שכרוכים בהן. החוק מתייחס להסדרים הנחוצים לתפעולה התקין של מערכת תשלומים והוא כולל בין השאר הגדרה של המושג "מערכת תשלומים", ניסוח של התבחינים לסופיותם של התשלומים במערכת והתייחסות לכשל של משתתף במערכת. כמו כן מסמך החוק את בנק ישראל להכריז על מערכות תשלומים כעל מערכות מבוקרות או מבוקרות-מיועדות וכן לקבוע את החובות שחלות על מפעיל של מערכת מבוקרת או מבוקרת מיועדת.

הכנסת אישרה בחודש אוגוסט 2011 את תיקון מס' 18 לחוק הבנקאות (רישוי), התשמ"א-1981. במסגרת התיקון התווסף פרק שעניינו סליקת עסקות בכרטיסי חיוב והוא אוסר בין השאר לעסוק בכך ללא רישיון סליקה מנגיד בנק ישראל. חברה שמקבלת רישיון סליקה, כפופה לפיקוחו של בנק ישראל.

חוק איסור הלבנת הון, התש"ס-2000 נחקק בישראל בחודש אוגוסט 2000 וכשנה וחצי לאחר מכן נכנסו לתוקף הפרקים שמתייחסים לחובות שמוטלות על גופים פיננסיים. באותה תקופה פרסם נגיד בנק ישראל גם הוראה שאוסרת על הלבנת הון וזו מציבה לתאגידים הבנקאים דרישות בעניין זיהוי לקוחות, שמירת רשומות ודיווח לרשות לאיסור הלבנת הון ומימון טרור. בתחילת 2005 נכנס לתוקף **חוק איסור מימון טרור, התשס"ה-2005** ובמקביל לכך שונו ההנחיות למערכת הבנקאות הישראלית כדי לכלול בהן אמצעים למלחמה במימון טרור. צעדים נוספים במלחמה זו ננקטו בחודש נובמבר 2006: הכנסת אישרה תקנות שמתייחסות לאיסור מימון טרור. בישראל בוחנים כל העת מהלכים חדשים במסגרת המלחמה בהלבנת הון ובמימון טרור וכן שוקלים מחדש ומעדכנים גם הוראות קיימות בעת הצורך. כל זאת כמובן בהתאם להתפתחויות ובמטרה להתמודד עם העלייה ברמת התחכום של הפשיעה בתחום. המהלכים כוללים שינויים בחקיקה ועדכון תקנות, כדי להעלות את הדרישות בתחום ניהול הסיכונים, לרבות דרישות מיוחדות בעניין השימוש בכרטיסי חיוב, שמטרתן למנוע את ביצוען של עסקות בלתי חוקיות באמצעות האינטרנט.

בחודש מרץ 2011 אישרה הכנסת את תיקון מס' 3 לחוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (עיסוק ביעוץ פנסיוני ובשיווק פנסיוני), התשע"א-2011. התיקון מסדיר את הקמתה ואת הפעלתה של מערכת סליקה פנסיונית וכן את התנאים והשירותים שיינתנו בה.

בתאריך 2 בפברואר 2014 פורסם ברשומות תיקון לצו איסור הלבנת הון שמתייחס לחובות זיהוי, דיווח וניהול של רישומים בתאגידים בנקאים למניעת הלבנת הון ומימון טרור, התשס"א-2001, לאחר שבתאריך 29 באוקטובר 2013 אישרה אותו ועדת חוקה, חוק ומשפט של הכנסת. התיקון לצו כולל הוראות חדשות בתחום איסור הלבנת הון

ומימון טרור. לשם המחשה, נוספו דרישות באשר לבדיקה ולרישום של שמות הצדדים להעברות בין-לאומיות, עוגנה החובה ל"הכר את הלקוח" ונוספו הוראות ודרישות שנוגעות לכך, נוספה חובה לשמור מסמכים לתקופה ארוכה יותר לפי דרישה של המפקח על הבנקים ונוספה התייחסות לרשימת המדינות בסיכון, שראש הרשות לאיסור הלבנת הון ומימון טרור מפרסם בהתאם לפרסומים של ה-FATF⁸⁶. כמו כן מתייחס התיקון להגדרה של "פעילות בלתי רגילה" שמצריכה דיווח לרשות, כפי שקבוע בסעיף 1. הגדרה זו תוקנה לנוסח: "פעילות שלאור המידע המצוי ברשות התאגיד הבנקאי, התעורר אצלו חשש שהיא קשורה לפעילות האסורה לפי חוק איסור הלבנת הון או חוק איסור מימון טרור". הצו נכנס לתוקף בתאריך 2 באוגוסט 2014.

בהמשך אותה שנה, בתאריך 12 במאי 2014, אישרה ועדת חוקה, חוק ומשפט של הכנסת את נוסח התיקון לצו איסור הלבנת הון (חובות זיהוי, דיווח וניהול רישומים של נותני שירותי מטבע), התשס"ב-2002. התיקון כולל הוראות חדשות שיחולו על נותני שירותי מטבע כהגדרתם בחוק איסור הלבנת הון, התש"ס-2000. בין היתר הוטלה עליהם חובה לבצע ללקוחות קבועים הליך של "הכרת הלקוח", נקבעו חובות בעניין אישי ציבור זרים, הוטלה חובה לאמת את פרטי הזיהוי של מקבל שירות, ניתנו הקלות שמאפשרות לתת – בנסיבות מסוימות – שירותי מטבע ללא זיהוי פנים אל פנים, הוטלו על נותן שירותי מטבע שמחזור פעילותו השנתי עלה על 3 מיליון ש"ח חובות מהתחום של איסור מימון טרור, הוטלה חובה להקים מאגר מידע ממוחשב ועודכנו ספי הדיווח לרשות לאיסור הלבנת הון ומימון טרור. הצו נכנס לתוקף בתאריך 30 במרץ 2015.

לאחר אישורו של נוסח התיקון לצו איסור הלבנת הון, אישרה מליאת הכנסת בתאריך 30 ביולי 2014 בקריאות השנייה והשלישית את הצעת החוק לאיסור הלבנת הון (תיקון מס' 13) (נותני שירות עסקי), התשע"ד-2014, שעוסק בהחלת משטר איסור הלבנת הון ומימון טרור על נותני שירות עסקי (עורכי דין ורואי חשבון). התיקון נועד למנוע ניצול לרעה של נותני שירות עסקי שמבצעים עבור לקוחותיהם פעולות פיננסיות שמטרתן הלבנת הון או מימון טרור והוא נקבע בהתאם לתקנים הבין-לאומיים בתחום, ביניהם דרישה להחיל על מגזרים אלה את המשטר הנדון.

תיקון חוק איסור הלבנת הון, התש"ס-2000, שפורסם בתאריך 7 באוגוסט 2014 וצו איסור הלבנת הון (חובות זיהוי, ניהול רישומים של נותן שירות עסקי למניעת הלבנת הון ומימון טרור), התשע"ה-2014, שפורסם בתאריך 2 בדצמבר 2014, מחילים חובות מתחום איסור הלבנת הון ומימון טרור על עורכי דין ורואי חשבון שנותרו ללקוח שירותים עסקיים מסוימים שמפורטים בחוק.

ועדת חוקה, חוק ומשפט של הכנסת אישרה בתאריך 31 בינואר 2018 את הצו לאיסור הלבנת הון (חובות זיהוי, דיווח וניהול רישומים של נותני שירותי אשראי למניעת הלבנת הון ומימון טרור) התשע"ח-2017, אשר מטיל משטר איסור הלבנת הון ומימון טרור על נותני שירותי אשראי. פעילותם של נותני שירותי אשראי מוסדרת באמצעות חוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (שירותים פיננסיים מוסדרים), תשע"ו-2016. במסגרת חוק זה הוקם גוף אסדרה פיננסי חדש לצורך אסדרה שכוללת את ענף נותני השירותים הפיננסיים וביניהם מגזר נותני האשראי החוץ-מוסדי.

משטר איסור הלבנת הון ומימון טרור הוטל במסגרת החוק על נותני שירותי אשראי, באמצעות הוספתם לתוספת השלישית של חוק איסור הלבנת הון, התש"ס-2000; זאת כדי לאפשר לשר האוצר לקבוע לגביהם חובות זיהוי, ניהול רישומים ושמירתם ודיווח כאמור בסעיף 7(ב) לחוק איסור הלבנת הון. הצו מחייב את נותני שירותי האשראי זיהוי ואימות של מקבל שירות, ביצוע הליך "הכר את הלקוח", דיווח על פעולות מסוימות לרשות לאיסור הלבנת הון ומימון טרור, ניהול בקרה על פעילותו של מקבל השירות, בדיקה אם הלקוחות מופיעים ברשימת פעילי הטרור וכן תיעוד

⁸⁶ Financial Action Task Force.

ושמירת מסמכים. כמו כן קובע הצו הקלות מסוימות כאשר האשראי ניתן במערכת סגורה או סגורה למחצה וגם כאשר השירות שניתן למקבל השירות הוא בסכום נמוך, כהגדרתו בצו. הצו נכנס לתוקף בתאריך 15 במרץ 2018, אושר בתאריך 23 בינואר 2019 על ידי ועדת חוקה, חוק ומשפט של הכנסת ונועד להסדיר את החובות בעניין איסור הלבנת הון ומימון טרור שיחולו על מפעילי מערכת לתיווך אשראי. בתאריך 10 באפריל 2019 פורסם הצו ברשומות.

בתאריך 1 באוגוסט 2021 החליטה הממשלה להטיל על שר האוצר לפרסם בתוך 150 יום ממועד קבלת ההחלטה, תזכיר חוק להסדרת מתן שירותי תשלום. הפיקוח והאסדרה על מתן שירותי תשלום יבוצעו על ידי רשות ניירות ערך. בנוסף הוחלט להטיל על שר האוצר ועל שר המשפטים לפרסם תזכירי חוק בתוך 150 ימים ממועד קבלת ההחלטה שיאפשרו שירותים של ייזום תשלומים. מחלקת תשלומים וסליקה בבנק ישראל יחד עם חטיבת הפיקוח על הבנקים בבנק ישראל, אגף תקציבים במשרד האוצר, משרד המשפטים, רשות התחרות, רשות ניירות ערך ורשות שוק ההון, ביטוח וחיסכון הובילה צוות בין-משרדי אשר גיבש עקרונות לרישוי מתן שירותים של ייזום תשלומים. עקרונות אלה יוטמעו בטיטוט החוק להסדרת מתן שירותי תשלום.

בתאריך 14 בנובמבר 2021 נכנס לתוקף צו איסור הלבנת הון נותני שירותים פיננסיים, שיחול על כל נותני השירותים החדשים: חברות טכנולוגיה פיננסית (פינטק), נותני שירותי אשראי וחברות של מטבעות מבוזרים (קריפטו). במסגרת הצו יוכפפו גופים שנותנים שירותים אלה לחובות שקבועות בו, על מנת למנוע אפשרות של הלבנת הון או מימון טרור באמצעותם. הצו מחיל את משטר איסור הלבנת הון ומימון טרור על נותני שירות בנק פיננסי בדרך של הרחבת הצו שחל על נותני שירותי אשראי אף על מגזר זה, תוך התאמות נדרשות וכן מעדכן כמה מהוראות הצו שחלות כיום על נותני שירותי אשראי בהתאם לסטנדרטים הבין-לאומיים בתחום. הצו קובע בין היתר הוראות שמחייבות זיהוי ואימות של מקבל השירות, כמו כן חובת דיווח לרשויות על פעילותם של מקבלי השירות וכן על אירועים חריגים. כניסת הצו לתוקף פותחת את האפשרות למתן רישיון פעילות קבוע לגופים שעוסקים במטבעות דיגיטליים.

בתאריך 1 בפברואר 2016 אושר חוק הסליקה הדיגיטלית של שיקים, התשע"ה-2015 ובתאריך 21 בנובמבר 2017 הושלם יישומו של החוק. היישום המלא של חוק הסליקה הדיגיטלית מאפשר המרה של שיק מבוסס נייר לרשומה דיגיטלית, אשר תוכל לשמש ראיה משפטית ויהיה ניתן לשחזר אותה בכל עת במקרה הצורך מבלי לשמור את השיק הפיזי. השלכות חוק הסליקה הדיגיטלית על תהליך הסליקה היו משמעותיות. השיק הפיזי ייעצר בבנק שבו הוא מוצג לפירעון, יצולם ותצלומו יישלח לבנק הנמשך, ללא צורך בהמשך שמירת השיק הפיזי לאורך שנים כפי שהיה בעבר. נוסף על השינויים בתהליך ההפקדה, השתנה גם תהליך ההחזרה של שיק. בעת החזרה של שיק, יכול הלקוח לבקש מהבנק, באופן דיגיטלי, להפקיד אותו שוב, אלא אם כן הסיבה להחזרת השיק מונעת הפקדה נוספת; לבקש מהבנק מסמך שנקרא "פלט של שיק ממוחשב", שימשח תחליף משפטי לשיק עצמו; או להדפיס באופן עצמאי "פלט של שיק ממוחשב" מתוך אתר האינטרנט של הבנק שבו מתנהל חשבונם.

בתאריך 31 בינואר 2017 פורסם ברשומות החוק להגברת התחרות ולצמצום הריכוזיות בשוק הבנקאות בישראל (תיקוני חקיקה), התשע"ז-2017. במסגרת החוק תוקן חוק הבנקאות (רישוי), התשמ"א-1981 וזאת כדי ליישם את ההמלצות העיקריות של הוועדה להגברת התחרות בשירותים בנקאיים ופיננסיים נפוצים ("ועדת שטרומ"), בחוק נוסף סעיף שלפיו בנק בעל היקף פעילות רחב, דהיינו בנק ששווי נכסיו עולה על 20% משווי הנכסים של כלל הבנקים בישראל, לא יעסוק בתפעול הנפקה וסליקה של עסקות בכרטיסי חיוב. סעיף זה נועד להביא להפרדה בין הבנקים הגדולים לבין חברות כרטיסי האשראי אשר היו בבעלותם ולאפשר לחברות אלה להוות איום תחרותי על המערכת הבנקאית בתחום האשראי הקמעוני. בהמשך לכך, בשנת 2019, הושלמה ההפרדה של חברת "MAX –

מקס איט פיננסים בע"מ מ"בנק לאומי לישראל בע"מ" ובשנת 2020 הושלמה ההפרדה של חברת "ישראכרט בע"מ" מ"בנק הפועלים בע"מ".

בחודש יולי 2017 פורסם להערות הציבור תזכיר חוק שירותי תשלום, התשע"ז-2017, שעוסק בהוראות המהותיות ובהגנות הצרכניות. תזכיר חוק זה מציע להחליף את חוק כרטיסי חיוב, התשמ"ו-1986. בחוק מקיף שתואם את ההתפתחויות הטכנולוגיות בתחום. תזכיר החוק מבוסס על האסדרה האירופית, בהתאם לעקרונות שקבעה הוועדה. התזכיר מבקש להסדיר שתי מערכות חוזיות עיקריות: (1) מערכת חוזית בין נותן שירות תשלום, כלומר, מנפיק אמצעי תשלום או מנהל חשבון תשלום, לבין המשלם; (2) מערכת חוזית בין נותן שירות תשלום, כלומר, סולק או מנהל חשבון תשלום, לבין המוטב (מקבל התשלום). כמו כן מבקש התזכיר לקבוע הוראות כלליות לעניין ביצוע הוראות תשלום והסדרי אחריות שנוגעים להן. **החוק חובר וקודם על ידי משרד המשפטים ונכנס לתוקף בחודש אוקטובר 2020 והוא פרי שיתוף פעולה של משרד המשפטים, של בנק ישראל, של משרד האוצר ושל רשות התחרות.**

בתאריך 7 באוגוסט 2017 פרסם בנק ישראל את טיוטת כללי הבנקאות (תנאי אירוח סולק), התשע"ז-2017.⁸⁷ הכללים נועדו להסדיר את מעמדו ואת פעולתו של סולק מתארח ובכלל זה את תנאי האירוח. **תיקון לחוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (שירותים פיננסיים מוסדרים), התשע"ו-2016** קובע חובת רישוי לנותני שירותי תשלום ומסדיר את הפיקוח שחל עליהם. החוק החדש מאפיין בהוראות והגדרות כלליות, כך שכל הגורמים שעוסקים במתן שירותי תשלום וביצועם כפופים לו ולהסדרי האחריות שנובעים ממנו. לאור האמור חל החוק החדש על כל הסוגים של נותני שירותי תשלום, הן בצד ההנפקה (נותני שירותי תשלום למשלם) והן בצד הסליקה (נותני שירותי תשלום למוטב). לפיכך כל אמצעי התשלום למיניהם כפופים להסדר החדש ובכללם חשבונות עו"ש; ארנקים דיגיטליים; יישומי תשלומים; והעברות תשלומים באמצעות חשבונות תשלום או אמצעי תשלום וזאת נוסף על כרטיסי חיוב. החל מחודש פברואר 2022 חל החוק גם על אמצעי תשלום חד-פעמיים (תחליפי כסף מזומן) שהם "אמצעי תשלום" לפי לשון החוק, כך שכלל הוראותיו יחולו גם על כרטיסי מתנה, תווי קנייה חד-פעמיים, וכדומה. חוק שירותי תשלום, תשע"ט-2019, אמנם מבוסס על הדירקטיבה האירופית לשירותי תשלום, אך בתחום ההגנות הצרכניות נשמרו בו ההסדרים העיקריים שחלו לפי חוק כרטיסי החיוב. בתחום ההגנה על הצרכן מטיל החוק על נותני שירותי תשלום חובות מחמירות לגילוי פרטים וסיכונים בשירות ואוסר על התנהגות שעלולה להטעות את הלקוח. החוק מקנה ללקוחות מגוון זכויות ובהן את האפשרות לבקש הקפאה של אמצעי התשלום לתקופה מוגבלת שלא תעלה על שבועיים; הזכות להכיש עסקה ולקבל זיכוי (מותנה) במגוון עילות – החל מטענה שאדם אחר ולא הלקוח הוא שהשתמש באמצעי התשלום, דרך טענה בדבר חיוב-בפועל בסכום שונה מזה שהוסכם עליו בין המוטב ללקוח ועד לטענות שנוגעות לחיוב במסגרת "עסקה במסמך חסר", דהיינו, עסקה שמבוצעת ללא הכנסת הכרטיס הפיזי וללא הקשת הקוד הסודי בנקודות המכירה, לדוגמה, בעסקות מקוונות או בעסקות בתשלומי קרבה (NFC). החוק גם מטיל על נותן שירותי התשלום חובה לזהות את הלקוח ולקבל את הסכמתו המפורשת להקמת הרשאה לחיוב כתנאי להקמתה; זאת, לדוגמה, בעת הקמת "הוראת קבע" בחשבון העובר ושב או באמצעות כרטיס האשראי. החוק מעניק ללקוח את הכוח לבטל הוראת קבע בכל עת באמצעות הודעה למוטב או לנותן השירות. כמו כן קובע החוק כי הוראת קבע שלא נעשה בה שימוש במשך שנתיים תבטל באופן אוטומטי.

בתחום האחריות של נותן שירותי תשלום כלפי הלקוח קובע חוק שירותי תשלום כי במקרה שבפעולת תשלום משתתפים מספר נותני שירותי תשלום ואצל אחד מהם נפל בפעולת התשלום פגם – כולם יחד וכל אחד מהם לחוד נושאים באחריות לבירור סיבת הפגם ולנקיטת אמצעים סבירים לפיצוי הלקוח. המשמעות היא שזכותו של הלקוח

⁸⁷ <https://boi.org.il/media/txil5q3k/%D7%AA%D7%A0%D7%90%D7%99-%D7%90%D7%99%D7%A8%D7%95%D7%97-%D7%A1%D7%95%D7%9C%D7%A7.pdf>

לפנות לכל אחד מנותני שירותי התשלום שמעורבים באותה פעולת תשלום, לפי בחירתו. נותן שירותי התשלום שאליו פנה הלקוח חייב לפצותו, אם הוא היה האחראי לפגם; אם לא עליו מוטלת האחריות, עליו לפעול מול נותן שירותי התשלום שאחראי לפגם, לצורך הבירור של טענת הלקוח.

בתאריך 13 באוגוסט 2018 פרסם משרד האוצר את תזכיר חוק הפיקוח על שירותים פיננסיים מוסדרים (מתן שירותי תשלום), התשע"ח-2018. תזכיר החוק הוא חלק מיישום מסקנותיה של הוועדה להגברת התחרותיות בשירותים בנקאיים ופיננסיים נפוצים, אשר המליצה על הסדרת פעילותם של הגופים החוץ-בנקאיים שעוסקים במתן שירותי תשלום בהתאם לאסדרה הבין-לאומית המקיפה, בהלימה לדרישות הדירקטיבה האירופית השנייה לגבי שירותי תשלום (2nd Payment System Directive) ותוך התאמתה לשוק הישראלי. תזכיר החוק מבקש להסדיר את הפעולות של מתן שירותי התשלום: ניהול חשבון תשלום שמאפשר העברת תשלומים בגין מוצרים ושירותים; הנפקה של אמצעי תשלום; סליקה של עסקת תשלום וכן מתן שירותי מכשירי בנק אוטומטים (ATM). עיקרי תזכיר החוק הם: קביעה של גוף אסדרה ושל סמכויות הפיקוח; חובת רישוי וקבלת היתרי שליטה והחזקה בבעלים של הרישיון; הגבלות מיוחדות על הבעלים של הרישיון למתן שירותי תשלום; ותנאי הגישה למערכות תשלומים מבוקרות.

בתאריך 14 באוקטובר 2020 נכנס לתוקף חוק שירותי תשלום, התשע"ט-2019, אשר ביטל את חוק כרטיסי חיוב, התשמ"ו-1986. מטרתו של החוק היא להסדיר את יחסי הכוחות באופן כללי ובפרט את היחסים החוזיים בין כל נותני שירותי התשלום לבין לקוחותיהם (משלמים או מוטבים). חוק שירותי תשלום נחקק על רקע המעבר של השוק הישראלי החל מחודש נובמבר 2020 לשימוש בתקן EMV, שמאפשר תשלום בכרטיסי חיוב באמצעות "שבב חכם" ללא צורך בהעברת הפס המגנטי במסופי תשלום.

בתאריך 12 במרץ 2018 אישרה מליאת הכנסת את החוק לצמצום השימוש במזומן, התשע"ח-2018. הצעת החוק הונחה על שולחן הממשלה בהתאם להחלטה משנת 2014, שבמסגרתה אומצו המלצות הוועדה לבחינה של צמצום השימוש במזומנים במשק הישראלי. מטרתו של החוק הן לצמצם את היקפו של ההון השחור בישראל, להיאבק בהלבנת הון ולאפשר שימוש באמצעי תשלום מתקדמים ויעילים. עבודת החקיקה החלה בשנת 2015, תזכיר החוק אושר בתאריך 8 במרץ 2018 בקריאה ראשונה בכנסת ובתאריך 12 במרץ 2018 בקריאות שנייה ושלישית. החוק קובע כי מעל לסכומים מסוימים ייאסר על הצדדים לתת ולקבל תשלום בכסף מזומן ובשיקים שאינם מיועדים למוטב בלבד. כמו כן נאסר השימוש בתשלום בשיק ללא ציון פרטי המוטב בחזית השיק. לפי החוק, הפרת ההגבלות כרוכה בעיצומים כספיים/ קנסות לשני הצדדים בעסקה. החוק נכנס לתוקפו בתאריך 1 בינואר 2019. **בתאריך 11 בנובמבר 2021 פורסם ברשומות הצו שלפיו יופחתו סכומי ההגבלות על שימוש בכסף מזומן (יחד עם תקנות העבירות המנהליות). תחולתו של הצו בתאריך 1 באוגוסט 2022.** לפי הצו שאותו אישרה ועדת חוקה חוק ומשפט בתאריך 27 באוקטובר 2021, הסכום העליון שמותר לתשלום בכסף מזומן שבו מעורב עוסק, בעניין עסקה, תשלום שכר עבודה, תרומה או הלוואה, יעמוד על 6,000 ש"ח במקום 11,000 ש"ח. הסכום העליון שמותר לתשלום בכסף מזומן לאדם שאינו עוסק, בעניין עסקה, תשלום שכר עבודה, תרומה או הלוואה, יעמוד על 15,000 ש"ח במקום 50,000 ש"ח (פרט לעסקה של רכישת כלי רכב שבה הסכום המותר לגביה יישאר 50,000 ש"ח). עוד אישרה הוועדה: קנס של 5% מסכום ההפרה יוטל על קבלת תשלום של שכר עבודה בכסף מזומן בסכומים שבין 6,000 עד 8,500 ש"ח. קנסות של 10%, 15% או 25% מסכום ההפרה יוטלו על עבירה (בהתאם לסכום העסקה) בעסקה שאינה שכר עבודה. בשנתיים הראשונות ממועד הפחתת הסכומים, תחול הוראת שעה לעניין שכר עבודה לפיה לא יוטל קנס מנהלי על עבירה לעניין שכר עבודה, אלא אם נשלחה התראה; בעבירה חוזרת יוטל כפל קנס.

מתווה ההפרדה בין החברות שבא ומס"ב: באוקטובר 2019 רשות התחרות פנתה לחברות בדרישה שיפעלו להפרדת הזיקות ביניהן. בתחילת אפריל 21, רשות התחרות והחברות הגיעו להסכמות מסוימות ביניהן והחברות הגישו לבית הדין לתחרות בקשה להיתר זמני בתנאים שאושר. בנק ישראל כמפקח על מערכות התשלומים, מבצע בקרה אחר יישום המתווה על ידי מפעיל המערכת על מנת לוודא את יציבותן, יעילותן ופעילותן התקינה של המערכות וימשיך ויפעל בשיתוף פעולה עם הממונה על התחרות אודות הסדרת הזיקות בין החברות

בתאריך 4 באוגוסט 2021 פרסם הפיקוח על הבנקים טיוטה שכוללת תיקונים להוראת ניהול בנקאי תקין מס' 411 בנושא סיכון הלבנת הון ומימון טרור. התיקונים נעשו כהמשך לביקורת שנעשתה בישראל על ידי ארגון ה-FATF (Financial Action Task Force) בשנת 2018. חלקם של התיקונים עוסקים בהעברות תשלום אלקטרוניות:

- נוספה דרישה לחייב תאגידים בנקאים לאמת את זהותו של מקבל ההעברה, אם מקורה מחוץ לישראל, סכום ההעברה עולה על 5,000 ש"ח ואין סיבה מיוחדת לחשוש שהפעילות הכספית אינה כשרה;
- נוספה דרישה לחייב תאגיד בנקאי לקבוע נהלים מבוססי סיכון כאשר מקור העברת כספים הוא בחו"ל, בין אם התאגיד הוא מנהל חשבון המוטב ובין אם הוא מתווך בהעברת הכספים;
- דרישה שעל תאגיד בנקאי שמבצע העברת כספים עבור לקוח, תהיה החובה להעביר פרטי מידע על העסקה לרשויות האכיפה על פי דרישה ובאופן מיידי;
- נוספה דרישה שכאשר מועברות במקבץ כמה העברות בשביל אותו לקוח לכמה מוטבים מחוץ לישראל, בכל העברה במקבץ יכללו הפרטים של המעביר ושל מקבל ההעברה.

בתאריך 26 באוקטובר 2021 נכנסו התיקונים לתוקף באופן סופי.

בתאריך 19 ביוני 2022 פרסם הפיקוח על הבנקים בבנק ישראל הוראה חדשה בדבר שיפור המידע שמוצג ללקוחות בשירותי תשלום מתקדמים. ההוראה מכילה כללים שחלים על התאגידים הבנקאים שנוגעים לאופן שבו מוצג ללקוחות המידע של העברות כספים ביישומוני התשלומים, כדי לשפר את יכולת הלקוחות לעקוב אחרי תנועות בחשבונותיהם. ההוראה דורשת שהכללים יבוצעו בנוגע להעברות כספים בכלל ביישומוני התשלומים ולא רק באלה שבשליטת הבנקים. הכללים קובעים שללקוח פרטי יוצגו הפרטים הבאים על תנועות שמקורן ביישומוני התשלומים:

- שמו של היישומון שמקור התנועה בו;
- שם המשלם/ מוטב בעסקה – הצד הנגדי לעסקה;
- תאריך הביצוע וסכום;
- מטרת הביצוע, אם פורטה, תופיע גם כן.

ההוראה נכנסה לתוקף בתאריך 1 בינואר 2023.

ביטול הרישיון של שבא כחברת שירותים משותפת בסוף מאי 2022: במסגרת החוק להגברת התחרות ולצמצום הריכוזיות בשוק הבנקאות בישראל (תיקוני חקיקה), תשע"ז-2017 ("חוק שטרומ") נקבע איסור על שליטה במפעיל של מערכת ממשק או על החזקה העולה על 10% מסוג מסוים של אמצעי שליטה בו. בשל הוראות חוק שטרומ, חברת שב"א הונפקה. לאור תוצאות המכרז המוסדי, אחזקות התאגידים הבנקאים ירדו בחברה מתחת ל-50% ורישיון התאגיד הבנקאי מסוג חברת שירותים משותפת של החברה בוטל על ידי הנגיד.

בתאריך 19 ביוני 2022 פרסמה מחלקת מערכות תשלומים וסליקה כי הפיקוח על מערכות התשלומים החליט שגופים אשר אינם עוסקים בפעילות צולבת, יוכלו לקבל גישה ישירה למערכת כרטיסי החיוב של חברת שבא. גופים אלה הם מתפעלים של מועדוני צרכנות ולקוחות שפועלים במודל CLP (Closed Loop Payments) שבו אותו הגוף הוא הסולק והמנפיק גם יחד. עד להחלטה זו נאלץ כל גוף כזה לתחזק תשתית סליקה משלו ולפרוס אותה בבתי העסק שמשתייכים למועדון הצרכנות או הלקוחות שלו ואילו במודל החדש יוכלו גופים אלה להצטרף למערכת ולסלוק בעזרת המסופים שקיימים בבתי העסק את התשלומים שקשורים למועדון הצרכנות או הלקוחות.

בתאריך 8 באוגוסט 2022 הכריז נגיד בנק ישראל על פרוטוקול EMV כמערכת תשלומים מבוקרת על פי חוק מערכות תשלומים. הפרוטוקול מופעל על ידי העמותה לניהול פרוטוקול מסופי אי.אם.וי בישראל (ע"ר). הפרוטוקול הוא מערכת תשלומים מרכזית במשק שקובעת הגיון עסקי ומפרט טכנולוגי לביצוע עסקות בכרטיסי חיוב וזאת באמצעות אוסף כללים שמגדירים את אופן בקשת הנתונים וקבלתם ואת דרך ההעברה והביצוע של הוראות תשלום בכרטיסי חיוב בין המשתתפים השונים. ההכרזה מאפשרת פיקוח ו-וידוא של יציבותה ושל יעילותה של מערכת זו.

בתאריך 28 בספטמבר 2022 פורסם כי בנק ישראל ורשות שוק ההון, ביטוח וחיסכון הגיעו להסכמה שגופים אשר מפוקחים על ידי רשות שוק ההון, ביטוח וחיסכון ועוסקים במתן שירות בנקס פיננסי, או אגודות פיקדון ואשראי, אשר יידרשו לעמוד בדרישות נוספות מהרשות, מעבר לדרישות שקיימות לגביהם מתוקף היותם מפוקחים על ידה. בהמשך להסכם זה, בתאריך 26 באוקטובר של אותה שנה, הוקצה ל"אופק אגודת אשראי שיתופית בע"מ" קוד זיהוי למערכות התשלומים, שמאפשר לה לפעול במסגרתן. ההכרזה מאפשרת לפקח על היציבות ועל היעילות של מערכת זו.

"חלונות הצטרפות למערכות התשלומים המבוקרות" - בתאריך 11 בדצמבר 2022 הנחה בנק ישראל את מפעילי מערכות: זה"ב, תשלומים מיידיים, מערכת כרטיסי חיוב ו-ATM, לפרסם מועדים של "חלונות כניסה" בשנתיים הבאות, עבור גופים חוץ-בנקאים, לצורך ההתחברות לאותן מערכות וזאת על מנת לאפשר לאותם גופים לתת שירותי תשלום באמצעות התשתיות הקיימות. בתאריך 17 בינואר 2023 פרסם הפיקוח על מערכות התשלומים את התאריכים שהוחלט לגבם:

- "זיכויים, חיובים והעברות תשלומים" ו"תשלומים מיידיים": בחודשים אפריל ונובמבר 2023; וכן בחודשים אפריל ונובמבר 2024;
- "זה"ב": בחודשים אפריל ונובמבר 2023; וכן בחודשים יוני ונובמבר 2024;
- "ATM": בחודשים ינואר ויולי 2023; וכן בחודשים ינואר ויולי 2024.

עקרונות לאימות מוגבר: בתאריך 3 בינואר 2023 פרסם בנק ישראל את העקרונות לאימות מוגבר שגיבשה ועדת השוק בנושא כרטיסי חיוב ואלה קובעים כי לפחות שניים משלושת סוגי האימות הבאים ישמשו בתהליך האימות המוגבר (שנועד לאפשר ביצוע תשלומים בטוחים יותר):

- מידע שרק המשתמש יודע;
- משהו שרק למשתמש יש (לאו דווקא משהו פיזי);
- משהו שהוא אתה (מאפיינים ביולוגיים או ביומטרים של גוף האדם, למשל).

⁸⁸ בהתאם לתקנות משרד האוצר: בריטניה, האיחוד האירופי או ארה"ב.

בתאריך 14 בפברואר 2023 הוקצה קוד זיהוי לבנק חדש, "אש ישראל (בהקמה) בע"מ".

בתאריך 28 בפברואר 2023 פרסם בנק ישראל שגופים בין-לאומיים, עם רישיון למתן שירותי תשלום ממדינות שהוגדרו על ידי תקנות האוצר כ"מדינות מוכרות" (בריטניה, איחוד האירופי וארה"ב)⁸⁸ ועומדים בתנאים שמופיעים בתקנות משרד האוצר למתן פטור מרישיון למתן שירות בנקס פיננסי בישראל, יוכלו להתחבר גם הם למערכות התשלומים במדינת ישראל, בהתאם לאחד משני מסלולים אפשריים:

- חיבור לסביבת הניסוי: כל נותן שירותי תשלום שעומד בתנאי הפטור יוכל להתחבר למערכות התשלומים ולבצע ניסויים בסביבת הניסוי של המערכות.
- חיבור לסביבת הייצור: יוכלו להתחבר לסביבה זו נותני שירותי תשלום עם ותק של שנתיים מקבלת הרישיון ובסיס לקוחות של חמישה מיליון לקוחות לפחות ובכפוף לתנאים נוספים.

החיבור הסופי יתאפשר רק לאחר אישורו של נגיד בנק ישראל.

הפיקוח על הבנקים פרסם בתאריך 29 במרץ 2023 עדכון לנב"ת 422 אשר עוסק בפתיחת חשבון עובר ושב וניהולו ובו נוספו לרשימת השירותים הפיננסיים אשר נאסר על תאגיד בנקאי לנקוט "סירוב בלתי סביר" על מנת לספקם, בין היתר, אמצעי תשלום מסוג כרטיס חיוב מיידי ואת משיכתם של מזומנים. מדובר באמצעים שמאפשרים הגבלות על השימוש לפי תקופות ולפי סכומים והתאגיד הבנקאי נדרש ליצור מדרג מתאים לצורך השימוש הנאות של שירותים אלה.

בנק ישראל פרסם בתאריך 5 ביולי 2023 עקרונות מנחים עבור שירות חדש להעברת כספים בין חשבונות ללא צורך במספר חשבון מלא של המוטב. התשלום יהיה מיידי ויבוצע באמצעות מזהה שנקרא PROXY. תחילה ימשש השירות לזיכויים מיידיים ובהמשך גם למטרות של בקשה לקבלת תשלום מיידי (R2P (Request to Pay. הפרט המזהה יכול להיות כתובת דוא"ל, מס' טלפון נייד, ועוד. העקרונות קובעים את סוגי הפרטים האפשריים לשימוש, תוך הפרדה בין משתמשים יחידים לעסקיים וקובעים את הצעדים שעל משתתפיה של מערכת התשלומים המיידיים לבצע כדי שיוכלו להציע את השירות החדש. כלל המשתתפים במערכת נדרשים לעמוד בעקרונות אלה עד לחודש יוני 2024.

בתאריך 18 ביולי 2023 הודיע נגיד בנק ישראל על מתן רישיון סולק קבוע לחברת "קארדקום סליקה בע"מ", בהמלצת המפקח על הבנקים ולאחר התייעצות עם ועדת הרישיונות.

בתאריך 06 ביוני 2023 נחקק חוק הסדרת העיסוק בשירותי תשלום וייזום תשלום, התשפ"ג-2023, והוא ויכנס לתוקף ביוני 2024. החוק הסמיך את רשות ניירות ערך להעניק רישיון או אישור למתן שירותי תשלום או למתן שירות ייזום בסיסי, לתאגידים העומדים בדרישות הקבועות בחוק, ולפקח על בעלי רישיון או אישור. כמו כן הסמיך החוק את הרשות לקבוע הוראות לבעלי רישיון בנושאים שונים, ביניהם הוראות בעניין מנגנונים נאותים ומתקדמים לאבטחת מידע, לניהול סיכונים ולהגנת סייבר, ולעניין חברת תשלומים – גם להמשכיות עסקית, לרבות בעניין חובת מינוי בעלי תפקידים שיהיו ממונים על אבטחת מידע, ניהול הסיכונים והגנת סייבר, ובעניין קביעת תנאי כשירות ודרישות הכשרה בעבורם. החוק מסדיר בעיקרו את הרישוי והרגולציה החלים על גופים חוץ-בנקאיים הפועלים ו/או המעוניינים לפעול בתחום שירותי התשלום. בכך, מהווה החוק הסדר משלים לחוק שירותי תשלום, התשע"ט-2019, אשר קובע את החובות הצרכניות החלות על נותני שירותי תשלום כלפי לקוחותיהם. השירותים המוסדרים תחת החוק, כוללים את

השירותים הבאים: ניהול חשבון תשלום; הנפקה של אמצעי תשלום; סליקה של פעולת תשלום; וכן שירות חדש – ייזום תשלום, אשר ככלל, נועד לאפשר ביצוע תשלומים מחשבון לחשבון באופן מקוון, פשוט ונוח.

בתאריך 19 בנובמבר 2023 הוקצו קודי זיהוי לספקי שירותי תשלום חוץ בנקאיים אשר נמצאים בתהליך של חיבור כמשתתפות במערכות התשלומים בישראל: חברת "grow" מבית משולם פתרונות תשלום בע"מ, חברת "גלובל רמיט שירותי מטבע בע"מ" וחברת "אטמס מטריקס בע"מ".

בתאריך 6 בפברואר 2024 הוקצה קוד זיהוי (קוד בנק) לספקית שירותי תשלום חוץ בנקאית "חברת נימה שפע ישראל בע"מ".

בתאריך 17 באפריל 2024 הוקצה קוד זיהוי לספקית שירותי תשלום חוץ בנקאית בינ"ל Remitly בישראל.

בתאריך 12 במאי 2024 הוקצו קודי זיהוי לספקי שירותי תשלום חוץ בנקאיים- חברת גי אם טי טק אינוביישן בע"מ (GMT) וחברת וי צ'ק בע"מ (V-CHECK).

כללי מערכת זה"ב ומסלוקת השיקים

נוסף על תיקוני החקיקה האמורים לעיל חתם בנק ישראל על מספר הסכמים ומזכרי הבנות עם גופים שפועלים במערכות התשלומים והסליקה בישראל – התאגידים הבנקאיים, החברות מס"ב ושבא ומסלוקות הבורסה לניירות ערך. בין ההסכמים נמנים **כללי מערכת זה"ב וכללי מסלוקת השיקים**, אשר חריגה מהם עלולה לגרום לתקלות במערכות התשלומים או להשפיע על יציבותן. כללי מערכת זה"ב מעגנים את הכללים ואת ההסדרים לפעילותה של מערכת זה"ב ואת חובותיו של כל משתתף בה. כללים אלה חלים על כל המשתתפים ומחייבים אותם מכוח חתימתם על ההסכמים להשתתפות. כללים אלו תקפים החל ממועד הפעלתה של המערכת (30 ביולי 2007) ומעודכנים באופן שוטף – עדכונים שבנק ישראל מנהל ומפיץ בגרסאות שמתפרסמות מפעם לפעם. המידע שמופיע בכללים – המידע התפקודי, הטכני והתפעולי לרבות הנספחים – הוא חסוי והמשתתפים במערכת והפועלים מטעמם יכולים להשתמש בו רק לצורכי פעילותם בה. **כללי מסלוקת השיקים** מסדירים את מערכת היחסים בין המשתתפים ובינם לבין המסלוקה. שינויים בתקנות המסלוקה מוכנסים על פי רוב בהתאם להחלטה של חברי ועד המסלוקה. בתקנות ובנספחיהן קבועים התנאים למבנים של ממסרי הסליקה השונים וכן הטפסים שמשמשים לצורך התהליך.

המתווכים הפיננסיים

המתווכים הפיננסיים, הגופים שנותנים שירותים במסגרת מערכות התשלומים והסליקה הם:

המערכת הבנקאית: המערכת הבנקאית בישראל כוללת⁸⁹ בנקים מסחריים ישראלים, בנקי חוץ (זרים), חברות כרטיסי אשראי וחברות סליקה. התאגידים הבנקאים מספקים מגוון רחב של שירותים בנקאים ומשתתפים גם במערכות הסליקה השונות. התאגידים הבנקאים כפופים לפיקוח של חטיבת הפיקוח על הבנקים בבנק ישראל⁹⁰.

מערכות המופעלות ע"י חברת מס"ב: מערכת חיובים, זיכויים והעברות תשלומים ומערכת תשלומים מידיים. במערכות המופעלות ע"י חברת מס"ב מבוצעים זיכויים וחיובים דיגיטליים.

מערכת כרטיסי חיוב: מערכת המופעלת על ידי חברת שבא ומשמשת לביצוע פעולות תשלום בכרטיסי חיוב מסוגים שונים. באמצעות המערכת מתאפשרת התקשורת בין מסופי התשלום בבתי עסק, המנפיקים והסולקים לצורך ביצוע עסקאות ובאמצעותה מתבצעת גם ההתחשבות היומית בין הסולקים והמנפיקים השונים.

מערכת ATM: מערכת המופעלת על ידי חברת שבא ומשמשת לביצוע משיכת מזומנים צולבת ממכשירי משיכה אוטומטיים. באמצעות המערכת מתאפשרת תקשורת בין מפעילי המכשירים האוטומטיים לבין המנפיקים של כרטיסי החיוב וכך מתאפשר למחזיק הכרטיס לבצע משיכה מכל מכשיר, ללא תלות בזיהוי המנפיק או מפעיל המכשיר. באמצעות מערכת זו מתבצעת גם ההתחשבות היומית בין מפעילי המכשירים למנפיקים בגין כל העסקאות שבוצעו במהלך היום.

מסלקות הבורסה: מסלקת ניירות הערך ומסלקת המעו"ף שתיהן חברות בנות של הבורסה לניירות ערך בתל אביב בע"מ והן פועלות מכוח **חוק ניירות ערך, התשכ"ח-1968** ועל פי חוקי העזר של המסלקות. בנק ישראל חתם על **מזכר הבנות עם הרשות לניירות ערך** כדי להסדיר את שיתוף הפעולה בינו לבין הרשות בכל הנוגע למסלקות הבורסה ולהעברת מידע על פעילות המסלקות מהרשות לבנק ישראל.

בנק הדואר: חברה בת של דואר ישראל. הבנק מספק שירותים פיננסיים מגוונים ללקוחות עסקיים, לגופי ממשלה ולכלל הציבור (יחידים) באמצעות סניפים שפרוסים ברחבי הארץ. על השירותים של בנק הדואר נמנים שירותי אשנב עבור תשלומים שונים, ניהול חשבונות עו"ש ושירותי מטבע חוץ. על פי חוק הדואר, התשמ"ו-1986, אין הבנק רשאי לתת ללקוחותיו אשראי כנגד פיקדונות (משום שהוא אינו רשאי לשלם ולגבות ריבית). בנק הדואר הוא בבעלות ממשלתית מלאה, כפוף לפיקוח של משרד התקשורת ומשתתף במערכות התשלומים השונות, לרבות מערכת זה"ב.

חברות כרטיסי אשראי וחברות סליקה: בישראל פועלות שלוש חברות כרטיסי אשראי⁹¹, אשר מנפיקות כרטיסי חיוב בנקאים וחוף-בנקאים וגם סולקות כרטיסי אשראי. הן מציעות ללקוחותיהן גם פתרונות אשראי מגוונים. בנוסף לחברות אלה פועלות שתי חברות סליקה⁹².

אגודות אשראי: אגודת אשראי היא גוף קואופרטיבי דמוי בנק שנותן שירותים פיננסיים לחבריו, אך אינו מיועד לצבור רווחים. בשנת 2022 הפכה "אופק אגודת אשראי שיתופית בע"מ" לאגודת האשראי הראשונה שמקבלת הקצאה של קוד זיהוי למערכת הבנקאות ולמערכת התשלומים על מנת שתוכל לפעול בתוכן.

⁸⁹ <https://www.boi.org.il/roles/supervisionregulation/banklist>

⁹⁰ על המערכות מס"ב ושבא מפקח גם הפיקוח על מערכות התשלומים וזאת מכוח חוק מערכות התשלומים.

⁹¹ ישראלכרט, מקס ו.כ.א.ל.

⁹² "טרנזילה בע"מ" ו"קארדקום סליקה בע"מ".

תפקיד בנק ישראל בהתייחס למערכות התשלומים

מערכות התשלומים והסליקה הן חלק חיוני של התשתית הכלכלית והפיננסית במשקים מודרניים ותפקודן היציב והיעיל תורם להתפתחותם וליציבותם הפיננסית. סעיף 4(5) לחוק מערכות תשלומים קובע כי אחד התפקידים של בנק ישראל הוא "להסדיר את מערכות התשלומים והסליקה במשק, במטרה להבטיח את יעילותן ויציבותן". בנק ישראל פועל לקידום הבטיחות, האמינות והיעילות של מערכות התשלומים והסליקה ונוקט אמצעים להפחתת הסיכונים שכרוכים בסליקה.

מחלקת מערכות התשלומים והסליקה מופקדת על שמירת הבטיחות, היציבות, האמינות והיעילות של מערכות התשלומים והסליקה והיא פועלת לשם כך היא בשלושה ערוצים מקבילים:

א. ניהול והפעלת מערכות תשלומים

בנק ישראל מפעיל את מערכת זה"ב ואת מסלוקת השיקים ומשתתף בחלק ממערכות התשלומים השונות לצורך ביצוע תשלומים. במסגרת זו מנהל אגף המסלוקות מעקב שוטף אחר הפעילות במערכות והמשתמשים בהן לשם זיהוי מראש של כשלים אפשריים; התמודדות עם מקרי כשל תפעולי, טכני או עסקי של המערכות או של אחד המשתתפים בסליקה; מתן תמיכה למשתתפים; ומעקב אחר סליקת מטבע השקל על ידי מסלוקת CLS במערכת זה"ב ובקרתה. פעולות אלה דורשות קישורים דיגיטליים והתממשקות למוסדות פיננסיים בארץ ובחו"ל. הקישורים נוצרים באמצעות ממשקי תקשורת שונים ויישומים מתאימים, ביניהם שבא, "כספת" ו-SWIFT.

ב. בקרה ופיקוח על מערכות התשלומים

ההכרה בחשיבותן של מערכות התשלומים והסליקה ובגודל הסיכונים שנשקפים להן הניעה בנקים מרכזיים בעולם – ובתוכם בנק ישראל – להקים מערך שמבקר את פעילותן של המערכות ומפקח עליהן.

חוק מערכות התשלומים מעגן את סמכותו של בנק ישראל לבצע בקרה ופיקוח שמטרתם לשמור על יציבות ויעילות מערכות התשלומים ועל מערך התשלומים כולו. הוראות החוק קובעות, בין היתר, את התנאים ואת השיקולים להכרזה על מערכת תשלומים כעל מערכת מבוקרת, או מערכת מבוקרת-מיועדת, את הכלים שעומדים לרשות בנק ישראל לשם הפעלת סמכותו כלפי מפעילי המערכות ואת החובות שחלות על מפעיל של מערכת. על פי החוק רשאי בנק ישראל לדרוש ממערכות התשלומים מידע ולהורות להן לשנות את אופן פעילותן. בשנת 2008 הכריז בנק ישראל על מערכת זה"ב ועל מסלוקת CLS כעל מערכות תשלומים מבוקרות-מיועדות, שכפופות לסמכות הבקרה של בנק ישראל. בחודש יולי 2013 הכריז בנק ישראל על שלוש מערכות תשלומים נוספות כעל מערכות מבוקרות: "זיכויים, חיובים והעברות תשלומים" שמפעילה חברת מס"ב; ו"שירותים בכרטיסי חיוב" ו"מכשירי בנק אוטומטים" שמפעילה חברת שבא.

תפקידו המרכזי של אגף הפיקוח על מערכות התשלומים בבנק ישראל הוא לאסדר את פעילותן של מערכות התשלומים והסליקה המבוקרות והמבוקרות-מיועדות, כדי להבטיח את יעילותן ואת יציבותן. כמו כן בוחן האגף כיצד מערכות התשלומים מצייתות לעקרונות הבין-לאומיים שנוגעים לפעילותן של התשתיות הפיננסיות, ה-PFMI⁹³.

⁹³ PFMI, Principles for Financial Market Infrastructures. המסמך פורסם בשנת 2012 והוא מופיע בכתובת:

<http://www.bis.org/publ/cpss101a.pdf>

עקרונות אלה כוללים התייחסות למגוון היבטים, ביניהם היבטים ארגוניים כלליים, לרבות הבסיס המשפטי והממשל התאגידי (Governance Corporate); ניהול הסיכונים השונים – סיכוני האשראי, הסליקה והנזילות, הסיכון העסקי והסיכון התפעולי והתנהלות המערכת במצב של כשל; מידת הנגישות של המערכת; היעילות; והשקיפות⁹⁴.

ג. הטמעת שיפורים וקידום רפורמות במערך התשלומים בישראל

מחלקת מערכות התשלומים והסליקה מובילה אסטרטגיה ופועלת לשיפור יציבותו ויעילותו של מערך התשלומים בישראל וזאת באמצעות: (1) הרחבת השימוש באמצעי תשלום דיגיטליים מתקדמים ובטוחים לכלל הציבור וקביעת קווים מנחים לעידוד השימוש בהם; הפחתת השימוש באמצעי תשלום מבוססי נייר, קידום חלופות דיגיטליות ואסדרה של המסגרת המשפטית התומכת; (2) ייזום רפורמות לצורך קידום מערכות התשלומים והסליקה ואמצעי תשלום עתידיים; (3) ביצוע מחקרים וסקרים שוטפים לצורך יצירת תמונת מצב עדכנית על פעילות התשלומים בישראל.

⁹⁴ נוסף על ההיבטים שפורטו בו מרחיב המסמך את תחומי האחריות של גופי האסדרה של התשתיות הפיננסיות ושל הגופים שמפקחים עליהן (הבנק המרכזי, המפקחים על השוק הפיננסי ורשויות פיקוח אחרות) בבואם ליישם את העקרונות הללו.

ראשי תיבות וקיצורים

ACH	AUTOMATED CLEARING HOUSE	מסלקה ממוכנת ⁹⁵
ATM	AUTOMATED TELLER MACHINE	מכשירי בנק אוטומטים למשיכת מזומנים ולביצוע פעולות
BIS	BANK OF INTERNATIONAL SETTLEMENTS	הבנק להסדרי סליקה בין-לאומיים
CCP	CENTRAL COUNTERPARTY	צד מרכזי נגדי
CET	CENTRAL EUROPEAN TIME	אזור הזמן של מרכז אירופה
CLS	CONTINUOUS LINKED SETTLEMENT	מסלקה בין-לאומית לעסקות המרה
CVM	CARDHOLDER VERIFICATION METHOD LIMIT	תקרת שיטת אימות CVM
CPMI	COMMITTEE ON PAYMENT AND MARKET INFRASTRUCTURES	הוועדה לתשתיות שוק, מערכות תשלומים וסליקה
CSD	CENTRAL SECURITIES DEPOSITORY	משמורת ניירות ערך מרכזית
DVP	DELIVERY VERSUS PAYMENT	סחורה כנגד תשלום
EMV	EUROPAY, MASTERCARD AND VISA	תקן אחיד ומאובטח לעסקות בכרטיס חיוב נוכח
FIFO	FIRST-IN-FIRST-OUT	ראשון כנכס ראשון יוצא
FMI	FINANCIAL MARKET INFRASTRUCTURE	תשתיות השוק הפיננסי
FSAP	FINANCIAL SECTOR ASSESSMENT PROGRAM	הערכת היציבות של המערכת הפיננסית
FX	FOREIGN EXCHANGE	המרת מטבע חוץ
IBAN	INTERNATIONAL BANK ACCOUNT NUMBER	מספר חשבון בנק בין-לאומי
ICS	INTRADAY CREDIT SYSTEM	מערכת אשראי תוך-יומית
IOSCO	INTERNATIONAL ORGANIZATION OF SECURITIES COMMISSIONS	הארגון הבין-לאומי של רשויות ניירות הערך
LSA	LOSS SHARING ARRANGEMENT	הסדר כשל בסליקה
NFC	NEAR FIELD COMMUNICATION	טכנולוגיית תקשורת טווח אפס
PFMI	PRINCIPLES FOR FINANCIAL MARKET INFRASTRUCTURES	עקרונות לפיקוח על תשתיות שפועלות בשוק הפיננסי
POS	POINT OF SALE	נקודת מכירה
PVP	PAYMENT VERSUS PAYMENT	תשלום כנגד תשלום
RTGS	REAL-TIME GROSS SETTLEMENT	מערכת לסליקה פרטנית מיידיית ⁹⁶
SIPS	SYSTEMICALLY IMPORTANT PAYMENT SYSTEMS	מערכות תשלומים עם חשיבות מערכתית
SSS	SECURITIES SETTLEMENT SYSTEM	מערכת לסליקת ניירות ערך
SWIFT	SOCIETY FOR WORLDWIDE INTERBANK FINANCIAL TELECOMMUNICATION	האגודה העולמית לתקשורת פיננסית בין-בנקאית

⁹⁵ בישראל המסלקה הממוכנת היא מערכות המופעלות על ידי חברת מס"ב (מרכז סליקה בנקאי).

⁹⁶ בישראל מסלקת ה-RTGS נקראת "מערכת זה"ב" (זיכויים והעברות בזמן אמת).

מילון מונחים

אמצעי תשלום	כל מכשיר פיננסי שמאפשר לאוחז בו להעביר כספים או לשלם עבור שירותים ונכסים. אמצעי התשלום הנפוצים הם מזומנים, שיקים, חיוב ישיר, זיכוי ישיר וכרטיס חיוב.
אשראי	אשראי הוא רכישה של זכות להשתמש בכסף שאינו שלך. הוא ניתן לאדם או לחברה על ידי מוסד פיננסי, תמורת התחייבות של הלווה להשיב את הלוואת האשראי בתוספת ריבית, כעבור זמן קצוב. הריבית מהווה תשלום על האשראי שניתן.
אשראי יומי	אשראי שנותר ליום עסקים אחד. נקרא גם "משיכת יתר יומית" ו"אשראי תוך-יומי".
ארנק דיגיטלי	מכשיר אלקטרוני שמאפשר לאחסן או לצבור אמצעי תשלום ומסמכים אחרים ושמועד להעברות תשלום ולרכישת שירותים ונכסים בין שני צדדים.
בטוחות/ ביטחונות	רכוש מוחשי שמשועבד לבנק ושממשש ביטחון להחזר הלוואה. ביטחונות יכולים להיות עם אופי נזיל, כך שניתן לממשם בקלות – כגון ניירות ערך שנסחרים בבורסה לניירות ערך, פיקדונות בבנקים, חשבונות חייבים ורכוש אחר מסוגים שונים (בטוחות סחירות) – או נכסי דלא ניידים (בטוחות לא סחירות). ביטחונות אלה הופכים לרכוש של המלווה במקרה שהלווה לא עומד בתנאי ההלוואה.
הלבנת הון	פעולות פיננסיות שמטרתן להסתיר את מקור הכסף, בדרך כלל משום שהמקור אינו חוקי, או משום שלא שילמו על הכסף מס. תהליך "איסור הלבנת ההון" מחזיר את הכסף למערכת החוקית.
הלוואה מוניטרית	הלוואה שבנק ישראל מעמיד לבנקים לתקופה של יום (מכרז יומי) או שבוע (מכרז שבועי), בשיטה של מכרז מדורג על הריבית.
המצרף המונטרי (M1)	סך המזומנים שבידי הציבור וסכום היתרות בחשבונות העובר ושב של הציבור בבנקים. הגדרה זו לא כוללת את היתרות שמופקדות בבנק ישראל ואת היתרות ששמורות בכספות הבנקים.
המשכיות עסקית במערכת תשלומים	הסדרים במערכת תשלומים שמטרתם להבטיח כי היא תעמוד ברמות שירות מוסכמות גם במקרה שאחד או יותר מרכיביה כושל, או במקרה שאירוע חיצוני חריג משפיע עליה. מונח זה כולל הן צעדי מנע והן הסדרים להתמודדות עם אירועים בלתי צפויים.
סולק	סולק - Acquirer, גורם שמאפשר לבית העסק לכבד עסקות בכרטיסי חיוב (מונח שגור - כרטיס אשראי) והגורם שמעביר את הבקשה לאישור החיוב אל המנפיק והגורם שמבטיח את התשלום לבית העסק, אם והבקשה אושרה.
חברות לכרטיסי אשראי	בישראל פועלות שלוש חברות בתחום ההנפקה והסליקה של כרטיסי החיוב – "ישראכרט", "MAX" ו"כ.א.ל". החברות מנפיקות וסולקות כרטיסי חיוב בין-לאומיים על פי רישיונות שנתנו להם החברות הבין-לאומיות המתאימים ושתי החברות – "טרנזילה" ו"קארדקום".

חייבים על פי הרשאה (הוראת קבע)	שיטת תשלומים שבמסגרתה המוטב גובה כספים מהמשלם באמצעות בנק. מחייבים את חשבון העו"ש בבנק של המשלם ומזכים את חשבונו של המוטב עקב חיוב שמציג המוטב מכוח הרשאה שנתן המשלם.
יום ערך	היום שבו מזכים/ מחייבים את חשבון העו"ש של משתתף במערכות התשלומים והסליקה או את חשבון העו"ש של הלקוח.
מטבע יציב	מטבע יציב הוא נכס דיגיטלי ש (1) פועל על גבי תשתית טכנולוגית; (2) ושערכו יציב ביחס לנכס כלשהו אחר. המנגנון המבטיח את יציבות ערך המטבע מופעל על ידי מנפיק המטבע.
מסלקה	מקום מרכזי או מנגנון עיבוד מרכזי שבאמצעותו מוסדות פיננסים מסכימים להחליף ביניהם הוראות תשלום או התחייבויות פיננסיות אחרות. המוסדות סולקים ביניהם את הפריטים שמוחלפים במועד שנקבע.
מערכת מבוקרת	על פי חוק מערכות התשלומים, כאשר מערכת תשלומים מוכרזת כמבוקרת, היא כפופה לפיקוחו של בנק ישראל. מערכת תוגדר כמבוקרת כאשר פעילותה חיונית לכלל מערך התשלומים במשק ויש חשש כי פעילות לא תקינה, לא יעילה או לא אמינה שלה, תפגע במערך התשלומים במשק.
מערכת מבוקרת-מיועדת	בהתאם לחוק מערכות תשלומים, כאשר מערכת תשלומים מוכרזת כמבוקרת-מיועדת, היא כפופה לפיקוח של בנק ישראל והתשלומים שנסלקים בה הם סופיים. המערכת תוגדר כמערכת מבוקרת-מיועדת, כאשר פעילותה מהותית ליציבות המוניטרית והפיננסית של ישראל, יש חשש כי פעילות בלתי תקינה, בלתי יעילה או בלתי אמינה שלה תפגע במערך התשלומים במשק ויש חשיבות לסופיות התשלומים שמועברים בה ולהגנה עליהם מפני פשיטת רגל.
נזילות	היכולת של ישות עסקית לקיים התחייבויות שוטפות מתוך סך הנכסים השוטפים שלה (מזומנים, ניירות ערך סחירים, ועוד).
נזילות תוך-יומית	הנזילות במהלך יום העסקים.
SWIFT	מערכת התקשורת של הארגון הבין-לאומי SWIFT (האגודה העולמית לתקשורת פיננסית בין-בנקאית), שמאפשרת שיגור וקבלה מאובטחים של מסרים דיגיטליים ייעודיים בין מוסדות פיננסים בעולם.
סליקה	פעולה שמשחררת התחייבויות בין שני צדדים או יותר, שנוגעות להעברות כספים, ניירות ערך או נכסים פיננסים אחרים.
סליקה נטו	סליקה של מספר התחייבויות או העברות בין או בתוך קבוצה של צדדים מנוגדים על בסיס נטו.
עיבוד באצווה במערכות תשלומים	צבירה של קבוצת הוראות תשלומים ועיבודן יחד בנקודת זמן מסוימת.

מחלקת מערכות תשלומים וסליקה, בנק ישראל

סקירת מערך התשלומים בישראל

אוגוסט 2024

נתונים משנים 2021-2022

עם עדכונים משנת 2023